

Bescheidenheid

Er bestaat geen ander fenomeen waarmee het adjectief 'valse' een nauwere band is aangegaan dan *bescheidenheid*. De onvervalste bescheidenheid moet daardoor tegen inflatie worden beschermd. En er zijn heel wat mensen voor wie dat belangrijk is, omdat ze graag met hun bescheidenheid pronken. En laten we eerlijk zijn: wat is er aan bescheidenheid wanneer je er niet mee kan pronken, dus op cocktailparties mooi voor de dag komen, bij een gala voor de liefdadigheid met een „ach“ van oor tot oor de vanzelfsprekendheid van de zeventigduizend euro die je hebt gedoneerd benadrukken. Want zo eerlijk moeten we zijn: er is geen bescheidenheid buiten het praten over bescheidenheid. En het praten erover moet het fenomeen in ere houden. Dat is onoverkomelijk, daar zorgt het 'valse' wel voor dat het in onze taal met zich meezeult. Bescheiden ben je wanneer je minder neemt dan je eigenlijk toekomt. Maar wat je eigenlijk toekomt bepaal je door je bescheidenheid.

Het moet nu niet te ingewikkeld worden. Of te droog. Is een weesje in donker Afrika bescheiden, wanneer hij zijn handje met zoveel rijst vullen laat als hij maar kan dragen, is dat weesje bescheiden? Of de buikige loempia-tourist die de ober in het vijf sterren restaurant waar hij met zijn tweede keurig gladgetrokken vrouw dineert, om een minder grote bak met rijst vraagt? Is een monnik bescheiden die bedelt om een aalmoes, maar bij het bidden de liefde van de Here naar binnen slurpt alsof het polynesische oesters zijn? Is een professor bescheiden, die op congressen steeds verkondigt dat van alles niet zijn speciaalgebied is? Is een schrijver bescheiden, die in kleine stukjes een aanstootgevend taalgebruik aan de dag legt, en daarbij doet alsof het de gewoonste zaak van de wereld is?

Bescheidenheid vindt dus alleen plaats in conversaties. En die conversaties draaien erom, dat men elkaar probeert te betrappen op valse bescheidenheid. Dat valse kan overigens betekenen dat de bescheidenheid ten onrechte is, zoals het geval is wanneer wanneer een beroemd pianovirtuoos zegt dat hij maar wat aanklooit. Dat is misplaatst, want wat is het dan dat de minder virtuoze pianisten doen? Door de lat zo hoog te leggen wordt hun klungeligheid misdadig. Ik spreek ook van valse bescheidenheid wanneer iemand zo met zijn bescheidenheid omspringt, dat hij op een ander vlak zijn gulzigheid kan botvieren, zoals de vrome monnik waarvan zojuist sprake was. Zo bezien komt bescheidenheid neer op het hebben van een goede strategie. Door op het juiste moment een klein, nauwelijks opvallend stapje terug te doen, door bronwater bij de wijn te doen, werkt de bescheidenheid overtuigend. De aantijging van valse bescheidenheid maakt zichzelf dan belachelijk. Er is terrein gewonnen. En zo moet de bescheidene zich dan een weg door het mijnenveld van sociale controle banen, tot hij uiteindelijk om zijn bescheidenheid wordt vereerd. Vanaf dat moment kan de bescheidene zeker van zijn zaak zijn. Zijn geroutineerde uitspraken worden als bescheiden geïnterpreteerd, en wanneer ze onbescheiden klinken, dan werkt dat eerder als een interessante bijklank dan dat er aan hem wordt getwijfeld. Religieuze leiders en dergelijke zijn op dit vlak buitengewoon vaardig, en beschikken zodoende over een perfecte beheersing van de bescheidenheid.

Sommige mensen zijn de taaie arbeid aan de bescheidenheid moe, en hebben een sluw zijspoor gevonden. Zij worden zelfironisch, drijven de spot met zichzelf, zodat de beschuldigingen van valse bescheidenheid op een dood spoor stuiten. Iemand die belachelijk is kan noch bescheiden noch onbescheiden zijn. Zo'n afkorting mag een onwettige bijklank hebben; toch is ze belangrijk voor het gebeuren van de bescheidenheid zelf. Want ze behoedt het spel van de bescheidenheid ervoor, dat ze zichzelf op een gegeven moment belachelijk maakt. Wanneer de humorist zegt „Ik ben zo bescheiden dat het eigenlijk mijn tweelingbroer is die hier voor deze uitverkochte zaal staat.“ weet iedereen wat hij bedoelt. Het serieuze discours van de bescheidenheid is alleen toegankelijk voor mensen die zich van het begin af aan wapenen tegen de valse bescheidenheid.

Eenzaamheid

Je trekt je terug in je kamer, doet de rolluiken naar beneden zodat niemand naar binnen kan staren, draait knarsetandend de sleutel in het gammele slot en gaat met de handen over elkaar geklemd op je bankstel zitten, omdat je gewoon alleen wil zijn. Maar nauwelijks zit je, nauwelijks heb je je benen genotvol over elkaar geslagen en je zitvlees in de zachte kussens geperst, of een stille gast maakt zijn opwachting. Zonder te vragen gaat hij naast je zitten, trekt hij aan je oren dat het gonst achter je voorhoofd, ja hij schuwt zelfs geen intimiteiten en beweert zonder een woord te zeggen dat hij je enige vriend is. Hij tart iedere verbeelding met zijn onbeschoftheid, hij schenkt zichzelf zonder te vragen jenever in en gaat zelfs met je mee naar bed. Het lijkt of hij nooit van maatschappelijke conventies heeft gehoord en stelt zich je niet eens netjes voor – waarom zou hij ook. Deze ongenode gast heet eenzaamheid, en lijkt veel op zijn broer de magere Hein, behalve dan dat hij dan toch regelmatig – tegen heug en meug - wat eet. Hij heeft de twijfelachtige opgave, ervoor te zorgen dat we nooit helemaal alleen kunnen zijn, en hij voert die met belachelijke zorgvuldigheid uit. In conversaties is hij niet zo goed, en speelt hij het steeds weer klaar, ons met een leeg gevoel op te zadelen. Wanneer we hem vragen, waarom hij ons zo op de huid zit, antwoordt hij met een domme grijns, de hufter. Hij heeft beslist zelf problemen met het alleen zijn. Wanneer ik naar een café ga, om tussen mijn soortgenoten te verkeren op een ongemakkelijke barkruk, mijn jas verformfaaid onder mijn zitvlees gefrot, gaat eenzaamheid soms gewoon met me mee. Ik weet niet hoe hij het doet, maar hij zit dan tegelijkertijd op de barkrukken links en rechts van me, kijkt de andere aanwezigen zo luguber aan, zodat die met een grote boog om ons heen lopen en hoofdschuddend aan een tafeltje gaan zitten, zelfs als dat direct naast de toiletdeur staat. In de taxi naar huis stelt hij dan schaamteloos intieme vragen aan de chauffeur, en als die zich geërgerd naar ons omdraait laat ik moedeloos mijn hoofd zakken. Ik kom niet van hem af, hij volgt me op de voet. Wat heb ik een gloeiende hekel aan hem, maar wat kan ik eraan doen? Hij is onzichtbaar, de lafaard, en de politie zal me enkel uitlachen, proestend over hun bekere lauwe oploskoffie, wanneer ik het hun vertel. Ter kalmering laten ze me een nachtje doorbrengen in een hokje van 2 bij 2, en dan sta ik weer op straat, en voel weer die klamme hand op mijn schouders drukken, en die grijns die mijn moed als kaarsvet in mijn schoenen doet druipen. De eenzaamheid is een parasiet. Er zijn bestrijdingsmiddelen die we kunnen inzetten, maar de meesten verdoven slechts. Alcohol, allerlei soorten drugs, een uurtje wippen met een langbenige vagebondin, maar vooral het vergelijken van onszelf met onze medeburgers. Vooral als er over het thema van vergelijking een beetje myterieus wordt gedaan, zoals bij het inkomen en het geloof. Eenzaamheid kijkt even een andere kant op wanneer we ons bezorgd afvragen of onze buurman het niet toch beter voor elkaar heeft dan wijzelf, of wanneer we ons handenwrijvend erover verheugen dat we onze collega's op de carrièreladder voorbij zijn gestreefd. Eenzaamheid blijft ook in de kerk mokkend op de achtergrond, omdat we daar vroom kunnen zijn met onze medemens, en dat werkt omdat we stiekem kunnen geloven een beetje vroemer te zijn dan hij. Maar als we dan door onze slordige verstoordheid een keer vergeten het ongedierte te besprenkelen, dan slaat hij toe, en hij kan ons in een gemene wurggreep houden. Met dichtgeknepen keel moeten we accepteren dat hij inderdaad onze enige vriend is, en hoe woedender we worden, hoe leuker hij het lijkt te vinden. Hij heeft zich dan allang immuun gemaakt, en wat we ook ondernemen, we kunnen hem niet meer afschudden. We krijgen koortsdromen, waarin we het onoirbare sujet met een geweldige trap door de voordeur naar buiten schoppen, waarin we eindelijk alleen denken te kunnen zijn, maar steeds sluipt hij weer door de achterdeur naar binnen tot hij ons niet eens meer verschrikt, in tegendeel, we zijn zo aan hem gewend geraakt dat we jankend en doorweekt wakker worden omdat we ons realiseren dat hij de enige vertrouwenspersoon is die we nog hebben. We kunnen hem er niet uittrappen. Het enige wat we zouden kunnen doen is een persoon van het andere geslacht bij ons thuis uitnodigen, en vragen of zij haar eenzaamheid ook meebrengt. Zo'n vermaledijde schurk moet toch ook een sexleven hebben? Misschien dat de twee eenzaamheden zich dan hartstochtelijk in elkaar verstrengelen zodat we ons stil uit de voeten kunnen maken.

Uitgelatenheid

Soms neemt een emotie het roer van ons over, en dauwt ons hardhandig in de hoek van onze kajuit, waar we verdwaasd blijven liggen tot ze is uitgeraad. Zo is de uitgelatenheid. Het is de Dionysische deugd, ons kortstondig te verheffen boven de klevende tijdelijkheid. Wijn! Een bacchanaal dat zichzelf versterkt, waar we alles voelen stromen, waar het tijdsbesef even is opgeheven. Een heerlijke razernij, tomeloos plezier alsof er geen morgen meer is, het is mogelijk in zomerse boterbloemenvelden, op druivenhellingen na de oogst, in het boudoir en aan het hof, overal waar mensen met hun roze vlees meer interesse in het *nu* hebben dan in het later. En in een tekst? Kan een tekst uitgelaten worden, wuiven als zware korenhalmen tegen de dieporanje zon die achter de velden ondergaat, fluiten met de vinken, de eksters, de meesjes, de kraaien die hun vogellijven in daverende zweefvluchten over de bloeiende struiken scheren, drinken uit bolle kalebassen die overschuimen van bruisende korenwijn, dansen met de Jan-van-Genten en de kleine insecten op het gespannen wateroppervlak, rijzen met het warme deeg kleven en er met rammelende kneedhaken gigantische luchtballonnen slaan, luchtballonnen die geuren naar gist, zeven kisten verse gist binnen de poorten gebracht door trouwe dienders die welverdiend dansen op de wallen waar magische zwaluwen piepen uit hun vette nesten die kleven onder de brokkelige borstwering om bezwerend hun lied lof te zingen, de lijven vet de magen overvol hela! Wie zijt en hijgt met ons hola! Laat de zonderlingen bokkedansen dansen en drinken drinken met stinkende vurenhars op hun enkels, luide klepelslagen verdeuken duizend bronzen klokken, ha! Schilfervlagen stuiven door alle gaten en en orkaangeschal lepelt de goudkleurige bladeren van de schuimende bodem op en hop! Dans en drink en drink en dans met ons vervoorst de verzoekelijke mandrigaal de groots geteende dezerik blij de fijne dikkere vettere kikkers ronkend verbeuzelen hola! Hoog de kruiken vol de buiken vol in het massige mossige zuchtende mos wild en onstuimig de liefde, ha! Gargantua wipt euforisch op de bok van de met eucalyptus bebladerde ezelskar en zwaait hard de teugels van rode kreunende slangen pomp en zuig en neuk en zuip en vang op de stromerige vadzige pulp in kelken van rhinoceroshoorn en bevrucht nu alle moerassige drassige aardkraters en zing, dans, zuip en bevrucht. Of moet een tekst netjes beschouwend blijven?

Waar begint uitgelatenheid? Moet je jezelf met drugs volsmijten? Onverstandig. Natuurlijk laten cocaïne en LSD je als een hitsige hengst door de nachten dansen, en beuk je door alle denkbeeldige grenzen heen, verpulver je alle gipsen wijsvingers die naar je worden opgestoken en heb je schijt aan alles wat niet de slagen echoot van het opgehitste hart dat in je borst ramt. Maar dat is geen uitgelatenheid, dat is waanzin. Uitgelatenheid is losbreken, maar de openstaande kooi waaruit we even zijn ontsnapt weten we in onze rug. We juichen uitzinnig van vreugde, maar beseffen tegelijk dat die vreugde iets betekent. We nemen haar waar tegen een achtergrond, waaruit ze even fel oplicht. Zouden we die achtergrond vergeten, er zou geen reden meer tot uitgelatenheid zijn. De overwinning van onze favoriete voetbalclub zou net zo spannend zijn als het maaien van de grasmat. De achtergrond is de status quo, die we even doorbreken.

Waardoor worden we uitgelaten? De meesten van ons hebben genoeg aan wat gezonde erkenning. Een complimentje uit geautoriseerde hoek. En we voelen zeer nauwkeurig aan hoeveel een complimentje betekent, hoeveel erkenning betekent. Na het behalen van een belangrijk diploma, het winnen van een spannende wedstrijd, het zegeviëren in een rechtszaak of het overwinnen van een kwade kanker zijn we uitgelaten. De professor, de scheidsrechter, de civiele rechter, de oncoloog – het zijn hun in alle ernst meegedeelde tijdingen die onze uitgelatenheid veroorzaken. We rennen zingend weg, ontsteken vreugdevuren, kussen de heren het liefst op hun mond, huppelen naar buiten met het goede nieuws, en geven diezelfde avond nog een groot feest.

Dat is slechts de manische fase, zo luidt het bekende commentaar uit professionele hoek. Morgen zal je wel weer niet te genieten zijn. De zuurbek maakt aanstalten om je een pilletje voor te schrijven. Over honderd jaar is-ie helemaal verteerd, en zal hij zelf ook voor de maden niet meer te genieten zijn, denk je. Je begint te lachen. Dan klopt je hem joviaal op z'n schouder en nodigt hem uit voor het volgende feest. De datum daarvan mag hij zelf uitrekenen, hij weet toch zo goed hoe het zit met jouw fasen.

Achterlijkheid

Iemand die een keer een steekje laat vallen, een scheve schaats rijdt, iemand die een keer een domme opmerking maakt tijdens een bronwatervergadering, kan snel gerehabiliteerd worden. Nog in de wandelgangen wordt hij of zij kort toegesproken en verontschuldigt hij of zij zich met een vrije keuze uit zijn ruime reservoir aan smoezen. Een vriendelijke schouderklop en de zaak is vergeten. Want hij is tenslotte één van ons en we kunnen allemaal fouten maken. Maar iemand die structureel dingen niet lijkt te kunnen begrijpen, iemand die zich structureel aan de meest elementaire regels van onze discoursen onttrekt – we houden hem voor achterlijk. Zijn intelligentie mag hij laten meten, hij mag het IQ van Bobby Fischer hebben, dat doet echter niets aan zijn achterlijkheid af. Hij is en blijft achterlijk, want hij begrijpt bijvoorbeeld niet hoe hij met het taalspel rondom „bezit“ moet omgaan, hij snapt niet waarom de massa-ontslagen nodig zijn, en de verdedigings-oorlogen, en de manager-bonussen, en hij snapt niet waarom Afrika geen gratis medicijnen krijgt, waarom kinderen in de derde wereld moeten verhongeren als indirect gevolg van kinderen in de eerste wereld die zich rondvreten aan vlees dat gevoederd is van de grond waarop zijn rijst had kunnen staan. Achterlijk is hij, en hij moet met stokken het dorp worden uitgejaagd. Achterlijkheid is geen misdaad, het is een weigering mee te doen met de consensus, het betekent de faits accomplis van de intelligentie opnieuw te betwijfelen. Waardoor je overkomt als iemand die er helemaal niks van heeft begrepen. Achterlijk ben je als je niets kan aannemen, als je je intelligentie niet wilt laten ontmaagden, en daardoor niet verder komt dan vluchtige fundamentele vragen die vaag en nietszeggend blijven. De achterlijke blijft op de drempel staan en blikt bedremmeld in het lokaal waar de gesprekken in volle gang zijn. Af en toe verheft hij zijn hese stem en roept iets over de wereld aan de andere kant van de drempel of komt met wereldvreemde suggesties. „We kunnen toch gewoon voedselhulp sturen in plaats van tanks? Waarom kunnen we er in een democratie niet voor kiezen, niet ontslagen te worden? Waarom verbranden we eigenlijk olie? Waarom is een Europees kind meer waard dan een kind uit Eritrea? Waarom bezit jij zoveel dure dingen waar nooit iemand naar kijkt? De achterlijke is een buitenstaander die weigert de wereld te begrijpen. Wat hij mist, is wat wij het gezonde verstand noemen. We menen dat hij ziek is maar we vergeten daarbij hoe belangrijk zijn ziekte is voor de vitaliteit van onze cultuur.

We noemen soms complete andere culturen achterlijk. Culturen waarin gemarteld wordt, culturen die vrouwen onderdrukken, moorden uit naam van de grootste pacifist die ooit heeft geleefd, culturen die nog niet op habeas corpus en de trits vrijheden zijn gekomen waar wijzelf zo trots op zijn. Toegegeven, we hebben alle redenen om ze achterlijk te noemen. Maar zelfs van hun kunnen we leren. Er moet in zulke culturen die zich millennialang over onze soortgenoten hebben ontfermd iets zijn dat bruikbaar is en dat ons ontgaat. Hun achterlijkheid, hun weigering de democratische *Errungenschaften* te accepteren is ontsproten aan een diepgeworteld menselijk instinct waar wij geen zicht meer op hebben omdat we het slechts in overwonnen vorm onder de leden hebben. We kunnen van de achterlijken leren. In plaats van hen angstvallig buiten te sluiten en een grendel op de deur te doen, moeten we met hen in gesprek komen. „Waarom dan die meisjesbesnijdenis? Waarom is dat zo belangrijk? Hebben wij soms wat over het hoofd gezien?“ We zouden goed moeten luisteren naar de achterlijke die ons van repliek dient. En dan merken we dat hij geen achterlijke argumenten gebruikt, maar rationele, dat hij argumenteert waarom vrouwen niet mogen genieten, zich ondergeschikt moeten maken aan hun man enzovoorts. Uiteindelijk komt het neer op een betere wereld met minder leed. Hij gebruikt onze Lockese strategie, de schoft, om zijn achterlijkheid te verdedigen. Zijn achterlijke voorstelling van een goede maatschappij gebruikt ten dele dezelfde rechtvaardiging als onze voorstelling. De achterlijke demonstreert de kwetsbaarheid van onze filosofie, door haar te gebruiken om zijn misbaksels te rechtvaardigen. Niet de achterlijkheid, maar het deel van de achterlijkheid dat met rationele argumenten wordt gestut moet wortel en tak worden uitgerooid. De rest van de achterlijkheid, wat in de achterlijke culturen „gewoon zo is“, waar ze geen argumenten voor kunnen lenen, dat moeten we met beide armen aannemen.

Vrolijkheid

De wild in het rond dollende kinderen op hun speelplaats doen al iets vermoeden; bij de iets grotere kinderen die hand in hand lopen en elkaar giechelend enorme stukken suikerspin in de mond stoppen zijn we op een heet spoor; nog weer iets oudere mensen die hun eerste schreden op de carrièreladder hebben gemaakt en op een mooie dag elkaar een ring om de vinger schuiven voor- of nadat ze de blijde boodschap van de gestaag groeiende ronding onder haar wollen trui ervaren; een ruim decennium later, wanneer hobbelpaarden en ander ongeletterd speelgoed al lang weer op zolder staan, als ze na 50 weken werken de afwas aan ranzige wasbakken in de Languedoc gaan doen; of nog weer later, als ze erelid worden van de tennisclub waar ze ineens zoveel tijd voor hebben; en tenslotte, in de koffiehoek met grijs gevederde lotgenoten het naderbij snellende einde afwachten – ergens in het midden begeleidt ze de vrolijkheid. Ergens, in de gedaante van een waggelende eend die *ik ben vandaag zo vrolijk* neuriet, of als een kwispelende poedel loopt hij dan een stuk met hen mee op het levenspad.

Om vrolijk te zijn moet je je van de situatie bewust zijn. Een gierende en kwijlende overgrootvader die zomaar licht en zijn tandeloos enthousiasme met bezeten dirigeerbewegingen kracht bijzet, telt dus niet. Vrolijk zijn zij die meestal onverwachts verrast worden, die zichzelf plotseling terugvinden in zeer bekoorlijke situaties, en daarbij beseffen dat die situaties eigenlijk heel gewoon zijn.

Het is niet de voldoening die mensen beleven tijdens een zeldzame zonsverduistering (dieren kruipen slechts in hun holen en planten wenden zich zwijgzaam af), het is de de lust die we ervaren wanneer we beseffen dat ons iets heel speciaals is overkomen, en dat speciale in het volgende ogenblik kunnen relativiseren, niet zo zwaar nemen. Als we het namelijk te zwaar nemen, zal de vrolijkheid snel omslaan in angstvallig streven, het behaalde resultaat veilig te stellen, en een gevoel van aanspraak en verontwaardiging bij de gedachte, dat het ook uit had kunnen blijven.

Er zijn genoeg medeburgers die een heel arsenaal aansluitende talenten paraat hebben zodra ze door de vrolijkheid gepakt dreigen te worden. Na een welverdiende maar onverwachte promotie – ik bedoel een verhoging in het ambt – bolderen ze niet vol vrolijkheid in een van 't HekVW-bus naar de Bretagne, nee ze snuiten een keer hun neus en strepen de gedane festiviteit door in hun agenda. Bij de geboorte van hun eerste kind wordt het tweede gepland, en zijn oudedagvoorziening gelijk erbij. In bed is lachen taboe, en vrolijk zijn is iets voor wezens die het ware leven niet kennen.

In Nederland is deze manier van denken boven de rivieren alom bekend. Ze is in de laatste jaren ondergronds gegaan, en heeft niet veel meer te maken met de curieuze zwarte kousen gemeenten of het spreekwoordelijke calvinistische vingertje. Met calvinistische kolenschoppen wordt er ondertussen aangepakt, en wie al te vrolijk wordt mag een weekje doorbakken aan de costa's of in andere postmoderne kolonies waar we niet trots op kunnen zijn.

Maar laat ik niet te hard van stapel lopen, niet voordat het schip opgekalefaterd en zeevaardig is gemaakt. Vrolijkheid heeft iets met fantasie te maken. Want wat we nodig hebben om iets echt als een bijzonder voorval te waarderen (een stralende zon, een sneeuwlaag op de bomen, lof, ganze-eieren, geld, geitenkaas, status, stationsrestauraties, macht, marsepein) en tegelijkertijd niet zo belangrijk te nemen. Daarvoor is fantasie nodig. Het talent om vrolijk te zijn is het talent, een verhaal in de juiste toonaard ergens omheen te verzinnen. Uitgerust met die vaardigheid worden mensen vrolijk van kleinigheden die ze dagelijks meemaken. Ontbreekt het, dan is de kans aanwezig dat iemand zijn levensweg toespitst op de mantra „nou, daar word je ook niet vrolijk van“, zijn of haar volledig geërodeerde vermogen om vrolijk te zijn ook nog de omgeving wil onthouden.

Er lijken twee tegenstrijdige mechanismen aan het werk. Het ene wil bakboord van de vrolijkheid wegsturen en doet er alles aan, opwellingen van fantasievol enthousiasme over onze mooie wereld in de kiem te smoren; het andere wil stuurboord en juist snel buitengaats, het avontuur tegemoet en alles wat aan de horizon opduikt onderdampelen in compromisloze vrolijkheid.

Misschien siert ons hier de rol van eenzame strandjutter, die tijdens lange wandelingen over het strand de restanten van deze controversie inzamelt en ze 's avonds met een glaasje oude genever

grinnikend bestudeert.

Onnozelheid

Er zijn mensen die er alles aan doen, hun domheid te verstoppen. Angstvallig glijden ze met hun ogen over de artikelen in hun ochtendkrant, die ze altijd gedecideerd en zonder tegenspraak te dulden voor de beste van het land houden, hoewel ze hun loyaliteit voor het blad snel opgeven voor een vlammend generaal betoog tegen de journalistenwereld in het algemeen, want dat loopt niet het risico op minuscule details stuk te lopen. Domheid is niets anders dan deze bezigheid, zijn eigen domeheid te verstoppen.

Maar onnozelheid is wat anders. De onnozele heeft geen weet van zijn eigen onnozelheid, en zal dus ook nooit proberen, zijn imago op te leuken. Pijnlijkheid komt niet in zijn vocabulair voor. De onnozele leest in zijn ochtendkrant dat er verkiezingen zijn, en bladert zijn vingertoppen zwart om erachter te komen waarop hij dan wel moet stemmen, tot hij merkt dat het stemlokaal al is gesloten. Hij haalt dan zijn schouders op en denkt dat het zo belangrijk wel niet geweest kan zijn. De onnozele betaalt eigenhandig zijn ziekenhuisrekening en wacht totdat zijn verzekering hem opbelt. Wanneer dat dan niet gebeurt denkt hij dat hij dus niet ziek was, en gaat dat vieren in een kroeg. Met kroegen weet de onnozele meestal wel raad. Hij gaat aan de bar zitten en wacht tot zijn vrienden zich om hem heen scharen en zich beginnen vol te gieten. Dan lacht hij prinsheerlijk en is trots dat hij de rekening mag betalen. Wanneer een knappe juffrouw hem dan door zijn vlassige haren strijkt en hem zwoel aankijkt, geeft hij háár de rekening. Eigenlijk is de onnozele het meest in z'n element op het werk. Door iedereen wordt hij als vlot en betrouwbaar geprezen, geen opdracht blijft op zijn bureau liggen. De onnozele voelt zich permanent voldaan, en heeft er geen idee van wat zijn omgeving eigenlijk over hem denkt.

Onnozelheid is een eigenschap die mensen alle deuren kan openen. Als volstrekt ongevaarlijke muilezels drijft men ze door lange paleisgangen, op hoge tronen en in raadsvergaderingen vindt men ze aan het hoofd van de tafel, de onnozelen. Men kan hun alles wijsmaken, aansmeren, influisteren, opspelden, hun neus kan naar alle kanten worden gedraaid zonder dat het ding in staat is, ook maar het geringste onraad te ruiken. De onnozelen bekleden allerlei hoge posities, en stralen vandaar de schone schijn van de macht naar beneden, waarmee de anderen zich identificeren, diegenen die de macht met smerige campagnes en titanenkracht bijeen hebben geschraapt. De onnozelen zijn hun perfecte marionetten: hoe adembenemend hun capriolen ook mogen zijn, nooit komen de touwtjes door elkaar. De onnozele danst volgens de choreografie van zijn ezelrijvers, die hem met suikerklontjes suikerklontjes beloven. Zijn onnozelheid kan hij pas volledig ontplooiën wanneer een doorgewinterde profiteur hem voor zijn kar spant, of een hele groep machtswellustelingen in piekfijn grijs kamgaren. Dan breken de hoogtijdagen van de onnozelheid aan. De mensen zijn vrolijk, lachen iedere dag om de onnozele, door wie ze zich zo ontzettend verbonden voelen. Ja, de onnozelheid speelt meer klaar dan ze denken. Wanneer de onnozele met zijn staart kwispelt en zijn hele omgeving schaterlachend over één of andere plankenvloer rolt, dan hebben ze dat alleen aan hem te danken.

Onnozelheid is een gave, en wie erover beschikt moet haar koesteren. Ja het is zelfs zijn of haar plicht, zijn onnozelheid eens in te zetten voor het welzijn van zijn medemens. Zijn entree in bestuurscolleges, kamers van koophandel, kunstenaarscollectieven, in het ambtenarenapparaat, in de sociale wetenschappen, de lotto, geheime diensten, legers, en natuurlijk op het rode fluweel van het koningshuis, zal zoveel blijmoedigheid, enthousiasme, vlijt, snorrende tevredenheid met zich meebrengen, dat het is alsof iemand plotseling het licht heeft aangedaan. Zelfs een hoogopgeleide clown van de oude Russische school, iemand die kan jongleren met twintig zoete boterballen, iemand die op één wiel met een goed geklede brilaap danst, iemand die spreekt met een licht verdraaid Simek-accent, kortom iemand die de fijnste kneepjes van de hogere onnozelheid perfect beheerst, werkt krampachtig en gespeeld vergeleken bij een echte onnozele.

Verbetenheid

Er sluipt een meedogenloos spook langs de huizen en iedereen die zijn raam niet heeft afgesloten moet ermee rekenen dat hij het morgenvroeg tussen zijn theezakjes of in de beschuitbus vindt. Het spook geniet ervan, iedereen bij het ontbijten te bespieden, want het houdt van gewoontes, rituelen, herhalingen en ingeslepen bezigheden. Smeert iemand dagelijks van links naar rechts appelstroop op zijn volkoren boterham, of snijdt hij altijd de kaaskorsten met de kaasschaaf af, dan geniet de snode onzichtbare toeschouwer daarvan. Hij is verrukt van eieren die altijd precies vier minuten koken, van leverworsten die bij iedere broodmaaltijd exact twee centimeter van hun plastic jas op laten stropen, kortom van vaste gewoontes die een deel van mensenlevens uitmaken. Waarom? Het wil bij de mensen binnendringen, het wil ervoor zorgen, dat ze hun rituelen als buitengewoon belangrijk gaan ervaren, en steeds banger worden van het tijdstip dat ze ophouden te bestaan. Het spook van de verbeterenheid probeert deze angst in het zadel te hijsen, en hoopt dat de gewoontedieren er dan met een noodvaart vandoor galloperen, terwijl ze aan hun gewoontes op zo'n manier gehoor geven als het spook dat wil. Als het dan jarenlang halfbewust geleefde gewoontes, of fris ontdekte ritualiseringen van gevoelens van eigenwaarde en dergelijke heeft getransformeerd in alternatiefloze bezigheden, dan kan het voorlopig tevreden zijn.

Maar de verbeterenheid wil meer. Aangestoken door zijn slachtoffers zoekt hij naarstig naar herhalingsgedrag dat in zijn verbeteren vorm niet alleen bang, maar ook ongelukkig maakt. De onbereikbare liefde is hem een godsgeschenk: de arme minnaar die tot over zijn oren verliefd is maar iedere kans, het object van zijn begeerte het hof te maken ziet falen, deze arme drommel blijft verbeteren om haar hand vragen, duikt op onmogelijke momenten met bij elkaar gescharrelde geschenken bij haar ouders (of moderner: in haar étagewoning) op – en krijgt zijn oren keer op keer grondig gewassen. Zo blijft hij tot aan zijn levensavond hopen, en daar heeft de verbeterenheid hem waar hij hem hebben wil, als een wortelschimmel is hij naar het nitrietrijke schemergebied van zijn slachtoffer doorgedrongen, tot in de mufte doe-het-zelf smidse van zijn eigen ongeluk.

Zo zijn ze de verbeterenheid het liefst, het voetvolk van naamloze gewoontedieren, wanneer ze zichzelf met een pathetische belangrijkheid ridderen, want deze belangrijkheid verspert zelfs het verstopte sluipweggetje terug. De autogene ridderslag bezegelt het lot van de verbeterene, hij zal verbeteren blijven totdat de dood hem komt halen, en de verbeterenheid heeft dan de gelegenheid, zich op andere slachtoffers te richten.

Stervelingen die per se een gigantische berg op willen, en al hun andere bezigheden aan dit hoge doel ondergeschikt maken zijn vaak een dankbare prooi. De verbeterenheid gaat mee op hun zwaarste expeditietochten, en slaat dan volkomen onverwachts toe: „alle expedities zijn waardeloos zonder deze ene onmogelijke“, souffleert hij zonder dat enige absurditeit zijn gezichtspieren in een grimas doet vertrekken. De bergbeklimmers, of de ballonvaarders, of de klimmers op de carrièreladder (waar niet verradelijk sneeuw en ijs, maar vaak erge onrechtvaardigheden de treden glibberig maken), op hun richt de verbeterenheid zijn visier, en wacht hij ongeduldig zijn kans af.

Alles wat de mensen *herhalen*, kan hen ook verbeteren maken. Het is een misverstand te denken, dat een eenmalig doel tot verbeterenheid voert. Zo wil het de geest van de verbeterene doen voorkomen, omdat hij alles aan dit ene doel ondergeschikt maakt. In werkelijkheid wordt het eenmalige doel pas waargenomen wanneer er uitgebreid aan rituelen wordt gedaan. Die zijn ontstaan in de vergeten jeugd van de stumpers die zichzelf tot eenmaligen uitroepen. Daarin hebben ze het fatale prikkeldraad van hun latere jaren gesmeed. *Jeder ist seines Unglückes Schmied*. En iedere dans, ieder beenopheffend gevoel van bevreugeling verstrikt hun dan op een boze dag met hun benen in het prikkeldraad, zodat ze met bebloede kuiten neervallen, en zichzelf uiteindelijk als 'af', als definitief gefaald waarnemen, direct voordat ze hun ogen voor altijd sluiten. Maar dat alleen wanneer de verbeterenheid volledig haar zin kan doorzetten. Er zullen altijd mensen zijn die hun zogenaamde eenmaligheid tegen de verbeterenheid kunnen beschermen, die hun beschuitbus altijd zorgvuldig afsluiten, en hun verbeterenheden niet laten bepalen wie ze zijn.

Baldadigheid

Een groepje hangjongeren loopt breeduit met dikke jacks over hun wiegende schouders over de smalle stoep. Als een span gemeste ossen sjokken ze door hun gemeente, en ploegen ze de vriendelijke sfeer om, om dan het zaad van hun agressieve domheid te zaaien in de groeven. De eenzame wandelaar op vijftig meter afstand is eraan gewend. Hij durft ze niet in te halen, en houdt zijn pas in, getergd met zijn hoofd schuddend vanwege zoveel onachtzaamheid. Maar dat is nog niks. Dat is slechts hun normale manier van voortbewegen. Bij de geringste gelegenheid laten ze – om in de ossen-metafoor te blijven – hun staarten knallen en vette flatsen vallen op het tapijt van de goede zeden. Ze sproeien kwalijke leuzen op viaducten en niet altijd blinde muren, ze smijten stenen door ruiten, gooien hun lege bierflessen overal neer, pissen tegen de vensterbank en met nieuwjaar sarren ze met hun vuurwerk mens en dier. Opgehitst door een debiele aandrang, iets willekeurigs met hun energie te doen, en de sluwe aandrang, zich in hun groepje te profileren door iets minder willekeurigs te doen. Namelijk iets wat de anderen nog niet gedaan hebben, iets dat nét iest verder gaat. Een nieuwe ongekende horde te nemen. Een bejaarde die van de kapsalon naar haar flat terug rollatort een strijker tussen de krulspelden steken. Soep koken van de kat van de buurman of delen daarvan. Een baksteen door de ruit van een raadslid smijten, voorzien van een briefje met „vieze homo“ (dat briefje is hier nodig, omdat de groepsleden normaal gesproken krulspeld noch huiskat bezitten, maar doorgaans wel ruiten. Het is goed voor de groeps-identiteit. Het zegt: alle agressie is op het vreemde gericht). Een dikke Mercedes over de gehele lengte met een sleutel bekrassen en het telefoonnummer van het klooster op de motorkap graveren. Een elfjarige onder doodsb bedreiging een enorme kuil laten graven en hem er dan geheel in laten verdwijnen. Al deze onzedelijke praktijken gebeuren zomaar, nooit heeft iemand aan de keukentafel een exemplaar van markies de Sade in de hand genomen, en met een afgekloven potlood op redenen voor al dat fraais zitten broeien. Het gebeurt simpelweg – uit baldadigheid.

In een maatschappij, schrikbarend gelijkend op de onze, komt een man klagen bij de politie over ongemakken, preciezer een baksteen die door zijn slaapkamerraam is gesmeten en op een haar na levensgevaarlijk werd. Een besnorde politiemannoteert een paar volzinnen, vraagt om handtekeningen in drievoud, en mompelt dan „daar kunnen wij ook niets tegen beginnen, dat was gewoon baldadigheid“. De furieuze man herinnert zich aan alle Charles Bronson-wraakfilms tegelijk, en knikt knarsetandend. Een week later heeft hij zich gewroken. Een maand later laat hij zich gewillig van het toneel afvoeren, omdat hij wél een geweten heeft.

En zo gaat de baldadigheid gewoon door. Het beste is ze te vergelijken met een slaphangende arm, bijvoorbeeld nadat iemand erop heeft liggen slapen, die dan door een geschrokken, angstig ongecontroleerd schoudergewricht in alle windrichtingen wordt geslingerd. De baldadigheid heeft niet weinig met angst te maken. De oorzaak voor de zojuist beschreven vernielzucht ligt in een angstig gewricht, wat een metafoor is voor een angstig mens. In plaats van een slappe roekeloos heen en weer slingerende arm hebben we hier te maken met hele lichamen, ja complete mensen, die iedere pees van hun lichaam gewillig laten aansturen door hun bungelende ontwrichte ego's.

Doch het fenomeen komt ook voor buiten de context van hangjongeren en ontwrichte elementen in de samenleving. Bij tijd en wijle treffen we het zelfs in de politiek aan. We noemen het dan oorlog. Dan is de baldadigheid doorgedrongen tot in het zenuwcentrum van een natie, en vaak onvoorwaardelijker dan het geval is bij individueën (baldadige jongeren laten zich soms hun baldadigheid uit het hoofd praten, en beteren hun leven). De baldadige natie heeft niet gewoon zijn arm uit de kom, of een voorbijgaande zwelling, nee daar zijn hele kraakbeenschijven aan gruzelementen gegaan, complete vitale zenuwbanen verdoofd zodat de stemmen van de mensen, die deze Leviathan uitmaken, hopeloos verloren gaan tussen de etters.

Bekoorlijkheid

Het zijn vooral bewegingen die bekoren. Gracieuze bewegingen van sierlijke armen en slanke vingers die door glanzende haren strijken, lome bewegingen van nonchalant samengevouwen benen, bewegingen van wimpers, oogleden en pupillen als iemand je onverwacht diep aankijkt. Bekoorlijkheid is een deugd der beweeglijkheid. Ik zeg deugd want zo wil ik haar begrijpen. Een deugd als dankbaarheid¹, verdraagzaamheid, eerlijkheid, en vergeving. Een deugd is in de kern een gave. Zoals sommige mensen ondankbaar of vals worden geboren – tevoorschijn komen uit hun kindertijd – zo zijn anderen bekoorlijk. Een deugd kun je niet aanleren vanaf het prilste begin zoals je leert hoe je moet worteltrekken. Toch is de deugd niet zomaar aangeboren. We hebben er aanleg voor. En iedereen die kan bewegen heeft aanleg voor bekoorlijkheid. Het moet alleen worden ontwikkeld. De bewegingen kunnen we oefenen voor de spiegel. We kunnen onze haren achter de oren vegen totdat het spiegelbeeld bekoorlijk werkt, totdat de beweging ons raakt. Iedere beweging kan ons raken als we erop voorbereid zijn.

Waarom willen we bekoren? Is het niet een hogere taak die we moeten vervullen, de bizarre schoonheid van de wereld aan onze eigen slungelige ledematen te demonstreren? Een taak die we onszelf zouden kunnen opleggen om een daad te stellen. We hebben armen noch benen meer nodig om te overleven. We kunnen overleven zonder te bewegen. We hoeven ons niet meer tussen bomen te slingeren, we hoeven niet meer op elkaar in te hakken, we hoeven niet meer te rennen. Wat we doen: een rapport schrijven, een pizza bellen, elkaar bevruchten, de techniek zal er gauw genoeg voor zorgen dat het allemaal zonder zichtbare beweging mogelijk is. Beweging kan dan iets onreins worden, iets dat we netjes weg moeten stoppen in onze romp, zoals de beweging van hart, longen, slokdarm. Voor de beweging van lippen en keel zullen we ons moeten verontschuldigen. Onze ledematen zijn appendixen geworden, hun functie zal ooit opnieuw moeten worden vastgesteld. En dat is de deugd van de bekoorlijkheid. Probeer je armen en benen bekoorlijk te bewegen. Let op de lange schaduwen die ze op het trottoir tekenen, integreer ellipsen en sinusoïden in je beweging, speel met links en rechts, met boven en beneden, spreid je vingers en tik ermee op je tafeltje maar niet geestelijk afwezend. Concentreer je. Dwing je geest in je bewegingen, dat is zijn oorsprong, in die richting moeten we hem terug drukken. Denk met je vingers en tenen! Beweeg al je extremiteiten zoals je geest beweeglijk is. Je geest is niet tegenwoordig in je lichaam maar in je lichaamsdelen. Dans! Beweeg zo bekoorlijk als je kan. Niet om iemand anders op te geilen, maar om iets van het surplus, van de ongelooflijke schoonheid die langzamerhand volstrekt nutteloos aan het worden is zichtbaar te maken. Zo kunnen we ons ervoor behoeden dat we onszelf onzinnige, belachelijke wezens gaan vinden. Beweging is bezieling, zelfs als niemand meer in een ziel gelooft is beweging bezieling. We moeten er alleen voor zorgen dat die beweging vanuit het centrum van onze positionering is aangestoten. Niet zomaar een beweging, een beweging met een ziel, met een stille verwijzing naar de hele grabbelton van versnipperde ideeën die we geschiedenis noemen. Een presente beweging, een *acte de presence*, een hand die we langzaam omdraaien met lichtgekromde vingers – hij kan bekoren omdat we daardoor de aanwezigheid van een ziel voorspiegelen, de hoogste oprechtheid, de meest perfecte *Lebenslüge*. Een paar pront gebolde wangen, een glimlacht waar de schaduw overheen kruipt, schouders die op een bepaalde manier worden opgehaald, bewegende buiken die adem halen, een penis die zich plotseling opheft, het kan bekoorlijk zijn. Bekoorlijkheid is de muse van de dans. Iedere beweging kan een dans zijn. Een schijnbaar onbenullige veeg met een arm, een verveelde geeuw, gemakkelijk over elkaar geslagen benen, knikkende knieën, fronsende voorhoofden, schuddende billen – zolang we een bezield mens zien bewegen. En dat moeten we met alle macht blijven doen.

Als de hand die vroeger grijpen en graaien moest overbodig is geworden, tegen die tijd die misschien wel veel sneller zal arriveren dan we denken moeten we allemaal aan het dansen zijn. Dan moeten we de absurde, belachelijke bewegingen serieus genoeg nemen. Dan moeten we bekoorlijk zijn om te overleven.

1 Zie dankbaarheid.

Dierbaarheid

Ze hebben je lief. Ze voelen zich gelukkig als ze aan je denken. Ze kunnen wegdromen bij de gedachte met jou een wandeling te maken door een jong ontluikend bos. Ze luisteren met tranen in hun ogen naar de muziekopnames die je ze hebt gestuurd. Ze lezen je brieven tientallen keren door en bewaren ze daarna in een speciale map. Wie zijn deze mensen? En wat moet je in vredesnaam met al dat sentiment? Het zijn je dierbaren. Het zijn mensen in wiens dromen je op de liefste momenten opduikt en naar wie je glimlacht, of je wil of niet. Het zijn de mensen die van jou een zuurstok hebben gemaakt waar ze naar hartelust aan sabbelen. En het kwijlt dat daarbij rijkelijk vloeit, dat heet dan liefde. Toch is het zo gek nog niet, tenminste een paar dierbaren in je vriendenkring en tussen je bloedverwanten te hebben. Voor wat hoort wat, en mag van hun ook zuurstokken maken waar je heerlijk aan kunt zuigen op treurige avonden. Want daar hebben we allemaal behoefte aan.

Dat klinkt nu toch weer erg cynisch, en het is net alsof ik in de asgrauwe voeren van menig cholerische schrijver de ezelskar van mijn eigen observaties voortduw. Alsof we dierbaarheid ongestraft kunnen reduceren tot behoeftenbevrediging. Alles kunnen we reduceren tot behoeftenbevrediging en ook tot wat anders als het moet. Wat de dierbaarheid betreft, wil ik die graag ongereduceerd laten. Omdat het reduceren ervan veel te vitaal is, en als dat proces eenmaal achter de rug is dan heb je de dood in de pot. Het is wel zo handig voor onze vitale processen zoveel tijd te gebruiken als voor het leven zelf. Nog vragen? Waarom het reduceren van de dierbaarheid veel te vitaal is wil je weten? Omdat we onze diepste gevoelens te lijf gaan. Onze meest perfecte illusie proberen we af te breken, de illusie dat een persoon ons dierbaar kan zijn, en niet het hersenspinsel van hem of haar dat verrukt over de gladde schaduwwand van onze geest kruipt. En dit proces, dat het resultaat van millenia sociale evolutie in één klap om zeep wil helpen zou vitaal zijn? Probeer het maar eens uit. Ga maar eens naar je dierbaren toe en probeer de interactie met hun consequent te interpreteren als twee toevallig in elkaar verstrengelde monologen van vitale reflexen. Probeer hun liefdesbetuigingen te zien als een cerebrale veldslag tussen gecompliceerde eiwitten. Hun gefluisterde intieme bekentenis dat je ze van hun eenzaamheid hebt afgeholpen als tactiek van op hol geslagen chemicaliën. Hun intens gemeende stokkende uitingen van wroeging op het sterfbed als anoniem automatisme. Probeer het, en schrik er niet voor terug je eigen gevoelens van dierbaarheid jegens hun ook te reduceren. In je intiemste gesprekken denk je aan hormonen, niet aan personen. Tot je er helemaal gek van wordt. Tot je er volslagen lam van wordt. Dan vraag je aan je dierbaren, of ze ook iets merken, en als ze dan nieuwsgierig kijken vertel je hun wat er in je is omgegaan. Ze barsten in lachen uit. „Heb jij daar dan geen last van“ stamel je nog, maar ze lachen je alleen nog maar harder uit. Het verscheurt je. Je hebt hen tot op het bot gereduceerd maar daar zitten ze nog allemaal, zonder een schrammetje. De reductie ging te snel. Je spoedt terug. Door de waas zie je je dierbaren weer, hun reacties beginnen je weer vertrouwd voor te komen omdat je ze van jezelf kent, je ziet weer de personen.

„Wat was er toch met je aan de hand?“ vragen ze aan je. En je vertelt het hele verhaal in horten en stoten.

Het reduceren maakt de ervaringen intenser. Maar zodra we het hebben voltooid zijn ze weg. Daarom moeten we er voorzichtig mee zijn. We kunnen de meest radicale reducties voornemen, en er als wetenschappers met elkaar over praten. Maar we moeten tenminste een kleine ruimte openlaten waarin we ons kunnen terugtrekken en kunnen zeggen, dat deze dierbaarheid *echt* is.

Dierbaarheid moeten we koesteren als een klein wonder dat zich steeds weer tussen ons mensen voltrekt. Het is iets wonderbaarlijks en gevaarlijks, hoe lief we elkaar kunnen hebben. Wij staan voor de dierbaarheid in omdat we heldhaftig zijn. Titaantjes, die er niet voor terugschrikken te dansen op het verlokkelijke gezang van de verraderlijke nimf dierbaarheid. Titaantjes, die weten dat ze meer gaan verliezen dan hun eigen leven, namelijk het leven van hun dierbaren die eerder sterven. Titaantjes, die ondanks alles elkaar zo dierbaar zijn als ze kunnen. De dierbaarheid is een illusie en als we haar trouw zijn de weg naar de ultieme illusie: de overwinning van het tijdelijke over de eeuwigheid.

Nichterigheid

Als je homosexueel bent, en dat zou zomaar kunnen, hoed je dan voor de nichterigheid.

Extravagante joligheid die bezit lijkt te hebben gegrepen van sommige liefhebbers van de gelijkgeslachtelijke liefde. Alles is overdreven. Het dribbelende loopje, het knikkende handje, de slappe verschijning, de opvallende kleding. Het is identiteit zoeken, en sexuele identiteit rangeert bovenaan op de lijst van identiteiten die we moeten hebben. Een maatschappelijke identiteit, met een betrouwbare dosis aanzien of afzien – we kunnen het zonder stellen. Een intellectuele identiteit met spitsvondige kritiek op alles wat elders gedacht wordt – het is niet noodzakelijk. Een nominale identiteit met officiële documenten in officiële kluizen – hoeft niet per se. Maar een sexuele identiteit, te weten wie we zijn met betrekking tot sex, dat is naast de morele identiteit onafdingbaar. En het gaat niet alleen om lust en geilheid², niet alleen om wat ons opwindt, het gaat erom hoe we in onze mooiste en afschuwelijkste dromen de ander³ zullen benaderen, hoe we voor hem verschijnen, hoe we ons aan hem geven, en hoe we hem in bezit nemen.

De nicht is er voortdurend mee bezig, deze identiteit te polijsten. Het lijkt alsof hij zijn onzekerheid wil overschreeuwen. Hij wil zijn sexuele identiteit iedereen in het gezicht schreeuwen, en het liefst ook zichzelf – omdat hij niet zo goed weet wat er in zijn mooiste en afschuwelijkste dromen gebeurt. Hij meet zich tot in alle détails een uiterlijke identiteit aan door zijn kleding, zijn manier van bewegen, zijn stem, zijn vriendenkring, zijn lectuur. Maar het is een kopieerbare identiteit: hij ziet zich weliswaar bevestigd als niet wanneer anderen er precies zo uitzien als hij, zijn identiteit schreeuwt echter om meer. En zo duikt hij nog dieper in de klerenkast, poedert nog meer rouge op zijn wangen, en trekt een nog strakkere broer van spekglas gelooid hagedissenleer aan. Maar het helpt niets. Hij weet nog steeds niet wat er in zijn belangrijkste droom gebeurt. Dus gaat hij experimenteren: hij geeft zich aan horden hitsige mannen, danst naakst voor oude nichten, zoekt toenadering bij iedereen die een sterkere of juist zwakkere indruk op hem maakt, al naar gelang de richting waarin zijn sexuele onzekerheid woekert. Hij zoekt liefde, net als wij allemaal. Maar zonder die cruciale droom blijven we verstoken van de liefde.

Laten we van hem proberen te houden. Onze cultuur maakt het de nicht zoveel moeilijker zijn persoonlijkste droom samen te stellen dan bijvoorbeeld de oud-Griekse. Socrates en Alkybiades hadden het niet nodig, nichterig te doen. Het sociale web waarin zij verkeerden boezemde hen geen angst en onzekerheid in. Hun bi- of homosexualiteit was geen marginaal verschijnsel dat zichzelf uit onzekerheid moest overschreeuwen. Ze begeerden elkaar en dat was dat. Bij ons hebben ze het zoveel moeilijker, de homoseksuelen. Opkomst van het fenomeen nichterigheid. Exhibitionistische parade's met bonte confetti en sprankelende vonkenregens, de gay-krant, leven in een *gay-to*, darkrooms die ik bij gebrek aan adequate kennis niet van adjectieven voorzie, wispelturigheid, hitsige buien, en heel veel sex. Het zijn kleurrijke figuren, de nichten.

Misschien heb ik hier de spijker op z'n kop getroffen, misschien zit ik ernaast en zijn nichten niet zo onzeker als mijn reflectie doet vermoeden. In ieder geval zoeken nichten in essentie (ik vraag de lector bij deze toestemming om het woord 'essentie' te mogen gebruiken) hetzelfde als ik, jij, wij allemaal. Hij is er het levende bewijs van, waartoe liefde in staat is. Of het nu uit onzekerheid over zijn sexuele identiteit is, of uit overschuimend zelfbewustzijn dat hij halfnaakt met zijn geërigeerd geslacht in een bleek leren puntzakje heen- en weerstotend alle aandacht naar zich toetrekt, het is meer dan simpele geilheid, er woedt een diep verlangen naar liefgehad worden, naar liefde in hem.

2 Zie geilheid

3 Zie andersheid

Vaagheid

We weten dat er iets bedoeld wordt, dat er iets bedoeld zou kunnen worden, en we wachten in spanning totdat het moment is aangebroken. Iemand gaat zometeen aangekondigen, dat er iets belangrijks zal gaan worden gezegd en er schuifelt niemand meer met z'n voeten op de tegelvloer. Eindelijk zal ons precies verteld worden wat we willen weten. Er heerst een heilige sfeer voor de grote onthulling. We houden onze notitieblokjes bereid en slaan de heldere opstijgende belletjes in ons bronwater gade. Er komt een klein mannetje met grijze slapen op. We grijpen in onze concentratie naar onze eigen kin en niet naar de kin van de persoon naast ons. Het mannetje neemt een slok van zijn bronwater en zet het glas netjes naast de lessenaar terug. Dan schuift hij zijn multifocale bril wat omlaag en kucht, waarbij hij zijn tremoreuze hand als een roomhoortje voor z'n mond houdt. Hij kucht opnieuw. Dan begint hij met een timide stem iets voor te lezen maar hij hakkelt. „Luider!“ roept iemand achterin de zaal. Het mannetje verheft zijn stem en zet zijn lezing voort. Niemand kan er een touw aan vastknopen. De zaal wordt rumoerig, dat kan toch zomaar niet, en krijgt men dan wel het geld terug gestort en hoe zit dat dan met de pensioenvoorziening? Ze hadden toch woeste westenwinden getrotseerd om hier te kunnen zijn, en nu werd het zo kortstondig afgelast. Mopperend verdwijnt het publiek uit de koude zaal. Iemand blaast in de microfoon dat het kraakt en piept. Deze keer niet.

Maar de volgende keer als iemand de definitieve overwinning op de vaagheid belooft staan we weer vooraan in de rij. Voorlopig moeten we het spiritistisch gezwam, lauwe zondagspraatjes en hijgend gezwets uithouden. Er zullen voorlopig nog veel mensen zijn die hun definities, intenties, wensen en vragen slechts vaag kunnen uiten. Ze beschrijven wat met een paar willekeurige associaties, ze maken een vage schets, illustreren hun relaas met overdadige handbewegingen. Alles heeft met alles te maken. En alles heeft met marihuana en *high* worden te maken. Zo is het leven, yeah man! Just be. Definiëren kunnen we onszelf altijd nog. Laat ons nu alsjeblieft gewoon even onbepaald zijn, gewoon vage rookpluimen die zich uitspreiden in de ruimte en aan het hoge plafond gaan kleven. Wat geloven we? Een wezen of eigenlijk een principe, de diepere structuur ofzo, dus dat we allemaal één grote familie zijn met dezelfde oorsprong, hetzelfde doel en dezelfde hoop weetjewel. Wat hopen we? We willen verlossing voor iedereen maar eigenlijk weten we eerlijk gezegd ook niet waar de verlossing dan precies toe leiden zal weetjewel. Wat weten we? Een boel maar toch weten we tegelijkertijd ook weer zo weinig, we weten niet eens hoe we het toilet moeten doorspoelen als er geen water is. We weten veel over de sterren maar weinig over de liefde weetjewel. Wat is liefde? Ja dat is het ultimatieve doel van het heelal, het teken waar het allemaal op uitdraait of misschien toch gewoon samen lekker blowen, man weetjewel.

Iets onbepaalds zijn. Ons het liefst een leven lang niet vastleggen, totdat we in grenen in een kuil worden gestopt. Als ons wordt gevraagd wat we dan precies doen, beginnen we te vertellen en we zouden het hele verhaal van ons leven moeten vertellen om een antwoord te kunnen geven. Maar daar is natuurlijk geen tijd voor. Dus noemen we een enkel ding en hopen dat ze daar maar tevreden mee zijn. We merken in ieder geval hoe hun gezichten opklaren, als we eenmaal hebben verteld dat we boekverkoper zijn, of pizzakoerier. Dat is een duidelijk antwoord, en daar hebben ze een goed gestroomlijnd beeld van. Geen vaag gedoe, maar een degelijk iets. Ze vinden het prettig, als ze in het vervolg aan ons denken hoeven ze alleen maar de labels voor de geest te halen om zich ervan te overtuigen dat we hen niet komen verslinden. Want een postbode is veel minder gevaarlijk dan iemand die weleens een brief bezorgd. Vaagheid is een luxe en een armoede tegelijk. Hoe rijker iemand is, hoe vager hij kan blijven. Hoe vager iemand is, deste armer is hij van geest. Wat een geluk als je stinkend rijk bent en je kunt jezelf iets noemen. Ik ben niet vaag, ik ben voorzitter van het comité voor de instandhouding van literaire avonden rondom het thema achttiende-eeuwse vogelboeken. Ik ben niet vaag, ik ben een ervaren hobby-tuinbouwer die ieder jaar een krat venkel, twee kratten koolrabi, een zak aardappelen en een peuleschil produceert. Ik ben niet vaag, ik ben penningmeester van de golfvereniging.

Maar een duidelijk idee van wat ons allemaal uiteindelijk te wachten staat kan niemand ons geven. Dat moet vaag blijven. En dat is precies zoals het moet zijn.

Erfelijkheid

We kunnen alles nalaten. Er is geen object, geen idee, geen karaktereigenschap dat we niet aan onze kinderen kunnen vererven. Alles kunnen we aan de generatie na ons doorgeven, zoals we alles van de generatie voor ons kunnen overnemen, met uitzondering van verse melk. Onze ziektes, ons geld, onze geestigheid – het gaat allemaal naar onze kinderen, of één van hen. Wanneer we geen kinderen hebben, bieden veel decadente maatschappijen ons de mogelijkheid, bijvoorbeeld onze raspoedel testamentair te bevoordelen, zodat de hele zoi tenminste nog een paar jaar na onze dood in de familie blijft. Want het gaat om vasthouden, de erfelijkheid geeft ons de schitterende illusie dat we van alles en nog wat kunnen vasthouden na onze dood. Onze schim kan een daad stellen, een stempel drukken op nieuwe generaties. Die zullen nog lang na ons verdwijnen aan ons terugdenken. We hebben een doos geërfd waarvan we geen idee hebben wat erin zit, en laten hem maar op zolder zetten. Mocht het nodig zijn, dan weten we waar hij staat, maar we zijn nu te druk of te trots om hem open te maken. En zo verstoft die doos totdat we oud zijn en gaat hij deel uitmaken van onze nalatenschap. Onze kinderen krijgen de doos en zetten hem op zolder. Zo gaat dat zeven generaties achter elkaar door. Dan is er een erfgenaam die krap bij kas zit en de doos maar opent. Hij vindt een briefje met het opschrift „geeft de lege doos door aan uw kinderen.“ Hij haalt zijn schouders op en stalt de doos bij een vriend in de garage. Volledig aan lager wal geraakt sterft hij dan, en de enige erfenis is de doos waarin hij zijn laatste nachten doorbrengt. Zijn erfgenaam, die zich uit afgrijzen voor de verarming met alle macht en behoorlijk succesvol omhoog heeft gewerkt, neemt de doos na de dood in ontvangst en plaatst hem op zolder. Zo blijft hem tenminste nog iets. Aan het eind van zijn lange leven laat hij de doos samen met een flinke zak geld aan zijn zoon na, die hem als een curiositeit op zolder opbergt. Zeven maal zeven generaties lang gaat dit zo door. Dan kan iemand de taal van het briefje niet meer lezen, en de doos landt bij het oud papier.

Onze geïnstitutionaliseerde erfelijkheid is maar een mank na-aapsel van de biologische erfelijkheid waarin we zijn ingebed. Die werkt zonder testamenten, zonder poeha en zonder koffiepauzes. Dwars door ons heen, of we nu willen of niet. Ieder gen in ons lichaam is maar op één ding uit: zichzelf in stand houden. En of het dat nu in het vehikel van een mensenlijf of een fruitvlieg doet zal hem worst wezen. En hij hoeft niet eens mee in het knekelhuis, om zich daar dan snood uit de voeten te maken of zoek naar een nieuwe gastheer, hij laat zichzelf gewoon kopiëren tijdens de voortplanting. Het is tevreden met een kopie van zichzelf! Geen hoopvolle zoons en dochters die ooit in glorie zullen stralen, maar een exacte kopie dat hij door een soort dubbele ritssluitingstechniek van zich laat trekken. Dat is de harde, grimmige erfelijkheid.

Wij willen door onze nalatenschap zelf alvast iets aan de verbetering bijdragen. We laten dat niet graag over aan een anoniem proces van duizenden generaties en aleatisch omstandigheden. En zo zijn we een stuk sneller, maar ook een stuk kwetsbaarder dan de natuur. Want de generatie na ons, die zich eigenlijk met die erfenis kan concentreren op het wezenlijke dat we alvast voor haar hebben uitgezocht, moet zich zonodig emanciperen. Ze moet zichzelf de illusie scheppen dat ze van voren af aan zijn begonnen. Iedere generatie is een Stunde Null, iedere generatie is de aanstoot van de geschiedenis. De vorige generatie kunnen we zien als speelbal van de historie, de vorige zevenendertig generaties voor mijn part – maar onze eigen generatie zal altijd een nieuwe aanvang blijven.

Maar we hoeven daar niet zo moeilijk over te doen. Want behalve de individuele erfelijkheid, die ons steeds krampachtiger in een bij voorbaat verloren krachtmeting met de genetische erfelijkheid doet treden is niet het enige middel. Als mensheid erven we erven de aarde en daar is genoeg aan te doen. Die kunnen we ook weer vererven. En het mooie is: het is verdomd relevant wat wij in de tussentijd doen. We zijn geen anonieme generatie zoals de genen van drosophila in een vergeten eon. We kunnen de planeet namelijk zomaar verklooiën. Als het ons lukt – en dat lijkt eenvoudiger dan het is – om de planeet netjes aan onze kinderen na te laten, zijn we tenminste even oppas geweest. Als we ons dan ook nog een beetje verbonden voelen met de planeet, hebben we wellicht het gevoel dat we iets van onszelf vererven. Iets gewichtigs.

Verdraagzaamheid

Verdraagzaamheid is een provisorische deugd. Het is een deugd die we moeten proberen te overwinnen. Natuurlijk is het goed nieuws als we iets verschrikkelijks kunnen uithouden, maar het blijft iets verschrikkelijks. We moeten proberen het goede ervan te zien, zodat we het niet meer hoeven te verdragen. Want als zich steeds dezelfde kleine onhebbelijkheden herhalen volgt ooit de uitbarsting. Ons gestel is aan erosie onderhevig. Neuspeuteren, of hoerenlopen, of bidden, alles wat een ander voor onze ogen doet gaat vroeg of laat op onze zenuwen werken. Alles kan onverdraaglijk worden, voor de zoveelste keer de liefde bedrijven etc. Verdraagzaam zijn we tegen onze burens die harde muziek luisteren. Wie zegt dat hij verdraagzaam is tegenover homo, kleurling en andersdenkende, bedoelt dat hij iets te verdragen heeft, dat hij het er zwaar mee heeft.

Verdraagzaamheid begint met weten dat we verder moeten gaan dan verdraagzaamheid.

To endure: verdragen of persisteren. Operation enduring freedom. Vrijheid leren verdragen.

Accepteren, toelaten, uithouden, dat is de passieve kant van de zaak. Ja-zeggen, enthousiast erover worden, met eigen initiatieven komen, een loflied aanheffen, dat doen we niet met iets dat we verdragen. We doen het, ik permitteer mij een flauwheid, met iets dat we verdragen. Iets waar we van overtuigd zijn, de Goede Zaak. Er is genoeg dat we moeten verdragen: klieren op school, bronchitis, mazelen, afwijzingen, de dood van mensen die we liefhebben, de zekerheid van onze eigen dood, en ga zo maar door. Allemaal min of meer onvermijdelijke dingen die ons te wachten staan. Als we elkaar verdragen, houden we elkaar voor min of meer onvermijdelijke dingen waar we toch ooit doorheen moeten.

We kunnen ontdekken dat we elkaar kunnen vermijden. En dus ook dat we elkaar niet hoeven te vermijden, en niet hoeven te verdragen. Wanneer we niet meer onvermijdelijk voor elkaar zijn zien we meer dan uithouden en verdragen. Dat wil niet zeggen dat we in gedwongen liaisons slechts verdraagzaam kunnen zijn.

Verdraagzaamheid is een begin en een gevaar. De Vreemde moeten we met verdraagzaamheid tegemoet treden, maar als we hem dan verdragen moeten we ons afvragen of hij ons niet kan bekoren⁴. De exotische dansen die hij met zijn naasten danst, gesluiert of ontbloot, de muziek waar hij naar luistert waar we erg aan moeten wennen, de sterke walm van knoflook of oriëntaalse kruiden die altijd om hem heen hangt, de oranje stip op het voorhoofd van zijn schuwe dochters, de zangerige toon die hij aanslaat als hij bij de kassa te weinig wisselgeld krijgt – natuurlijk verdragen we deze dingen. Maar we moeten ze nader beschouwen en er een paar uitkiezen die ons kunnen verrijken. Laat ons niet stil staan bij de verdraagzaamheid. Het is de acceptatie van een status quo die, wanneer ze al productief kan zijn, alleen maar narigheid kan voortbrengen.

Hebben we dat eenmaal doorgenomen, is ons bewust dat de verdraagzaamheid moet worden afgelost, laten we ons dan weer op onze zwakte concentreren. Ik bedoel niet de hoogdravende woorden „we kunnen al het vreemde verdragen“, de prachtige multiculturele idealen – dat is onze sterkte. Onze zwakte is, dat we nauwelijks in staat zijn, onze logge emotionele huishouding aan te passen aan de snel veranderende wereld van pluriformiteit en kruisbestuiving tussen culturen. We worden niet warm of koud van de zoveelste cultuur die we assimileren. Intellectueel kunnen we hoog van de toren blazen en verdraagzaamheid preken, emotioneel proeven we alleen maar brak water. We merken dat verdraagzaamheid toch niet zo eenvoudig is als we dachten. We moeten het opbrengen voor de Vreemde in wie we ons niet kunnen invoelen, met wie we niet kunnen meevoelen. Verdraagzaamheid is zo de zege van het intellect op de emotie. Een druppel verdraagzaamheid voor de goede orde. Maar we mogen nooit vergeten dat het slechts een medicijn is, zelfs als we inzien dat de kwaal ongeneeslijk is.

„Verdraag je mijn boek, dan zul je mij ook verdragen“ schreef Nietzsche boven de vrolijke wetenschap. Mensen met emotionele bloedarmoede moeten leren verdragen, leren te leven naar het credo van ons intellect. De rest verdraagt bijna alles zonder dat er woorden een vuil hoeven te worden gemaakt. Alles wat hij verdraagt zit hem dwars. Hij wil het begrijpen, hij raakt eraan gehecht, hij sluit er vriendschap mee. Laat ons op de vriendschap drinken. Sluit vriendschap met mijn boek, dan zul je ook met mij kunnen vinden. Je kan toch wel wijn verdragen?

4 Zie bekoorlijkheid.

Nijverheid

Stop er een kwartje in en komt een tekst uit. Mijn nijverheid kent geen grenzen. Zonder twijfel of het wel juist is of andere remmende factoren stoom ik maar door. Ooit heb ik voor mezelf uitgemaakt dat het een goede zaak is waar ik mee bezig ben, en sindsdien is het routine. De kwantiteit is mijn kwaliteit, dat zou één van de spreuken kunnen zijn die ik zo uit mijn mouw schudt, of vlijt is onze knipoog naar de tijd. Hup, weer één. Het gaat maar door als de machine eenmaal geolied is blijft hij loeien totdat er een ketting breekt, een tuitje knapt of een buis explodeert. Nijverheid heeft me gelukkig gemaakt, er zijn zoveel woorden die ongeduldig wachten, door mij te worden samengevoegd tot uitpuilende dikbuikige volzinnen. De woorden moeten achter aansluiten, de nijverheid kan niet alles tegelijk. Het zijn steeds weer nieuwe woorden, en iedere zin schept de wereld opnieuw. Iedere arbeidsstap die ik eraan toevoeg – want zo definiëren we arbeid – creëert een meerwaarde, iedere steen die we op de reeds gemetselde stapelen, is een stap voor de mensheid. Een kleine stap weliswaar, maar toch steeds in de richting van de vooruitgang. Schitterend dat onze cultuur dat in een pakket aanbiedt, vooruitgangsgedachte. We kunnen er mooi vruchtbruik van maken. Er valt niet aan te tornen, en daarom is het zo spannend naar een alternatief voor de vlijt te zoeken.

Het alternatief is natuurlijk niet het versterven, het rondborstige hummen en hoemen bij een wierookbrandertje of de hogeschool der zelfkastijding in kleermakerszit. Dat is slechts het omkeren van de richting. We noemen achteruit vooruit maar gaan nog steeds vooruit. De fascinatie voor het absolute Niets kent waarlijk geen grenzen. Hier heeft de nijverheid ons het meest in z'n ban. De dikste, moeilijkste, meest pretentieuze filosofische boeken zijn over het Niets geschreven. Sartre, Heidegger. De nijverheid laat zich er niet uitbranden, we hebben haar onder de leden. Zelfs als we ons voor niets echt interesseren, zijn we er altijd ijverig mee bezig, onze desinteresse te rechtvaardigen en ons de anderen van het lijf te houden.

Nou en? Waarom er woorden aan vuil maken? Wanneer het toch vechten tegen de bierkaai is. Om een beetje bescheiden te worden, om onze rechtlijnige vooruitgangsgedachte wat te relativiseren als het resultaat van onze beperkte menselijke perspectief. Niet om die blik te doorgronden in zijn diepste wezen, om hem vervolgens aan stukken te scheuren, uit te roken, te verpulveren, uit te koken in het zoute water van onze kritiek, die er natuurlijk zelf aan ontspringt. Klinkt dat niet al te gemakkelijk? We kunnen toch niet over onze eigen schaduw heen springen? Bescheidenheid⁵ is toch ook slechts een pretentieuze spelletje dat we ijverig spelen? En voel je hoe vlijtig de auteur zich van zijn taak aan het kwijten is, hier nog even gauw het laatste woord over de nijverheid te zeggen? Een schoenmaker die maar één schoen op zijn leest schoeit zouden we het liefst kunstenaar noemen. Een unicaat is een kunstwerk, een serieproduct is een utensiel. Dat het ooit in de geschiedenis precies andersom was zal ik maar niet proberen te onderbouwen, dat gelooft toch niemand meer. Andy Warhol schildert unicates; Marcel Duchamps *ready mades* zijn uniek. Nijverheid is productie in herhaling. Schoenen, meubels, paraplu's, glazen, kruiken, haringen, buitenboordmotoren in serie. Woorden, beloftes, mantra's, herhaald aan de lopende band. Kwantiteit is mijn kwaliteit, ik ga er zelf in geloven.

Misschien dat we af en toe eens aan de eeuwige wederkeer kunnen denken; alles wat we nu nijver najagen hebben we al oneindig vaak achter ons, en zal zich net zo oneindig vaak in de toekomst afspelen. Het unieke moment waarop we onze kans met beide handen aangrijpen, juichen en dansen en springen en vol dankbaarheid onder het uitspansel tolleren – het is zonder enige betekenis. Onze keuze, de eest abstracte bouwsteen van de nijverheid, is nep. We hebben al oneindig vaak gekozen en we gaan dat weer doen. We kunnen (ervoor kiezen) wat nep is (te) negeren. Maar ook van een nepworst gaan de honden kwijlen. Ook een nep-keuze kunnen we maken. En als we met de hilariteit ervan vertrouwd zijn, kan ons dat vrolijker en milder stemmen tegenover elkaar.

5 Zie bescheidenheid

Klungeligheid

De klungeligheid heeft vaak een lange voorgeschiedenis. De doorsnee klungel was op de basisschool al het centrum van alle negatieve aandacht, werd geklierd omdat hij een beugel had of een vlekje op zijn piemel, Zijn onzekerheid verlangzaamt de ontwikkeling van zijn fijne motoriek, en het feit dat hij moeite blijft hebben met het hanteren van mes en vork maakt hem weer onzekerder. Hij durft niet van de duikplank af te duiken maar laat zich als een baal stro in het water vallen. Hij morst ranja tijdens de kinderfeestjes. In de klas frut hij onhandig aan zijn broek om de kauwgom eraf te peuteren die „ze“ op de zitting van zijn stoel hebben geplakt. Hij is de enige met een leren boekentas die nog van zijn opa was. De klungel blijft als laatste over als er groepjes moeten worden samengesteld. De bril die zijn ouders voor hem hebben uitgezocht zakt voortdurend over zijn neus omlaag, en hij drukt hem onhandig weer omhoog met zijn wijsvinger. Hij slaapt met knuffels. Hij is een bedplasser en liegt daarover. Hij schrijft korte liedesbetuigingen aan het meisje waar hij heimelijk verliefd op is, die worden onderschept en publiekelijk door de grootste pummel van de klas worden voorgelezen.

Zijn vloek begint aldus. En de klungel komt er niet meer vanaf. In zijn puberteit gaat hij als enige met onderbroek de douche in om te voorkomen dat hij wordt uitgelachen met precies het tegenovergestelde resultaat. Zijn schoolvrienden laten hem van alles opknappen. Tegen de tijd dat hij aan zijn eerste vriendinnetje toe is, is hij een in zichzelf gekeerd, melancholisch mens, hetgeen hem een soort charme verleent die de naïvere meisjes aantrekt. De eerste kus met tot bloedens toe gepoetste tanden. Het eindeloze gefriemel aan het bandje van haar bh. Het voorstellen bij haar ouders met het doosje bedorven chocolaatjes. Zijn hand die ze van haar been moet halen als ze naast elkaar in de bioscoop zitten. Zij maakt het dan uit, en hij begint Klungel in zijn dagboeken met een hoofdletter te schrijven. Op de universiteit herhaalt zich het hele gedoe. Op het werk gebeurt precies hetzelfde. Hij trouwt een overblijfster en krijgt twee kinderen. In zijn badkamer slaat hij met de pleeborstel een stuk van het porselein af als hij zijn excrementen wil doen verdwijnen. Hij gebruikt plakband voor haast alle reparaties, hij struikelt over drempels en ijslagen, hij wast nooit zijn buiknavel en hij ontwikkelt een moeilijk te verstaan gemompel dat hem zo mogelijk nog verder diskwalificeert. Als hij de pensioengerechtigde leeftijd bereikt en zijn kinderen zich uitsluitend vanwege zijn respectabele leeftijd niet meer voor hem schamen, herwint hij iets van het zelfvertrouwen dat hij als zuigeling had. Hij probeert viagra uit en slaat daarbij geen acht op zijn vrouw, die opeens te verduren heeft wat een huwelijk lang was uitgesloten door overwerk dat de klungel gedwee op zijn rug liet laden. De klungel beëindigt zijn leven met een staalhard zelfvertrouwen en verstaat de kunst, zijn leven zo na te vertellen dat niet hij, maar iedereen met wie hij te maken heeft gehad, een klungel is geweest.

De klungel is een genie in zelfbegoocheling. Hij doet dat met zoveel fantasie⁶, dat hij het niet meer nodig heeft, zichzelf kritisch te bekijken en aan iets aan te passen. Hij ontwikkelt een universum waarin zijn klungeligheden kosmische noodzaken zijn. Dat hij zijn stropdas niet kan strikken is eigenlijk voornaam; dat hij zich door zijn vrouw moet laten rijden duidt op zijn eruditie. In zijn beginnende tijd als klungel had hij nog veel twijfels over zichzelf, en pas laat (wanneer überhaupt) ontwikkelde hij een gevoel van eigenwaarde. Maar als dat er eenmaal was, dan walste hij met zijn typerende klungeligheid overal doorheen.

We hebben allemaal een aanleg voor klungeligheid. Maar slechts zij, die deze aanleg in de lange, harde jaren van hun kindheid hebben ontplooid worden zoiets als natuurlijke klungels. Wanneer zij een steek laten vallen is dat voor hen iets vertrouwd; wanneer ze iets grondig fout doen weten ze niet beter of het hoort zo. Wanneer ze worden uitgelachen, voelen ze zich eigenlijk thuis. De ware klungel is niet onhandiger dan wij allemaal, maar voelt zich heimelijk op z'n gemak in zijn klungeligheid.

6 Zie vindingrijkheid

Aansprakelijkheid

We hebben een eenvoudige manier om daden te ordenen, namelijk aan de hand van de bijbehorende dader. Een bankoverval, een moord in oud-Zuid, of het kopen van een appelbeignet, daden die op iemands naam komen te staan. Die kan er dan op worden aangesproken. Zijn daad wordt officieel daad (en niet slechts iets dierlijks) door de onmiddellijke consequenties, het gillende alarm en de achtervolging, de eenzame opsluiting in de bajes, een euro uit je portemonnee halen, daardoor zijn het daden. We zijn dus alleen aansprakelijk voor iets dat we door die aansprakelijkheid zelf mee vormen. Goed, je zou de appelbeignet natuurlijk kunnen stelen. Dat is dan een andere daad. En doordat we, voordat we ons zelf inmengen, reeds voor aansprakelijk worden gehouden, kunnen we dat haarscherp onderscheiden van de jonge hond die met z'n kwijlend natte snuit net bij de appelbeignets kan er er één met een lelijk onelegant spasme in zijn slokdarm verschanst. De hond is niet de dader, maar zijn bezitter die hem uit mededogen even van de lijn heeft gelaten, of de puistige bakkersknecht die de appelbeignets te laat op het schap heeft geëtaleerd. Aansprakelijkheid is dus iets waar we niet voor kunnen kiezen. Het is het polijst en de beschermende lak van onze daden, die zich zonder zouden ontbinden in een treurig proces van sociale verdierlijking dat in de goot of de dementiekliniek eindigt.

We blijven aansprakelijk tot onze sociale dood, die in de meeste gevallen precies samenvalt met de fysiologische dood. Pas wanneer de patriarch echt dood is, en niet slechts kwijlend op zijn einde wacht, kan zijn heb en goed worden verdeeld onder de erfgenamen. Men blijft mensen op hun daden aanspreken totdat ze uitgaan als een kaars, we creëren daders bij de vleet en aansprakelijk zijn herinnert ons eraan dat we leven. We zijn omgeven door een aura van rechten en plichten gemaakt van taal, spraak. Zodra we ons bewegen beweegt de zwerm van spraak zich met ons mee als een zwerm bromvliegen. We hebben aanspraak, we zijn aansprakelijk, we doen iets spraakmakends – door de spraak zijn we meer dan beesten.

Ik vind dat we er de draak mee moeten steken. Wat maakt het tenslotte uit of iemand van dezelfde knoken en hetzelfde vel boetedoening eist die hem schade heeft berokkend? Wat heeft het voor zin een wrok te koesteren tegen één bepaald organisch samenspel van pezen, spieren, botten, ingewanden? We kunnen ook – zoals in primitieve culturen in Zuid-Amerika en Polynesië – een willekeurig persoon aansprakelijk houden. We kunnen erom dobbelen, en de uitkomst voor een goddelijk decreet houden. Goed, dat mag absurd klinken, maar de absurditeit is tenminste zichtbaar in het ritueel. Dat onze pretentieuze en zorgvuldig gecodificeerde spraakregelingen omtrent de aansprakelijkheid in hun diepste wezen niet minder absurd zijn, dat lijkt niemand te deren. Natuurlijk wil dat niet zeggen, dat ze niet *nuttig* zijn. Het is buitengewoon nuttig, de aanstichter met de consequenties van zijn daden te identificeren en een doosje met niet malse represailles boven zijn kop te legen. Hij kan ervan leren, de anderen hebben hun onderdompeling in het lekkere modderwater van de genoegdoening, etcetera. Maar zodra we definitief uit het oog hebben verloren, dat het een absurde bron is waar we uit tappen, zal deze ooit uitdrogen. De oeroude cultus van de aansprakelijkheid, als het ware de zuiverende lever van de monotheïstische cultuur, zal dan worden vervangen door de kille wetenschap van oorzaak en gevolg, die het eigenlijke doel, namelijk individueën te maken van ons vleesklompen die krijsend ter wereld komen, volledig uit het oog verliezen. De wetenschap zal zichzelf volkomen serieus nemen, en uiteindelijk zal er iemand opstaan die magneten aansprakelijk maakt voor het feit dat ze ijzer aantrekken. Dat hijzelf geen ijzer meer in zijn bloed heeft, zal hem ontgaan. De aansprakelijkheid, als één van de mooiste artificiële concepten die onze cultuur van de Indusvallei tot het middelmeer heeft doen opbloeien, is te grabbel gegoooid. En kleine kale mannetjes zonder benul grabbelen het als eerste van de puinhoop der geschiedenis. En dan zeggen ze „Ha! Kijk eens wat een onbenullen dat waren die Romeinse koeiendrijvers. En kijk eens hoe mateloos intelligent wij dan wel niet moeten zijn!“ Er zal een generatie opstaan die niet meer in staat is met concepten om te gaan die ze in een gratieus gebaar hebben overgenomen van de geschiedenis en die ze moeten aannemen. Ze zullen menen dat ze kritisch zijn door alles te ontleden, maar hun kritiek zal haar belangrijkste doel, namelijk *zelfkritiek* te worden, ontgaan. Om dat te voorkomen, daarvoor houd ik ons, geachte lezers, aansprakelijk.

Dapperheid

Dapperheid is een kwestie van perspectief. Je kunt laf zijn in een leeuwenkooi en dapper in een kippenhok. Een dikke circusdirecteur met een potente verdovingsspuit in zijn achterzak is alles behalve dapper als hij de welpjes met zijn rubberhandschoen aait. En een vriend van me heeft volgens een legende in een kippenhok het dapperste gedaan wat je je maar kunt bedenken, namelijk geboren worden. Het wordt doorgaans als dapper gezien als je je kop boven het maaiveld uitsteekt, als je handelt in een situatie waar anderen daarvoor terugdeinzen. Natuurlijk gaat het om het vergelijk met anderen, en als die even niet in de buurt zijn, bedenken we ons wat zij gedaan of gelaten zouden hebben. Over geschubde krokodillenruggen balanceren is dapper omdat de meesten onder ons er niet aan moeten denken. Niet in een lift durven is laf omdat de meesten onder ons hun lijf vanzelfsprekend met enige regelmaat door een schacht laten takelen. In een vliegtuig de kaper een pak rammel geven is dapper. Het gedrag van die kaper daarentegen, zien we meestal als iets lafs. Hoewel daarvoor juist leeuwemoed nodig is. Zijn hele leven concentreren op het moment, een vliegtuig over te nemen, de bemanning te overrompelen en het in een glanzende megalomane dominosteen laten crashen, dat is eigenlijk ontzettend dapper vanuit het perspectief van de kaper. Dapperheid heeft kennelijk iets te maken met dat concentreren van ons levenssap op één bepaald groots moment waarin „het“ dan moet gebeuren. Onze *Große Stunde*. Als we soldaten in een vuile oorlog zijn, en op een dag besluiten geen kinderen meer af te maken en het gewoon vertikken te schieten, ons zweterige uniform uittrekken, aan de lianen of het lokale equivalent van wilgen in gebieden waar de vuile oorlogen woeden hangen, dan zijn we dapper. Niet de *captains* met hun hun smetteloze uniformen waarop boven hun – daar kunnen we van uitgaan – rondgevreten buik *purple hearts* of andere eretekenen pronken, zijn dapper, maar de desserteurs. En waarom? Omdat zij hun hele wezen door die ene beslissing hebben bepaald, omdat zij hun angst hebben overwonnen en in één groots gebaar hebben bepaald wie ze zijn, tegen alle weerstand in.

Maar wacht eens even. Een terrorist net zo dapper als een pacifist? Of een pederast? Dat willen we hopelijk toch niet beweren? Dapperheid is toch meer dan radicale zelf-bepaling? Natuurlijk, het is een sociale waarde. De terroristen, de kinderschenders, de beurshuichelaars, de brandstichters, de mensensmokkelaars, de goudzoekers, de wapenfabrikanten, de drugskoeriers, de kannibalen, de pooiers, ze zijn allemaal dapper maar op een waardeloze manier. Hun dapperheid is niet de moeite waard. Sommigen van hen ontvangen lintjes en gouden handdrukken, maar de meesten ontkomen hun terechte verachting niet. Dapperheid is geen deugd op zich, het is een eigenschap die ons ver kan brengen, maar in tegenovergestelde richtingen. Gelukkig heeft het collectieve vooroordeel een bepaald beeld van dapperheid in ons gemoed gegrift, voornamelijk door theater, opera, film, zodat de spraakverwarring kan worden voorkomen. Een paar moeilijke films bezorgen ons hoofdbreken, precies omdat ze ons in de huid van de dappere schurk doen kruipen. Daar zijn ook bankovervallers bij, moordenaars en slechterikken van elk plumage. John Rambo is dapper, maar niet de vierkante Rus die hij te grazen neemt. Er zijn films over kinderschenders die dapper tegen hun ziekte vechten maar steeds weer verliezen, en zulke films werken verontrustend, maar ze hebben een belangrijke functie.

Het zou gemakkelijk zijn als we dapperheid automatisch met het goede in verband kunnen brengen. De dappere kruisridders, de dappere soldaten in het legioen van de vrijheid tegen de as van het Kwaad, we zouden er niet meer over na hoeven denken maar ze zonder meer als strijders voor de goede zaak kunnen begrijpen. De vijand is altijd laf, en beschikt niet over heldenmoed om zijn strijdmakker onder zware beschietingen over de schouder te nemen en van een wisse dood te redden; en hij vecht sowieso voor een laf land. Deze vereenvoudiging zou buitengewoon handig zijn omdat dapperheid stukken eenvoudiger is te herkennen dan de goede zaak waarvoor ze wordt ingezet. We zullen met deze werkwijze een tijdlang succes hebben, maar er zal ook een probleem de kop opsteken. De identificatie van dapperheid en het goede zal hier en daar moeten worden bijgesteld, maar grofweg snijdt ze hout. Het is nu eenmaal zo dat het dappere zelfbewustzijn sterker is wanneer ze het goede doet. Het probleem ligt in het andere collaterale effect: dat namelijk een laffe daad uit naam van het goede geen enkele erkenning meer krijgt. En we moeten moedig genoeg zijn toe te geven dat zulke daden soms hard nodig zijn.

Luiheid

Er gaat niets boven zich zondagsochtends om tien uur nog eens omdraaien en een paar uur langer slapen. De moeheid, die we de vorige avond met prachtige wijnen en gesprekken onder de huid hebben uitgelokt, ligt als een heerlijke deken over ons heen, ook nadat we onze donzen bedekking met wilde tenen van ons hebben afgetrapt. We draaien ons nog eens om en kruipen als het ware in die moeheid, we laten fijne, vrijblijvende gedachten door ons licht kloppende cerebrum stromen, en strekken onze ledematen als overwerkte trekkoppen naar alle kanten uit – we zijn lui.

Het liefst zouden we de hele dag in een hangmat blijven liggen en cocktails uit longdrink-glazen drinken. Volkomen zorgeloos. Op een dag zal de hangmat noodgedwongen moeten worden vervangen door een kist omdat we zijn opgehouden met ademen maar dat zal ons een zorg zijn. De vissers die iedere dag aan onze hangmat voorbij komen geven ons verse kabeljauw in ruil voor een vriendelijk gesprek. Het hoeft ons aan niets te ontbreken. En toch gaat er op een gegeven moment iets jeuken. Het verschil tussen hangmat en kist is te fel door de zon beschenen. Het is te present in het vloedlicht. We willen een duister en ondoorgrondeijk verschil tussen hangmat en kist herwinnen. Daarvoor heeft onze cultuur het één en ander te bieden. Door ijverig aan het werk te gaan in het zweet onzes aangezichts bijvoorbeeld, door ons flink moe te maken kunnen we het verschil tussen tijdelijke rustpauzes en definitieve zaligheid weer leren waarderen.

Iets roept ons uit onze luiheid, en maakt dat we weer plichtbewust aan het werk gaan. We nemen hamer en sikkel, we slaan blokken graniet van allerlei bergen af, we knippen wijndruiven uit en plukken talloze knoflooktenen. We voelen ons goed met deze bezigheden. En dan komt er iemand met een hardnekkig zwijgende vogel op zijn schouder die ons vertelt dat onze vlijt een vorm van luiheid is. We staren hem ongelovig aan; in de verte kraait een haan. De merkwaardige persoon zwijgt met zijn vogel en we beginnen ons een beetje ongemakkelijk te voelen. Tegelijkertijd staart ons echter wel het mysterie aan. Wat zou hij eigenlijk bedoelen? Moeten we nog harder werken om onze smet weg te wassen? We zullen die snoeshaan wel eens even bewijzen dat onze vlijt geen luiheid is. En we klemmen onze werktuigen verbeteren in onze handen om harder dan ooit te werken, om al het gedane in de schaduw te stellen. Onze werken zullen geen greintje luiheid bevatten. Wat denkt die figuur wel niet? Laten we hem maar gelijk op een sokkel heffen, met een kroon van fijne frambozentakken en een voetstuk van Byzantijns graniet. We zullen hem wel eens even bewijzen dat we niet lui zijn. En als het moet met offergaves, we kunnen schapen slachten en onze beste wijn speciaal voor hem laten gisten in gigantische eikehouten fusten. We zullen hem weten te overtuigen, ons idool, en hij zal uiteindelijk overstag gaan. Hij zal onze vlijt niet meer voor luiheid verslijten. Hij is het mysterie waarvoor we het allemaal doen; in werkelijkheid is onze vlijt net zo waardeloos als onze luiheid, en is alles ijdelheid⁷. We worden vlijtiger en vlijtiger, een paar millenia lang, totdat we merken dat het eigenlijk vanzelf gaat, dan halen we de hooghartige druifoor van zijn uit de kluiten gewassen voetstuk en slaan hem aan diggelen. Onze vlijt kan op zichzelf staan, ze is geëmancipeerd. We gaan ook weer meer bankbiljetten drukken. Een enkeling speelt het klaar hele stapels van die bankbiljetten in zijn bezit te krijgen, en maakt het zich gemakkelijk in een hangmat. Hij laat zich een beetje heen en weer schommelen en laat zich sterke Mojito's brengen in hoge glazen. En we bewonderen hem. Zie je wel waar onze vlijt goed voor is. We denken aan ons idool, dat we van zijn sokkel hebben gebroken, en lachen sarcastisch. We hebben het toch mooi voor elkaar, hij heeft niets meer over ons te zeggen. We organiseren ons nu helemaal zelf op dynamische wijze. Luiheid kunnen we van de dood onderscheiden doordat we ervoor moeten werken. Voor de dood hoeven we alleen maar lui te zijn. En zo handhaven we zorgvuldig een practicable sociale architectuur. Luiheid heeft een waarde gekregen, en de dood is waardeloos geworden. Die waarde verwijst uiteindelijk naar hoogcomplex structuren die we gezamenlijk in het leven hebben geroepen. Het is een waarde die duister en mysterieus genoeg is om eraan te geloven in onze hangmat.

En toch verlang ik terug naar mijn uren op zondagochtend, naar de klamme lakens en de verstijfde ledematen die ik erop uitstrek, naar trage gedachten en naar mijn waardeloze luiheid.

7 Zie ijdelheid.

Saatheid

We lanterfanten langs de tot bloedens toe geboende naden van onze schier eindeloze parketvloer, de armen hebben we netjes over elkaar geslagen en in onze ooghoeken nemen we elk stofje waar, we verwijderen het geruisloos en lanterfanten verder. 's Avonds bekijken we een film die we bijna van buiten kennen of we praten met vrienden zonder dat er iets te zeggen valt. Ook onze exotische reizen hebben hun flair verloren, Copacabana, Phuket en Waikiki zijn net zo spannend als een hoopje zand in onze badkamer. De wereld is ineengekrompen tot voorspelbare herhalingsmogelijkheden die ons ruggenmerg en middenrif in absoluut zwijgen hullen. We vervelen ons te pletter.

De saaiheid is een sluipend gevaar. We gaan ermee te rade bij onze beste vrienden en krijgen van ze te horen „wat we allemaal wel niet zouden kunnen gaan doen“. We knikken en schamen ons een beetje voor ons luxe-probleem. Dan zijn ze weg en proberen we iets van wat we allemaal wel niet zouden kunnen gaan doen en het resultaat is dat we ons nog saaiër voelen dan voorheen. We willen onze vrienden niet nog eens consulteren, we vinden dat we er zelf de strijd mee moeten aanbinden. Maar de saaiheid is een onberekenbare tegenstander. Ze is continue alert om ons te treffen waar het pijn doet. Zelfs in onze dromen loert ze naar ons, gereed om de broze hoop in onze dromen te vergruizen.

We hebben allemaal met de saaiheid te kampen zodra we iets reflexiever worden en onze doelen beginnen te relativiseren. Zodra er een miniscuul scheurtje in het spiegelkasteeltje van onze intenties komt dreigt het gevaar dat er grotere barsten ontstaan en de saaiheid door alle kieren en gaten naar binnen blaast. Het is soms maar beter iets minder aan de ultieme consequenties van ons handelen te denken omdat die niet bestaan. Het is beter wanneer we het prisma van onze geest niet elke lichtstraal in zijn anonieme componenten laten breken. En daar zijn we goed in. We kunnen de saaiheid meesterlijk op afstand houden met onze hele poppenkast, met een politiek schandaaltje hier en daar, een sappige anecdote over machtige lieden die een leven leiden dat saai is voor henzelf maar niet voor ons, beurspeculaties en gesuikerde cholesterolbommen zodat we ons mogen opwinden over een te hoge bloeddruk, spannende blind-dates met exotische scharminkels, sportwedstrijden om ons met elkaar te meten, kindertjes krijgen en de televisie. Sinds we kunnen handelen uit andere motieven dan de blinde overlevingsdrift is het buiten de deur houden van de saaiheid het belangrijkste van die motieven geweest. Het is een vermogen dat onze ongelooflijke zelfreflectie mogelijk heeft gemaakt. We hebben kunnen nadenken over onze onbenullige plaats in het heelal, over de absolute afwezigheid van enige betekenis van de mensheid voor het „zijn“, over de blinde gang van de evolutie en de machteloze speelballen die we ervan zijn – alles mogelijk gemaakt door het vermogen, de saaiheid op een afstand te houden. Anders zou bij onze eerste reflectie de mond wijd open vallen en zouden we slechts een laag gerochel produceren of dood omvallen. De saaiheid laat niet met zich spotten. En daarmee bevinden we ons in goed gezelschap. „Wie die Not die beständige Geißel des Volkes ist, so die Langeweile die der vornehmen Welt.“ schrijft wijlen Arthur Schopenhauer in Die Welt als Wille und Vorstellung. Als alternatief voor de saaiheid biedt hij ons enkel de pijn. Hij had er verstand van, de Schopenhauertjes waren goed bedeed. Maar wat hij toch over het hoofd heeft gezien is dat we een heel uitermate geavanceerd repertoire aan methoden, handelingen, antwoorden, gedachtes, impulsen hebben ontwikkeld waarmee we de saaiheid verre van ons houden. Ook Arthur's donkere schrijverskamer hoort in dat rijtje. Het is een repertoire waar we waarlijk trots op mogen zijn.

Het gevaar lijkt me tegenwoordig dat we dit vitale deel van ons culturele erfgoed niet meer naar waarde weten te schatten, omdat we denken voor altijd met de saaiheid te hebben afgerekend in de vorm van de ultracommunicatie die zich in ons tijdperk ontvouwt. Het belangrijke achterhoedegevecht hebben we geanonimiseerd, en de praktijken die onze voorvaders uit noodzaak hebben ontwikkeld om de saaiheid te bekampen, raken in vergetelheid. Straks slaat de saaiheid keihard toe en begint ons spiegelpaleisje barsten te vertonen – en dan bellen we elkaar allemaal tegelijkertijd op om elkaar te vertellen dat we eigenlijk net zo radeloos zijn als de ander.

Tevredenheid.

Toen ik een kleine jongen was en iets ondeugends had gedaan, kwam me dat op een „boterham met tevredenheid“ te staan. Dat was een normale volkoren boterham, onbesmeerd en zonder beleg. De hagelslag bleef dicht, en de romige kazen werden niet uit het cellofaan gehaald. De boterham smaakte naar niets. Tevredenheid is niets.

Vele jaren later heb ik daar eens over nagedacht. Ik was toen reeds volwassen, met allerlei haren enzo, en wist dus het één en ander over behoeftenbevrediging. Ik kende het voldane gevoel na een copieuze kerstmaaltijd met een in paddestoelensaus zwemmende reebiefstuk, gestoofde goudreinetten, haricots verts, cranberries, gepofte aardappels, gesouteerde pastinaken, komkommers met krokodillebekken besneden, en bavarois met slagroom en bosbessensaus, het gevoel dat je had als je je broeksriem een paar gaatjes losser moest maken alvorens over je gespannen buik te wrijven. Het gevoel, een behoefte die je nog levendig genoeg in herinnering hebt, volkomen te hebben bevredigd. Die eerste tien minuten na het diner, als je iets tragere geest de nieuwe toestand van lichamelijk bevredigd zijn nog moet aannemen, wordt door de discrepantie tussen bevredigd hongergevoel en herinnerde trek een bewustzijnstoestand van bevrediging aangenomen. Als de geest dan na die tien minuten, een kopje espresso en een neutje cointreau, dan de fysiologie weer heeft ingehaald, is de bevrediging slechts een vanzelfsprekend feit waar je je schouders over ophaalt. Het is hetzelfde effect na het neuken. De eerste paar minuten heerst er een lethargische sfeer, de tevredenheid vult het hele bewustzijn, de geilheid⁸ spookt nog als gladde schim door je geest terwijl je lichaam zich reeds heeft ontladen. Je bent je je eigen bevrediging bewuster dan ooit. Dat is een heel persoonlijk moment, waarin we ons graag een houding proberen te geven. Daarom steken veel mensen na het liefdesgenot een sigaret op, om de magische tien minuten door te komen.

Gewapend met al deze inzichten boog ik me over mijn jonge inzicht dat tevredenheid *niets* is. Ik begreep natuurlijk wel wat er bedoeld werd. Je moet maar tevreden zijn met niets. Wat ik geleerd had was dat tevredenheid slechts de opmaat tot het niets is, niet het niets zelf. We zijn tevreden met onze resultaten, omdat we nog in ons achterhoofd de kritieke toestand herinneren, omdat het relevant is over onze resultaten tevreden te zijn, en niet bijvoorbeeld over het feit dat we twee duimen hebben die keurig de tegenovergestelde kant op staan. De rol van de geest moeten we zelf spelen; het equivalent van de fysiologie is de cyclus van de *economie*. Zo kunnen we op grote schaal de tevredenheid reproduceren die ik na copieuze maaltijden en opwindende sex ervoer. De economie verteert en herstelt haar evenwicht op organische wijze. Wanneer het systeem een slag heeft gemaakt, kunnen we er geestelijk dezelfde houding tegenover innemen als we dat bij de bevrediging van het lichaam doen. Het gaat om die korte fase waar de nood in gedachten blijft en het besef van bevrediging haar langzaam inhaalt.

I can't get no satisfaction. Dat filosofische geraaskal over lichamen der economie en geesten die van alles ervaren, het stelt mij niet langer tevreden. Het is allemaal opgeklopte beeldspraak. Uiteindelijk kunnen we toch niet uitdrukken wat we met tevredenheid bedoelen. Zodra we er een punt van maken, zodra we het ter sprake brengen, zijn we niet meer volledig tevreden. Kijk, daar hebben we weer zo'n spitsvondigheid. Niet meer volledig tevreden, niet meer volledig lam. En om het dan helemaal mooi te maken zal er iemand komen zeggen dat de tevredenheid in de ontevredenheid schuilt. We kunnen heel veel verzinnen. Maar mijn voorstel is, tevredenheid even met rust te laten. Het zou toch schitterend zijn als we weten dat er zoiets als tevredenheid bestaat, maar niet precies kunnen zeggen wat dat dan is, en dat we ons erop verheugen als op een exotische vogel die we nog nooit hebben gezien en die zomaar ineens onze tuin kan binnenvliegen. Tevredenheid zou iets moeten zijn waardoor we ons laten verrassen en overrompelen, niet een afgezogen en gladgestreken concept dat we voor ons eigendom houden, en in verontwaardiging uit te barsten wanneer ons iemand het betwist. Tevredenheid komt van vrede. Maar ze is individueel en dus kunnen we haar niet stichten. Gij zult tevreden zijn, dat elfde gebod, het zou verschrikkelijk zijn. Dat ieder mens zich kan laten overrompelen nadat hij goed heeft gegeten of gevreeën of gebeden of gewerkt, door een onverwisselbaar gevoel van tevredenheid. Een gevoel dat hij dan op zijn boterham kan smeren.

8 Zie geilheid.

Vergankelijkheid

Deze tekst vergaat. Misschien is hij op dit moment wel aan het vergaan, maar daar wil ik liever niet aan geloven. Dat zou te ver gaan. Teksten hebben overigens geen groot talent om te vergaan. Ze worden ooit geschreven, en worden door ettelijke generaties heen gereikt, een paar keer veranderd, herschreven misschien, net zolang totdat ze op een dag plotseling geheel verdwenen zijn. Een rottende tekst bestaat niet, een tekst die in ontbinding verkeert en kwalijke gassen uitscheidt kan niet bestaan. Een tekst is ofwel springlevend, ofwel morsdood.

Maar dat geldt niet voor het papier waarop een tekst gedrukt staat. Dat kent lange fasen van vergaan, dat doet er jaren over een gelig te worden, om te ruiken naar grootvader's bibliotheek, dan scheuren te krijgen, te verkrumelen, en tenslotte te ontbinden en te vergaan.

Stukjes over de vergankelijkheid werken altijd zo confronterend. De vergankelijkheid negeren we maar liever. Liefdesbetuigingen zijn 'voor de eeuwigheid', daar hebben ook de alternatieve samenlevingsvormen niets aan veranderd. Sommigen onder ons laten zich met een scherpe naald onschadelijke verf onder de huid spuiten in allerlei vormen en valende kleuren, omdat ze daarmee iets permanents menen te hebben. Het biedt soms een treurige aanblik hoe sommige oudgediende hardrockende motorrijders roze hartjes op hun onderarmen hebben die tussen het uitgelebbende vel nog goed zichtbaar zijn. I love Susan 4-ever. De punt op de I wordt gevormd door een lichtgrijze huidvlek die al een beetje trilt. Toch heeft juist dat ook iets aandoenlijks. Vleesbonken die moeten capituleren voor de onvermijdelijke vergankelijkheid werken aandoenlijk.

De vergankelijkheid is de kroon op het leven. Wanneer iemand zegt dat de dood het doel van het leven is, dan lachen we hem terecht in zijn gezicht uit. Maar wanneer we menen dat het leven naar de vergankelijkheid streeft, dan zouden we daar best wel eens gelijk in kunnen hebben. Niet de toestand van dood-zijn is het doel, maar het lange proces van afbraak en wederopbouw dat ermee samenhangt. De decompositie, daarin geeft het leven blijk van uit elkaar vallen - het is er al mee begonnen bij z'n geboorte. Het is een vermogen te kunnen vergaan. Een kunststof kan ook 'natuurlijk afbreekbaar' zijn. Opruimen, op naar een lager energieniveau, naar kleinere, lichtere proteïnen. Het is een schitterend proces. Niet het doel van het leven, maar een prachtig neveneffect, een bijwerking waaraan we het leven het beste kunnen identificeren. Leven streeft naar zelfbehoud. Het kopieert zijn eigen code, en door foutjes op de koop toe te nemen past het zich aan de universele vergankelijkheid aan. Een steriel insect, dat duizenden generaties onveranderd blijft, kan hooguit een lapidaire niche bezetten, het zal hem nooit lukken, een hoofdrol te spelen in de natuur. De mens daarentegen, die in een paar generaties van slingerende jager met reuzenkaken tot rechtopstaande slimmerik is geëvolueerd, heeft zich aan de vergankelijkheid het beste aangepast. Hij produceert cultuur, die sneller kan vergaan dan hijzelf. Cultuur is een medium dat nog beter in staat is zich aan vergankelijkheid aan te passen dan de rigide structuren van de dubbele opgerolde eiwitstrangen. De mens doorloopt de hogeschool van de vergankelijkheid met glans. Wat hij vandaag met een groot gebaar opricht, is morgen al kadaver.

De kern van een cultuur maken de verhalen uit die mensen elkaar vertellen. Ook verhalen vergaan als ze door navertellen in het leven worden gehouden. Verhalen die van zichzelf beweren dat ze niet vergaan, dat ze met de niet vlekkenende inkt van de eeuwigheid zijn geschreven en haarscherp hetzelfde blijven, hoe vaak ze ook worden naverteld – zulke verhalen zijn verdacht. Het is begrijpelijk, dat mensen zulke verhalen hebben uitgevonden om voorlopig met de vergankelijkheid af te rekenen. Vergaan vindt dan plaats uit naam van een eeuwig iets dat niet vergaat, en alle smaken logica kunnen de noodzaak van zo'n eeuwig iets bewijzen. En dus maken we er meteen een verhaal van, en begaan de fout dat verhalen iets organisch zijn net als wijzelf, en wanneer ze door de generaties worden gereikt, dan moet het rotten, turven, krumelen, oplossen, verzuren, gisten, dan mogen we het geloven. We hebben het hier natuurlijk over het verhaal „god“. En we duiden, om *dit* verhaal te verknopen met de uitpuilende rijkdom van de geschiedenis van het monotheïsme, op het En-Ssof van de oeroude voor-christelijke religies, toen de wereld nog spectaculair genoeg was dat een god erin kon wonen.

In de beginne was het woord. En het woord begon prachtig te vergaan.

Schoonheid

De blinkende kop van een teek die zich met bloed volgezogen op een rosse vacht laat vallen, de haartjes op een stinkende made zie zich aan een afgekloven karkas tegoed doet, heupvet dat vakkundig wordt afgezogen in een privé-kliniek, schurft op een kaalgekrabte hondenrug, een opengesprongen puist met een geëxplodeerd puskopje – deze dingen zijn mooi. Ze zijn op hun eigen manier mooi. Hun schoonheid dringt zich niet aan ons op, we moeten haar weten te ontdekken. En door het gebrek aan fantasie⁹ dat alom gepropageerd wordt, zijn slechts weinigen daartoe in staat. De gemakkelijkste schoonheid voor de doorsnee narcist is de schoonheid die hij niet via vermoeiende omwegen hoeft te reduceren tot zijn eigen zelf. Zijn eigen gelaat misschien niet, het bereidt hem weinig lust daarnaar te kijken. Maar de lichamen van anderen, hij neemt ze waar en reduceert ze via een lustvolle omweg tot zijn eigen zelf. De lichamen hebben alles met hem te maken, hij tintelt er tenslotte van. Hij ziet niet zichzelf, maar de lust tot zichzelf. Met landschapjes en stillevens heeft de narcist ook weinig moeite. Daar kan hij in rondwandelen. Daar is een symboliek die hij begrijpt. De beelden zijn voor hem gemaakt, de wereld draait om hem. Bij dingen die hij op het eerste gezicht niet herkent (en belangrijker: wanneer hij de *naam* van de kunstenaar niet herkent) komt hij in de problemen. Al gauw vindt hij het maar niks. De omweg om het tot zichzelf te reduceren is te groot, en met te weinig lust bezaaid. Geeuwend wendt hij zich af, en mompelt dat hij al die kunst niet begrijpt.

Hoe meer schoonheid we om ons heen kunnen ontdekken, desto *betere* narcisten zijn we. En er is overal schoonheid in te ontdekken, als we maar voldoende fantasie hebben. De dingen aan het begin van deze bladzijde zijn schitterend onder de electronenmicroscop. Als we iemand een complimentje willen maken, kunnen we zeggen „je bent adembenemend mooi“ en dat „onder de electronenmicroscop“ slikken we gewoon in. Overal loert de schoonheid naar ons, vanuit elke modderpoel, op ieder slachtveld, en op iedere vuilnisbelt. De wereld is met een gelijkmatige zweem van schoonheid omgeven, een dronken makende wasem, alles is mooi. We kunnen ons tegoed doen aan alles, het maakt niet uit, onze esthetische spijsvertering weet er toch wel zeven kleuren mooie stront van te maken. Schoonheid is volstrekt waardeloos voor de *perfecte* narcist.

Kant heeft het over het „interesselose Wohlgefallen“ van het mooie. Natuurlijk kunnen we er een geheime agenda op na houden, maar ook zonder die agenda moet het mooie object ons bevallen. We kunnen worden overvallen door een knellende geilheid¹⁰ als we voor een levensgrote marmeren Maria Magdalena met pronte borsten staan, we kunnen haar willen bespringen, bevruchten, besmetten – dat doet niets aan haar schoonheid af. Kant hield volgens de legende alle lichaamsvloeistoffen bij zich. Ware schoonheid is onafhankelijk van de fysiologische kringlopen van de homeostase, van onze pompende en zuigende hormonenhuishouding. Onafhankelijk van ons persoonlijke voordeel. En we hebben een zintuig voor die schoonheid. Een pythagoreïsch zintuig dat de verhoudingen, de Gulden Snede, de Ronde Cirkel, de Quintencirkel herkent zoals ze zijn, los van alle slijm en drek. Als we iets moois zien, zetten we dat zintuig aan, en ziedaar, het bevat ons hoewel het ons niet in het geringste interesseert. Kant bedoelde het goed, net als alle perfecte narcisten.

Laten we ons ervoor hoeden, schoonheid te psychologiseren! Laten we alsjeblieft kinderen blijven, en naïef genieten van wat we mooi vinden. Niet om het uiteindelijke ideaal dan toch nog te bereiken, maar om het pulseren van onze zure slijmvliezen, de hele smerige kots- en strontzakken die tussen de stelten van ons weë gebeente bungelen, om dat tenminste van een teken van waardigheid te voorzien.

9 Zie vindingrijkheid

10 Zie geilheid

Schaamteloosheid

De schaamtelozen weten niet waar we het nu weer over gaan hebben. Ze plassen tegen oude kerkmuren zonder beschutting te zoeken voor het oog van de ander¹¹. Ze masturberen wijdbeens hangend op een bankje in het park alsof ze een broodje met haring eten. Ze zien de verontwaardigde blikken niet als ze een half uur te laat luidruchtig in een volle collegezaal zwalken. Ze liegen en als ze betrappt worden geven ze dat schouderophalend toe. De schaamtelozen kunnen in principe normaal functioneren, mits ze over de repressailles van hun onacceptabele gedrag afdoende worden geïnformeerd. Ze halen dan hun schouders nog eens op passen zich aan. Wat anderen tijdens een pijnlijk en lang proces in hun jeugd krijgen ingebakken in het zuurdesem van hun morele zelfbewustzijn, „Handjes boven de dekens!“, dat moet de schaamtelozen op volwassen leeftijd met edicten en soms harde hand worden duidelijk gemaakt.

De schaamteloze is een glibberig wezen. Je kunt hem niet aanspreken op zijn stuitend gedrag. Het maakt hem allemaal niets uit hoe hij op anderen overkomt. Als hij zijn gedrag aanpast dan alleen uit lustmotieven, nooit uit schaamte. De schaamteloze trekt zich niets van de verwijtende blikken aan, die vanuit de omgeving op hem worden geworpen. Hij draagt kleren omdat hij het koud heeft, hij gaat naar de w.c. omdat hij daar lekker kan zitten, hij laat een meisje met een pakje kauwgom bij de kassa voor omdat hij dan naar haar benen kan kijken, hij gedraagt zich zoals wij allemaal, maar nooit uit schaamte. De schaamteloze, die zich alle kleren, alle haren, alle huid, al het onderhuidse vetweefsel, alle pezen, alle spieren van het lijf kan rukken zonder zich ook maar een moment te schamen bestaat niet. Zelfs die schaamteloze schobbejakken die we zo graag als beneden *alle* peil zien, zullen op een bepaald punt door schroom worden overvallen. We zitten met de schaamte opgezadeld. Leven is in een omgeving ingebed, en bewust leven heeft altijd het vermogen zich te schamen. Dat kan met een paar filosofische stappen worden aangetoond. Ik trek in deze tekst zevenmijlslaarzen aan en banjer door het argument. Een levend organisme bevindt zich altijd in uitwisseling met zijn omgeving. Bewustzijn is het vermogen tot theoretische abstractie. Heeft het organisme een idee van zichzelf dan moet hij zich dus theoretisch van zijn omgeving onderscheiden. Hij doet dit door het verschil tussen waarnemen en waargenomen worden in te zien. Dit inzicht kan zich niet beroepen op oudere inzichten dus moet teruggaan op sensatie. Het onderscheid organisme-omgeving, binnen-buiten moet dus gepaard gaan met een elementair voelen. Dit elementaire voelen is een omgekeerde lust: de schaamte. Dat waren zeven zinnen. De schaamte is dus iets waar we nooit vanaf komen. We kunnen haar hooguit verbergen en diep wegstoppen in de vouwen van een lijdende ziel om die te verlossen en de samenleving op te zamelen met het schaamteloze resultaat. Zo hebben grote jongens altijd over de schaamte nagedacht. Conficius bijvoorbeeld, zegt dat de wijze zich voor zijn gebreken schaamt, maar niet daarvoor, dat hij ze wil verbeteren. Hij zag al wat wij zojuist hebben bewezen, dat namelijk schaamte in het wezen van een bewust organisme ligt, en dat het er dus op aankomt, de schaamte op het juiste moment in te zetten. Is dat niet het grootste? Zich van die eindeloos diepe, existentiële wetmatigheden bewust worden, die grondruis van ons bestaan waarbij vergeleken de Freudse piemelarijen oppervlakkig geklets zijn, en dan proberen, zich er in een geweldig titanisch gebaar boven te verheffen? De wijze weet van de schaamte, en zet haar in om boven zichzelf uit te stijgen. Maar er zijn ook andere stemmen. In zijn opvoedkundige huzarenstuk schrijft monsieur Rousseau „Qui rougit est déjà coupable, la vraie innocence n'a honte de rien.“ En daar willen we hier even lekker schaamteloos tegenaan blaffen. De ware onschuld schaamt zich nergens voor? Wat weet jij nou van schuld, Jansjaak? De grootste vlerken van de geschiedenis kenden geen schaamte. En uitgerekend zij zouden die eigenschap met de onbevleete onschuldigen delen? Kom nou. Voor ons is het verdacht als iemand zich nergens voor schaamt, buitengewoon verdacht. Dat valt er te ontdekken als je jonge kinderen ziet opgroeien. Zou je eens met je eigen kinderen moeten proberen. Ik heb altijd al een vinger willen leggen op wat er met jou niet deugt, en nu weet ik het. Je hebt de schaamte niet begrepen. Weet je wat we tegenover jouw aforisme stellen? De ware onschuldige schaamt zich nog voor zijn onschuld. Woef!

11 Zie andersheid.

Eenheid

Een eenheid is iets dat een bepaalde functie vervult. Soms is die functie overduidelijk, zoals bij een notenkraaker. Het scharnier hoort erbij want het is essentieel om een kraak te zetten. Maar het plastic lieveheersbeestje dat Lotje erop heeft geplakt hoort er eigenlijk niet bij. Het is erop geplakt. Dat blijft een tijdje zo, totdat niemand zich meer herinnert aan de notenkraaker zonder het lieveheersbeestje. En dan maakt het deel uit van de eenheid. Want we stellen ons de functie, het notenkraaken, niet meer zonder het lieveheersbeestje voor. We gaan het gestippelde kunstinsectje namen geven, „notenkever“, en dan is de eenheid compleet. Bij andere eenheden ligt dat niet zo eenvoudig. De notenkraakersuite is een flink stuk muziek. De oorspronkelijke functie ervan is, Tchaikovsky's idee over te brengen. Maar in warenhuizen voldoen luttele flarden ervan om de koopzucht van een winkelend publiek aan te wakkeren. De functie is veranderd, en daardoor zijn nieuwe eenheden ontstaan. „Samenvattend kunnen we stellen dat“ is een woordengroep die de functie vervult, de aandacht van de ingeslapen lezer hernieuwd op zich te vestigen, een eenheid dus. Naties zijn een eenheid in de functie dat ze een bepaald territorium op de kaart afbakenen. Bomen zijn een eenheid omdat ze zo zijn gegroeid en de functie vervullen, boom te zijn. Hier lijkt de argumentatie iets zwakker te worden. Misschien is eenheid wel iets dat alleen in onze hoofden bestaat. Of de fotosynthese in een blad voor een bepaalde boom energie produceert of dat ze voor een bepaalde toeschouwer op de grond een mooi beeld produceren maakt eigenlijk niet uit. Eenheid komt en gaat met ons mensen, die de dingen benoemen en op de meest voor de hand liggende wijze groeperen.

Maar een keiharde steen dan? Zo eentje waar geen boor doorheen komt, dat is toch meer eenheid dan een hoop grind die wij toevallig in een zak hebben gestopt? Hier moeten we oppassen. Een skala van eenheid lijkt namelijk een contradictio in adjecto. Gelukkig kunnen we antwoorden, dat we verschillende perspectieven hebben. En bij grind hebben we ook nog het perspectief van de losse steentjes zoals ze in onze schoenen knellen. Bij de keiharde steen kunnen we hoogstens zeggen dat het een mooi beeld bevat, ergens daarbinnen, dat er echter nooit uit kan worden gehakt omdat hij gewoon te hard is. Eenheid betekent dus uiteindelijk niets anders dan het praktische onvermogen om iets in kleine stukken te kunnen hakken. Soms zijn er hele grote machines nodig om dat praktische onvermogen aan te tonen, zoals bij de elementaire deeltjes, en dan is het tegelijk een theoretisch onvermogen.

Eenheid heeft altijd tot de verbeelding gesproken. Atomen, elementen, de wereld moet bestaan uit ondeelbare deeltjes, en het hele idee van een ondeelbaar deeltje is voor scherpzinnige denkers een paradox en dus olie op het vuur van onze fantasie. Een eenheid heeft altijd een positieve connotatie gehad. Er wordt naar hereniging van landen gestreefd, naar een monetaire eenheid, etcetera. Dat iets de eenheidsgedachte tegenspreekt kan op zich al een sterk argument zijn. Dat is trouwens met veelheid precies hetzelfde. Maar bij nader inzicht is die veelheidsgedachte een afgeleide van de eenheidsgedachte. De integratie van zoveel mogelijk elementen, en voor dat doel de identificatie van die elementen – het is een logisch streven waaraan we niet ontkomen. Een streven dat door onze taal wordt voorgegeven, en daarom een streven waar we zelf weinig aan doen. Het is op zich genomen geen nobel streven.

Maar het kan misschien nobel zijn, het streven naar eenheid. We kunnen misschien het naakte streven naar eenheid, zoals het ten grondslag ligt aan al onze intellectuele inspanningen, opleuken met een vertraging of tierlantijntjes. We kunnen streven naar eenheid over veertien dagen, eenheid op krediet, of naar eenheid die we door een dicht bos proberen te ontdekken. Ons streven is dan met risico behept. Dat we uiteindelijk bij eenheid uitkomen, daaraan valt niet te tornen. Uit eenheid zijn we voortgekomen, en tot eenheid zullen we vergaan. Maar dat we wat de manier van ons streven betreft grondige fouten kunnen maken, dat maakt dat streven een stukje nobeler. Dat is een definitie van leven: risico nemen. Aan het begin en het eind van ons leven is ons semantisch repertoire dermate klein, dat we niet eens op de gedachte van differentiatie kunnen komen. Ertussenin zingen we dan hoge en lage tonen, en hebben veelvuldig fantasieën over hoe heerlijk eenheid is. We leven in een kleine tijdsspanne waarin het leven een blik op zichzelf werpt. Het idee eenheid is het resultaat.

Vriendelijkheid

Er was eens een arme kluizenaar, zo eentje die aan een halve pluntjezak genoeg heeft om zijn boeltje in te pakken als hij op reis zou willen. Hij wilde echter niet op reis. Het beviel hem prima in zijn zelfgebouwde vogelkooi, en het tikken van de koperen klok bood hem juist voldoende afwisseling om de dag door te komen. De vloer was bezaaid met pitjes en pluïsjes. Af en toe port hij het vuur op dat in een hoek smeult. Hij krapt zich tegen de luis. Af en toe neemt hij een goed boek in de hand en valt na enkele bladzijden in slaap. Het kluizenaarsbestaan heeft groeven op zijn gezicht achtergelaten die lijken op zongedroogde krokusbladeren, en al zijn bewegingen hebben al de karakteristieke traagheid van een absolute eenling. Deze kluizenaar nu, hij zou bekend hebben gestaan als een buitengewoon vriendelijk man, vooropgesteld natuurlijk, dat mensen hem zouden kennen.

Op een mooie dag was de vriendelijkheid verdwaald in datzelfde bos. Dat is zo gekomen. Hij had lange tijd hetzelfde saaie werk verricht met zijn oogleden, mondhoeken, en zijn woordjes. Jarenlang hadden de mensen hem gebruikt, ja zijn diensten vonden gretig aftrek. Maar ze gingen steeds meer eisen stellen. Dit had hem zo grimmig en verdrietig gemaakt. Hij was toe aan een goede vakantie, maar ze lieten hem niet gaan. De mensen lieten hem eenvoudigweg niet gaan. Zo moest hij telkens weer op saaie verjaarspartijtjes langskomen en de chagrijnige gasten vriendelijk welkom heten; hij werd geacht bij politieke top-conferenties aanwezig te zijn en vriendelijk te lachen; in restaurants sloop hij achter de kelners aan en trok hun mondhoeken omhoog. Hij was zijn bestaan zo spuugzat, dat hij plotseling besloot om wat te gaan zwerven. In het dichte bos vond hij aanstonds zijn geluk, dacht hij. Niemand die iets van hem wilde. Eindelijk kon de vriendelijkheid een beetje loskomen, en hij begon wat te huppelen. Nu heeft de vriendelijkheid geen geringe schoenmaat, en onder zijn zolen werden dan ook heel wat beestjes verpletterd: torretjes, kevers, mieren, rupsen, pissebedden, schorpioenen, slakken, muizen, regenwormen, lieveheersbeestjes, spinnen, teken, en vleugellamme bijen. Dit alles viel de vriendelijkheid natuurlijk niet in het geringste op, aangezien hij met zijn hoofd in de wolken door het bos banjerde. Wat een leven! Niemand wilde iets van hem, niemand wilde zijn trucjes, die hem zelf allang de keel uithingen omdat hij ze zo door en door kende. De vriendelijkheid had dus buitengewoon goede zin terwijl hij zich dieper en dieper in het donkere bos begaf.

Plotseling zag de vriendelijkheid een fijne rookpluim opstijgen tussen de bomen. In goed vertrouwen liep hier ernaar toe. Hier zou hij beslist niet de dwingelandij ervaren die hij van thuis kende. Hij wrong zich door het kreupelhout en klopte op de deur van het kleine huisje dat hij aantrof. De kluizenaar deed hem open en monsterde hem van top tot teen. Daarbij was zijn blik zo vriendelijk dat het de vriendelijkheid een koude rilling over zijn rug deed lopen. De kluizenaar keek hem met vriendelijke ogen aan en heette hem hartelijk welkom. Komt u toch even binnen. U zult het wel koud hebben. Daar kunt u uw jas ophangen. Ik was juist koffie aan het zetten, u zult ook wel een kop lusten? Gaat u rustig bij de haard zitten. Wilt u niet iets sterkers? Heeft u een goede reis gehad? De vriendelijkheid is eerst wat bedeesd, maar gaandeweg bevalt het hem beter. Als hij zijn jas heeft opgehangen en op een oude krat bij het smeulende vuurtje van de kluizenaar zit komt hij helemaal los. Hij begint te vertellen over de gemaakte vriendelijkheid van al die mensen die hem hadden ingehuurd, over al die vriendelijk lachende huichelachtige smoelwerken waaraan hij had meegewerkt, over al die vriendelijke ontvangsten met hapjes en woordjes, over de vriendelijke verhoudingen tussen politici. Ja, hij wist heel wat anecdotes die hij met riante gesticulatie vertelde terwijl de kluizenaar hem almaar bijschonk. Hij viel hem niet in de rede, en het was al laat toen de vriendelijkheid uitgeput en voldaan in slaap viel. De kluizenaar liet hem liggen waar hij lag en trok zich hoofdschuddend terug.

De volgende morgen was de kluizenaar verdwenen. Hij had een briefje op de deur geprikt. De kluizenaar had geschreven dat hij zoveel vriendelijkheid sinds lange tijd niet meer had meegemaakt, en dat hij had besloten naar de bewoonde wereld terug te keren. De vriendelijkheid was daarover zeer verbaasd, en besloot het tot op de bodem uit te zoeken. Hij richtte zich in in het huis van de kluizenaar en er gingen vele jaren voorbij voordat hij bezoek kreeg.

Eerlijkheid

Er zijn deugden die weinig twijfel toelaten. Eerlijkheid is er één van. Voor de rationele filosofie, voor Kant, is het zelfs iets onaantastbaars. Liegen is onder geen enkele omstandigheid toegestaan. Kinderen krijgen dat met de paplepel ingegeven. De leraar verlangt eerlijkheid, maar belangrijker ze verlangen eerlijkheid van elkaar. Die interacties in de onderste schoolklassen vormen ons. Eerlijkheid tegenover wie. Kinderen zijn keihard. Eerlijkheid tegenover hun vrienden, maar niet tegenover de sukkel van de klas. Dan is liegen een soort vasthouden aan het de groepsidentiteit. Een eerlijk vasthouden. Pas later, met de gelijkheid als logisch ideaal, formuleert menigeen een universeel liegverbod voor zichzelf. En daarmee kun je zo ver gaan als je wilt, als je het nodig denkt te hebben voor de redding van de Vernunft. Maar voordat we ons vastklampen aan categorische leugenverbod en het uit duizend bazijnen over de alm laten schallen, moeten we ons toch afvragen wat dat eigenlijk is, dat ideaal van eerlijkheid, en of het met ons verbod wel echt geholpen is. Eerlijkheid is logische transparantie tussen de mensen. Het is het wonder dat we ondanks de ruimtelijke kloof toch precies dezelfde logische beschrijving van de wereld kunnen hebben. Dat is voorwaarde voor we begrip, geluk, en liefde. Maar vergeten we daardoor niet soms onze afgescheidenheid, het feit dat we met de vakkundigheid van een Japanse Sushimaker van elkaar zijn gescheiden tijdens onze mythologische geboorte? En is die verdoezeling, die doofpot niet eigenlijk een leugen? Een Lebenslüge? We schroeven vlijtig de deksel der logische Klarheit op de pot, zodat de pruttelende brei niet kan ontsnappen.

Kort: bestaat er niet een grotere eerlijkheid dan de woordelijke eerlijkheid, louter zinnen uit te spreken die aan de eigenschap X voldoen dat we ervan uit gaan dat iets het geval is? Wanneer een vader zijn kind op de vraag „waar ligt America?“ antwoordt „In Noord-Brabant“ dan heeft hij niet formeel gezien gelogen, maar het antwoord is niet het juiste. We moeten ons dus actief afvragen, wat er met een vraag is bedoeld en hoe die vanuit het perspectief van de vraagsteller moet worden beantwoord. Dat perspectief moeten we gissen. Soms is de waarheid spreken gissen. We schijnen dus de keuze te hebben tussen een gestroomlijnde hypocriete eerlijkheid die de logica zaait op de vruchtbare helling van het eigen perspectief, en de uitgedijde eerlijkheid die is aangewezen op vage conjecties omdat ze de logica probeert uit te zaaien over de droge hellingen van een vreemd perspectief. Het is hypocrisie of feilbaarheid.

We verlangen eerlijkheid van elkaar, even afgezien van het praktische nut, omdat het een van de muren tussen ons uit de weg ruimt. Dat de andere muren blijven staan, en we die niet eens meer waarnemen, is de ironie van het verhaal. Misschien bestaat er een waarheid over de mens die we met eerlijkheid niet kunnen bereiken. Dat we liegend een beter uitzicht hebben op ons wezen als van de wereld afgenavelde solitaire creaturen. Dat we ons een hogere eerlijkheid kunnen voorliegen. Daarmee wil ik me geenszins aanbieden aan de wapen- tabak- en farmalobby, daarvoor is me het onderwerp te serieus. Het is niet recht praten wat krom is. Het is het kromme leren zien, en het rechte leren begrijpen als à venir. Voorbeeld. Tijdens een uitverkocht kamerspel vraagt iemand in de zaal hoe het afloopt, en een acteur zet z'n pruik af en begint vriendelijk te vertellen. Hij is alleen maar eerlijk. Hij houdt van de fijne wereld die we delen. En hij negeert de gruwelijke waarheid, dat we gescheiden zijn, dat het hele kamerspel zinloos is omdat we toch onbereikbaar zijn voor elkaar. Mmm.

Onafhankelijkheid

Je maakt een barre tocht, je klimt op eigen krachten naar de hoogste top van een besneeuwd gebergte, voelt de granieten ondergrond onder je zolen verhard en ademt de heerlijk koele lucht met enthousiaste tuigen in. Je overziet het landschap in de rondte. Hier op deze paden, die als enorme steenaders langs de rotsen naar beneden kruipen, hier ben je onafhankelijk. De weg terug naar beneden over die paden, langs overhangende rotsen tot onder de aarzelende boomgrens, door de hoogste naaldwouden en dan de dikkere begroeiing, zal ze je begeleiden, en beneden, onder de mensen, zal je de lucht van de onafhankelijkheid uitademen. De bergwereld maakt een ander mens van je, verheft je boven de wereld van afhankelijkheden waar geen top aan de horizon zomaar te beklimmen is, verheft je boven de wereld die een netwerk is van verwachtingen, bevelen, contracten. In ieder geval *voel* je je verheven, en begin je in sommige gevallen over de verwachtingen, bevelen, en contracten van de berg te mediteren. Maar die zijn natuurlijk van andere aard. Dichter bij de aarde. Zonder hinderlijke stemmen die resoneren in je kop als je tegendraads bent. Wanneer je je vuist wilt ballen dan bal je je vuist, zonder eerst te kijken of er niet toevallig een porcelijnen kikker in je handpalm zit. Dat is onafhankelijkheid.

En zo schreid je langzaam naar beneden, met geheven hoofd de steeds zuurstofrijker wordende lucht opsnuivend, en overdreven innemend tegen iedere voorbijganger. Als doorluchtigheid voel je je, en je hart springt op bij de gedachte dat je je onafhankelijkheid gaat botvieren op de trage samenleving waaraan je bent ontsnapt. Je neemt de eerste gelegenheid waar en verlaat resoluut een eethuisje waar ze niets van jouw gading hebben. Je voed jezelf met gevonden fruit, en begint te liften naar een grotere stad. Smakend en nog altijd stralend stap je langs de witte lijn die over de asfaltweg is getrokken en je houdt je duim omhoog bij iedere auto die voorbij raast. Je hebt ze niet nodig, die asocialen, die boodschappers van de afhankelijkheid. Hoe ze zich in hun sjesende blik hebben opgesloten, hun ogen gericht op een saaie stippellijn en kleine achteruitkijkspiegels. Nee, je bent iets beters, en je stapt tevreden voort totdat je voeten pijn beginnen te doen. Ben ik niet afhankelijk van mijn voeten, vraag je je af. Aan de kant van de weg doe je je schoenen uit, inspecteert je gezwollen tenen en wrijft over eelt en pezen. Het begint donker te worden en krekkelgezoem doortrekt de koude lucht. Nee, mijn voeten zijn afhankelijk van mij en niet andersom. En je begint honger te krijgen maar bezweert de afhankelijkheid van je maag van jou. In tegenstelling tot hen, die zich volledig als slaven hun magen, neocortexen, lymfesysteem hebben onderworpen. Je bent superieur aan de tandelozen, die genotvol hun kalfszwezerik naar binnen slurpen, en superieur aan de getanden, die bijten in vakkundig ingevet surrogaatvlees. Want je bent onafhankelijk, en je zult onafhankelijk sterven.

Na een tijdje word je meegenomen door een late patrouille en je wordt verdwaasd wakker op drie oranje plastic stoeltjes ergens in een achteraf gelegen politiebureau. Er is geen orakel dat nog kan vertellen tot welke hoogtes je in je onafhankelijkheid bent opgestegen, laat staan de schoonmakers die bij het eerste daglicht plichtgetrouw hun schrobbers in brede banen langs de koude metalen poten van je stoeltjes trekken. Je voelt je miserabel en vloekt binnensmonds. De schoonmakers babbelen met elkaar in een Oost-Europese taal die je niet verstaat en je voelt je buitengesloten. Je probeert te graven in je herinnering, en de notie van onafhankelijkheid te herstellen, die heerlijke berglucht en dat gevoel je door niemand iets te laten voorschrijven. Moe knik je terwijl een agente je identiteitspapieren doorbladert en een formulier invult en je terug naar je hotel stuurt, je sjokt naar je kamer, zet de TV aan en doet de deur op slot.

Je mist iemand die aanhankelijk is, die geïnteresseerd is in jouw onafhankelijkheid, die daardoor reëel zou kunnen worden. Je denkt een moment na over onafhankelijkheid, ook in politieke zin, omdat de staat de beste metonymie voor een mens is, en begrijpt dat de onafhankelijkheid het beste samen gevierd wordt om haar te realiseren. Je begrijpt dat de eenzame bergluchten die door je bronchieën stromen slechts het begin zijn, en dat er iemand naast je moet lopen om de echte onafhankelijkheid te proeven, zo iemand zou je een vriend kunnen noemen.

Andersheid

Schrijven moderne gevierde filosofen dan schrijven ze over de ander en het andere. Het eerste en laatste obstakel dat ze daarbij hebben te overwinnen is dat de absolute andersheid en de absolute gelijkheid alleen met veel kunst- en vliegwerk van elkaar zijn te onderscheiden. Zo vliegen sommige denkers met een papieren vlieger en zien hun theorieën, hoe subtiel ook, verschroeien in de dampkring van de planeet van de harde logica. Andere denkers of dichters vliegen zich met een eenmotorige Cessna te pletter of verdwijnen tragisch voor de kust van Zuid-Frankrijk. Wat zij te zeggen hebben over de andersheid is uit het leven gegrepen. Er zijn ook denkers die met een gevechtssklare reusachtige bommenwerper het domein van de andersheid proberen binnen te dringen. Hun theorieën behoren tot de slimste die ooit zijn uitgevonden, en ze konden worden uitgevonden omdat hun vliegmachien – de Duitse taal – zo goed was in het wekken van de indruk dat ze het doel al hadden bereikt, en de andersheid op de hoogste sokkel van hun theorie hadden gehesen. Er waren ook hele pientere vliegeniers, die speels de aandacht op de woorden richtten voordat ze zich in hun zweefvliegtuig in het kielzog van eerder genoemde luchtreuzen op de barrière van de andersheid afstevenden. Of wat te denken van jonge avonturiers die het hele probleem voor schijn verklaarden en er later achter kwamen dat die schijn juist ons menselijk bestaan uitmaakt. Haastig prepareerden ze alsnog één of ander vliegtuig, maar dat mocht dan niet meer baten. Ook zij faalden jammerlijk. Zoals gezegd, veel kunst- en vliegwerk was noodzakelijk, en het heeft eigenlijk allemaal geen ene iota geholpen. De andersheid is een uitermate complex concept dat onze uiterste concentratie zal blijven vergen. Voor een enigszins acceptabele theorie van de alteriteit zal een wereldomspannend netwerk van gerenommeerde filosofen nodig zijn, die zich tot het uiterste inspinnen om niet in een kringetje rond te draaien.

Even wat anders. Ken je de beroemde scène uit *Dr. No* waar Ursula Andress, de eerste James Bond *girl* met een grote glanzende zeeschelp in haar handen en een stralend witte bikini uit het water komt stappen, later herhaald door een andere girl in een andere Bond-film? Ze zingt daar iets van “Mango, bananas and apple trees”, en Connery herhaalt dat dan met zijn zeer mannelijke, en beslist vanuit vrouwelijk oogpunt ook zeer opwindende stem. Ik geloof dat Connery echt kan zingen. Wat ik vooral zo mooi vind aan de scène is de verrukkelijke manier waarop zij zich beweegt als ze het strand op loopt, en dan schuw haar onderwatermes te voorschijn haalt als ze merkt dat ze is gezien. Bond weet haar natuurlijk vlug in te palmen en samen bestrijden ze dan in de rest van de film de snode Dr. No op zijn kunstmatige eiland.

“Wat heeft dat met de andersheid te maken?”, toe maar, wees maar onbeleefd en val de auteur maar in de rede. “Je wilt me toch niet vertellen dat ons dit ook maar het geringste over andersheid kan leren?” En misschien zijn er zelfs lui onder jullie, waarde lezers, die dit een reden vinden om hun zuurverdiende geld terug te eisen. Helaas moet ik jullie allemaal teleur stellen. Dit is namelijk precies de adequate manier om de andersheid onder de loep te nemen. Omdat het tegelijkertijd de indruk wekt van een volledig andere context (ineens over James Bond gaan praten tijdens een filosofische discussie, dat is toch ongehoord, dat kan toch zomaar niet?) en door een lucide taalgrapje demonstreert dat ons discours over de andersheid direct en gewetenloos alle onderwerpen die we aansnijden contamineert. Andress, dat schrijf je net iets anders. En wie denkt dat dat allemaal te flauw is, die vergeet dat het juist het zout van de identiteit is dat we hier proberen proefbaar te maken. Wij denken gastronomisch.

Het onderwerp is gewoon te serieus om er niet mee aan de haal te gaan. Als jij dit leest, o mijn geliefde Ander, wil je me dan meteen even bellen? Mijn telefoonnummer staat ergens op de website. En dat we dan gezellig wat gaan drinken samen, en elkaar écht leren kennen en dat ik eindelijk suiker op mijn pindakaas zal doen en dat we dan voor altijd één zullen zijn, zou je dat ook niet willen, mijn geliefde Ander?

Onverschilligheid

Uitgeput kom je aan in het enige dorp van het Tadjikistaanse hooggebergte in de wijde omtrek dat over een waterput beschikt. Bekaf wankel je de grote jurte binnen die je voor je doodsmoede ogen hebt zien verkrimpen en vertrekken. Binnen neem je een waterbak waar en een schim die ervoor staat. Je strompelt op de schim af en voelt hoe je opgedroogde lippen zich inspannen een geluid voort te brengen. „вода“ hoor je tergend langzaam en zacht. De schim beweegt zich niet en kijkt je niet aan. Je hebt moeite om op je benen te blijven staan. Zand prikt in je schoenen en lijkt je tenen te verbrijzelen. Je hoort hoe je lippen hun verzoek herhalen en proberen te schreeuwen. Nog steeds beweegt de schim zich niet.

„Voda, pazhalsta...“ Je bent zo uitgeput dat je op het punt staat het bewustzijn te verliezen. De man bij de waterbak kijkt niet naar je. Hij tikt met zijn voet een populair ritme.

Je zit in één van de fijnste restaurants die je kent aan een prachtig gedekte tafel te wachten op de vrienden van het eetclubje. Aan de andere tafeltjes herken je enige gezichten uit de gegoede burgerij die je vriendelijk toelacht. Je telt de fittingen in de dubbele kroonluchter aan het plafond. Dan komen je vrienden van het eetclubje binnen onder een beschaafd gedempt gedruis van schaapachtige excuses voor hun verlating. De taxichauffeur had niet geweten dat de P.C. Hoofdstraat was opengebroken. Je knikt begripvol en de vrienden van het eetclubje gaan tegenover je zitten. Een ober wordt naderbij gewenkt en bedient het eetclubje dociel met ossenleren menukaarten. Je zet je leesbril op en laat je wijsvinger langs de regels glijden. Carpaccio van eendenborst aan pistache-truffelcrème of gepocheerde scholfilets in citroenboter-safransaus, luidt de keuze voor het voorgerecht. Je komt er niet uit. Je kijkt de vrienden van het eetclubje vragend aan omdat je ziet dat zij de kaart alweer hebben toegeslagen. De kelner treedt weer naderbij. „Heeft u al een keuze kunnen maken?“ De vrienden van het eetclubje knikken. „Ik neem vlees en mijn vrouw neemt vis.“ De ober noteert het en vraagt dan naar het voorgerecht. De vrienden van het eetclubje halen hun schouders op. „Maakt me niet uit. Brengt u maar wat.“ De ober draait zich naar je om met zijn pen in de aanslag. Je staat op, slaat keihard met je vork op het klassieke porcelijn en roept keihard „lul!“ naar de verbouwereerde vrienden van het eetclubje tegenover je. De ober tikt een populair ritme met z'n pen.

De man bij de waterput haalt z'n schouders op en schept een beker water voor je uit de waterbak die hij je aanreikt zonder je daarbij aan te kijken. Je nipt eraan en bent oneindig dankbaar. De man geeft je nog een beker en nog één maar kijkt nog steeds de andere kant uit. Je zou hem wel kunnen zoenen. Tranen wellen op in je ooghoeken en rollen dan over je wangen. „Spa..spasiba“ stotter je. Je geloof in de goedheid van de mens heeft zich op slag hersteld. In een hoekje van de jurta ontwaart je een schapevacht waar je op gaat liggen en snel in een diepe dromerige slaap valt.

De vrienden van het eetclubje deden alsof ze je niet hebben gehoord. „Doet u maar wat voor mij“ zeg je huilerig. De ober noteert snel wat voor de keuken het gunstigste is en vraagt of hij de wijn van het huis mag serveren. Na de verdwaasde knikken van het eetclubje te hebben geregistreerd verdwijnt hij. Er valt een onaangename stilte tussen de mensen van het eetclubje.

„Wat maakt het uit hè?“ zeg je teatraal. „Het maakt toch allemaal geen reet uit“ jank je. „Sorry hoor, ik weet niet... wat me... sorry“ snik je nadat je met het damasten servet een paar keer langs je geïrriteerde ogen hebt geschuurd. De kelner brengt na een tijdje de borden met eendenborst, wenst een smakelijke maaltijd en schenkt de deftige huiswijn in waarbij hij plichtmatig iets mompelt van eikehouten vaten en hibiscus-afdrank. Je haalt je schouders op en slurpt het glas halfleeg.

„Deze wijn doet me niets“, zeg je sip. „Dan kun je nog beter Tadjikistaans water drinken.“ De vrienden van het eetclubje kijken elkaar aan. Dan haalt iedereen z'n schouders op en wordt er gegeten.

Angstigheid

Je ligt prinsheerlijk uitgestrekt op een donzen dekbed in een hotelkamer in het centrum van Parijs, en ziet de schaduw van de Biedermeier pendule langzaam over het reliëf in het plafond kruipen. De tikken zijn traag en stroperig. De ramen zijn dicht. Iemand heeft ze dicht getekend. Het is precies warm genoeg, onder het dekbed voel je je lichaamswarmte en je benen klevan wat aan elkaar. Er is een boulevard onderaan het raam, maar die is stil. Je sluimert weg, en dan is ze plotseling bij je, plotseling grijpt ze je bij de keel: de doodsangst. Onverwacht zit ze op je en drukt haar koude vingers tegen je strottehoofd. Iedere twijfel of ze zelf misschien niet erg eenzaam is en harde, bevestigende sex van je wil is uitgesloten. Ze is killer dan een mens kan zijn. Het angstzweet maakt je hele lichaam klam, je wilt je verplaatsten maar je bent verlamd en bovendien is je arm afgeknelde omdat je erop bent gaan liggen. Je staart naar haar bleke gezicht met de loden lippen dat zonder uitdrukking boven je hangt en je knijpt je ogen dicht. Flarden van wat je geleefd hebt woelen voor je ogen, fragmenten van erkenningsceremonies en treurnisplechtigheden, vetes en liefhebberijen verstrengelen zich tot een dikke kluwen ervaring die de tijd probeert af te zweren. Dit is je afweer. Zo probeer je iemand te zijn tegenover het vale gezicht, een persoon zoals je die altijd tegenover iedereen bent geweest. Maar het is ijdel¹². Het romantische ideaal, een persoon te zijn ten overstaan van de kille doodsangst, met een eigen naam en een eigen lievelingskleur, zodat je onder applaus als persoon van het toneel kunt verdwijnen is ijdel. We zijn geen persoon als we in doodsangst zijn, want we worden niet aangesproken, we worden niet herkend en niet naar ons visitekaartje gevraagd. We zijn organisch plasma als we doodsangsten uitstaan, anoniem weefsel dat in een bepaalde trillingstoestand is gebracht. Vanzelfsprekend hebben we het hoogste woord wanneer we over de doodsangst causeren. Dan waren we als persoon geconfronteerd met magere Hein, met dichtgeklapt visier en een degen in de vibrerende hand. We hebben gewacht totdat hij zijn zeis op zou heffen en „en garde“ zou roepen, maar hij is hardnekkig blijven zwijgen. We voelen ons dan persoonlijk gekwetst en vertellen hoe de doodsangst het oorspronkelijkste is, de oorsprong van al onze angst voor muizen, vliegen, kakkerlakken, nagelschaartjes, water, hoogtes, borsten, elkaar, opperwezens, leeuwen en tijgers.

Maar zo zit de vork niet in de steel. In werkelijkheid zijn onze normale angsten simpele afweerreacties tegen alles wat voor ons gevaar symboliseert. Normale angsten zijn de werking, dat is de betekenis van die symbolen. Een muisje bijvoorbeeld, dat plotseling door onze broekspijpen kruipt, roept natuurlijk een schrikreactie op voordat we het muisje herkend hebben. Maar nog voordat we het ons bewust worden, associëren we het met de wereld waarin we opereren en de symbolen voor het gevaar. We zijn niet alleen geschrokken, zoals bij een flauwe por in de rug van een goede vriend op een onverwacht moment, we zijn ineens echt bang. Omdat we onze leefwereld hebben afgebakend met bepaalde symbolen die niets anders betekenen dan de trits aan fysiologische afweerreacties: versnelde hartslag, piepende ademhaling, rapide toename van de adrenalineconcentratie in ons bloed, verwijde pupillen. We hebben zulke symbolen nodig, omdat we ons het *Unheimliche* moeten kunnen voorstellen, want alleen dan kunnen we ons ergens heimlich¹³ voelen. Voor de één volstaan een paar muisjes die onverwacht over het parket trippelen, een ander heeft dikke met onheil geïnfecteerde stinkende ratten nodig die tegen z'n benen omhoog lopen – iedereen die zich ergens heimlich voelt kan wel iets bedenken waar hij echt bang van is. Het feit dat we vooralsnodig zeer sterfelijk zijn helpt ons daarbij ongemeen, want het geeft aanleiding tot legio bruikbare angstsymbolen zoals giftige slangen, hergebruikte infectienaalden, schietwapens, ravijnen, kortom alles wat doodt. De cultuur waarin we opgroeien levert daarnaast een uitgebreid reservoir aan angstsymbolen, waarvan sommige ook zeer de moeite waard zijn. In de bijbel staat „Heb geen angst meer, want Jezus heeft de wereld overwonnen“ (Johannes 16:33). Bang mogen we niet meer van de wereld zijn, maar van slechts één verdwijnpunt: God. De bakenen aan de rand van de leefwereld zijn vervangen door een grote vuurtoren er middenin, die stiekem ook Jezus is. Dat werkt in principe reuze aardig: het produceert *Heimlichkeit* in onherbergzame gebieden. Maar er zit ook een gevaar aan. Het is een universeel symbool, en kan mensen die ermee werken overrijverig

12 Zie ijdelheid.

13 Zie gemoedelijkheid.

maken zodat ze anderen proberen te bekeren en ze schrikken er – doordat hun angstsymboliek aan bloedarmoede lijdt - niet voor terug hun hoofden eraf te hakken wanneer dat niet lukt.

Geilheid

In de fluitketel bouwt zich de stoomdruk op, het bijna kokende water borrelt tegen de dikke koperen wanden, damp stijgt op aan de tuit en lost slierterig op in de lucht. Wild klotst het water in het interieur van de fluitketel, die het uit alle macht lijkt te willen verlaten. De hitte is enorm, de druk onweerstaanbaar. Grijsze dampen beginnen langs de tuit te spuiten, die eerst aarzelend maar spoedig vol overtuiging een heftige gillende fluittoon produceert. De dampen vermengen zich onmiddellijk met de lauwe keukenlucht die even lijkt te zinderen. Mijn vriendin roept „ik kom“ en rent naar het gasfornuis om het uit te draaien. Ik zit aan de keukentafel en kijk haar dankbaar aan. Mijn handen zitten vol deeg omdat ik een taart voor haar wil bakken. Ze likt mijn handen schoon en kust me op mijn mond. De geilheid kan alles beheersen. Geilheid komt voor de bevrediging en echte bevrediging is zelden. De bevrediging na een snelle wip is van oppervlakkige aard. Er is een soort diepere geilheid daarna met de hete morgenzon in je rug in je onderbroek aan de keukentafel te zitten en een kop sterke ristretto zonder suiker te drinken. Er bestaat een soort diepere geilheid die we kunnen ontdekken nadat we met het oppervlakkige deel van de geilheid dat door hormoonsecretie wordt beheerst hebben afgerekend. Dat is het hele verschil tussen goede en slechte sex. Het gaat om de diepere geilheid die we eigenlijk overal in de wereld kunnen ontdekken. Ja, wanneer we haar niet in een wankel rollende autoband, een doos kapotte eieren, roestkleurige mossen en uitgelopen make-up kunnen zien, dan is dat verdacht.

We kunnen ons volledig door onze geilheid laten beheersen. Er zijn enquêtes gehouden onder jonge mensen met de vraag of ze sex in het toilet van een lijnvliegtuig willen hebben, en voor velen blijkt dat een stille wens te zijn. De wens op zich is al geil genoeg. Zo herinner ik me een boswandeling met een Griekse vriendin, tijdens dewelke we naarstig op zoek waren naar een stille mossige plek, vrij van krabbelend ongedierte en vooral de blikken van andere mensen, die geschikt was om er de liefde de bedrijven. „Horny, horny, horny“ Urenlang slopen we door het bos. We keerden uiteindelijk onverrichterzake terug, maar mijn droom die nacht was bevredigender dan ooit. Toen ik jong was schreef ik de zin “ik wil sterven met mijn pik omhoog” op en was daar niet weinig trots op. Altijd op zoek naar het toppunt van geilheid. Maar met de jaren heeft zich ook mijn idee van geilheid ontwikkeld. Alles wat niet dood is, is geil. Het aspect van de wrijving, de onderhuidse spanning en de geluksstoffen die door je bloedbaan klotsen is ietwat op de achtergrond geraakt. Er zijn veel meer dingen geil nu, ook grassprietjes en zelfs gelukke zinnen in boeken. Dat is maar goed ook. Voor de voortplanting van ideeën kunnen we wel wat extra geilheid gebruiken. Het is zo'n mak gedoe. Wanneer hoor je nou dat twee ideeën zo van elkaar zijn gecharmeerd dat ze opgewonden van elkaar raken, dat de mensen die deze ideeën vertegenwoordigen wild van geilheid de contouren van hun ideeën tegen elkaar wrijven tot ze in hevige orgasmes uitbarsten en er een nieuw idee ontstaat?

Toch blijft geilheid iets van onze lichamen. We zijn tenslotte zoogdieren. Ik wil niet artikelen over een opwindende zangeres schrijven en als ze dan naakt mijn hotelkamer binnenwandelt zeggen dat het me slechts om haar stem ging. Of de geilheid van een gedicht slechts metaforisch bedoelen. Of zeggen dat de dikke uitbundige verfmeteoren op een reusachtig schilderij „aan de geilheid refereren“ zonder de levendige fantasie, je vriendin of vriend tegen dat schilderij te drukken en onstuimig te neuken. Ik heb een keer op een schitterende viool gespeeld en door de klank kreeg ik spontaan een erectie. Geilheid kan zich op de vreemdste momenten aandienen, maar het blijft een kwestie van zwellichamen en vochtigworden, en af en toe klaarkomen, inderdaad.

Ondertussen is het water in de fluitketel afgekoeld. Mijn vriendin lacht naar me en trekt met duim en wijsvinger een baardhaar uit. Ze gaat op een omgedraaide keukenstoel zitten en wipt een moment dat de poten kraken op de tegelvloer. Ik aai haar en wandel met mijn hand langs haar schouders, borsten, buik, dijën en houd haar knieën vast. We kijken elkaar aan. „Ik zal het theewater opnieuw opzetten“ zegt ze, en op dat moment weet ik dat de geilheid me nooit zal verlaten.

Bezonnenheid

Bezint eer ge begint. Eerst rustig overleggen, dan pas handelen. In jachtige tijden is de bezonnenheid een gouden regel die we maar beter kunnen opvolgen. Een rustig gesprek met weloverwogen argumenten tijdens een rondwandeling door een oude Griekse tuin, een groene olijf op je tong en vogeltjes tsirpend in de bloeiende lijsterbes, dat is bezonnenheid. Rustig afwegen wat de voors en tegens zijn van je eventuele handelen, acribisch reconstrueren wat er zijn hebben kunnen gebeuren wanneer je iets dat je niet gedaan hebt wel zou hebben gedaan, dat heet ook bezonnenheid. Zonder handelen kan er natuurlijk geen sprake zijn van bezonnenheid; dan zouden we Gooise turfblokken en donkerrode bakstenen ook bezonnen moeten noemen. De bezonnenheid als excuus om *tatenlos* te blijven, om inert op fluwelen kussens te blijven zitten en met opgeheven lorgnon „tiens!“ tegen alles te zeggen wat hen iets aan zou moeten gaan, die bezonnenheid is een kwalijke karikatuur van het oorspronkelijke Griekse ideaal van Sophrosyne. „Wij grijpen die dictator niet bij z'n lurven, want we moeten ons eerst nog bezinnen.“ Bezonnenheid zonder zinnelijkheid, zonder kloten, zonder dat ze iets heeft te betekenen, een peuterende wijsvinger gekromd over een slecht geschoren kin, dat soort bezonnenheid is voor oude lui die eigenlijk geen reden meer hebben bezonnen te zijn omdat ze toch niets meer kunnen uitvreten. Huichelachtige hufters! Ze spelen hun bezonnenheid wanneer het hun uitkomt, in hun hart blijven het onrustige pubers op zoek naar het grote geluk waarvoor ze alles willen opofferen. Ze hebben het ideaal van de bezonnenheid, dat heerlijke hoge filosofische ideaal, ze hebben het verraden. Ze hebben één van de laatste deugden die nog hebben bestaan als doel op zichzelf, zonder middel te zijn voor iets dat zo abstract is dat we het geen deugd meer kunnen noemen, opgeofferd op hun nietsontziende carrièrepad. Bezonnen willen ze zijn, en ik geloof hun geen moment.

Ik geloof dat bezonnenheid een schitterende deugd is wanneer we een loopje met haar nemen. De bezonnenheid van een bankrover die na een wilde klopjacht is ontkomen en zijn buit nauwgezet telt. De bezonnenheid van een minnaar die na het onverdroten hete liefdesspel een glas water voor zijn liefde haalt. De bezonnenheid van een doorgedraaide beurshandelaar die zijn hand in eigen boezem steekt. De bezonnenheid van een nucleair wetenschapper die over de gevolgen van zijn kennisdorst zint. Dat soort bezonnenheid kan ik geloven. En het hele eieren eten is dat op het moment dat ons dat bewust wordt, dat we dan al een stapje over de drempel hebben gezet. We hebben de bezonnenheid geanalyseerd en daardoor ongemerkt de *waarde* ervan gereduceerd tot de waarde van iets anders, namelijk de waarde van geloofwaardige bezonnenheid. Dat betekent ook dat we niet meer naar het wijze¹⁴ credo „ben bezonnen“ handelen, maar ons de bezonnenheid voorstellen als een schaduw die achter onze rug met ons meekruipt. En wij dansen wild in het rond, in de hoop dat die schaduw juist daardoor mooie vormen aanneemt.

Het is de kunst, *bewust* wild te worden, juist *om* dan daarna echte bezonnenheid te bereiken.

Terzijde: we kunnen ons de bezonnenheid niet beter voorstellen dan door het contrast met de onbezonnen vlegeljaren. De Dionysieën! De roes! Op dubbelassige ezelskarren door de golvende wijnvelden denderen, de wijnranken in dikke kransen om je kop en wulpse meisjes die trekken aan je oren. Dikke rode kleiklommen die uiteen spatten voor de machtige ijzerbeslagen wielen, hoog op de bok staan, dronken ganzenkuikens die opstuiven voor een wilde kat, overvloedig wijn uit gedraaide kelken, rondgegeten feestbuiken, het geluid van poffende kastanjes boven een heet open vuur, vrouwvormige zware korenhalmen, grote galmende symphonieën die door de velden jagen, honderd maskers, gedaanteverwisselingen, galopperende ezels met flapperende oren, rozebottelmarmelade in dikwandige terracotakruiken, vreugdedansen met tienduizend trompetters, losgeslagen ritmes die door diepe hoorns en langs zinderende snaren vegen, vrije liefde in het aardbeienveld, een blozend biggenorkest, dansen van zonsopgang tot zonsondergang, de hemelen bezingen met drachtige metaforen, met blote handen in de natte aarde wroeten, naakt worstelen, waterdamp die tegen de ramen kruipt, roze sneeuw, een afgebroken versnellingspook druipend van het vet, daverende medemensen, een kip die een geïmproviseerd liefdeslied kakelt, een pan kokend hete kippesoep, een extravagant en rijkelijk beschonken feestmaal. En dan: bezonnenheid.

14 Zie wijsheid.

Zuinigheid

Niets geeft de illusie van bezitten meer betekenis dan dat we ergens zuinig op zijn. We laten het te breekbare porcelijn in de kast staan als onze schoonouders komen eten, we draaien al onze muntstukjes een paar keer om voordat we ze uitgeven aan overtuigende aanbiedingen. We zijn zuinig op elkaar en met de woorden die we tegen elkaar zeggen. We zijn zuinig op onze kinderen als we ze begeleiden op hun weg in de zelfstandigheid. En voor mensen die minder zuinig zijn dan wij, die met geld smijten dat het een lieve lust is, of die helemaal niet zuinig meer zijn op hun vierde echtgenoot, voor die mensen halen we onze neus op. Want de brasserige levensinstelling van iemand die precies evenveel van dezelfde slechte stadslucht inademt als wij dreigt ons onze mooiste illusie weg te nemen. Waar wij zuinig op zijn, daar veegt de vlegel zijn billen mee af. Hij reduceert onze grootste doelstellingen, die we ooit door onze zuinigheid zouden gaan bereiken, tot zijn schoongeveegde achterwerk. Dat is het enige waar onze zuinigheid goed voor is.

Wie wat bewaart die heeft wat, zo luidt het water dat de zuinigen prediken. Om onderwijl zelf wijn te kunnen drinken, zien ze die zuinigheid zelf als een kostbaar bezit. Ze maken er een cultus van. Het liefst zouden ze sluitend bewijzen dat al het organische leven gebaseerd is op zuinigheid, en dat de verkwisters achterlijke lui zijn, die hun organische erfgoed verraden. Vredig kan de zuinige zijn door zware arbeid vergaarde bezittingen beschouwen en trots aan anderen laten zien. Hij smeert lijm op z'n vingers voordat hij naar de markt gaat, en probeert dan voor ieder beukenootje een bodemprijs af te dingen. Hij onderhandelt liever een uur dan dat hij er later achter moet komen dat zijn buurman dezelfde kikkererwten voor vijftig cent goedkoper heeft kunnen krijgen. Zuinigheid is in de eerste plaats spaarzaamheid. Met het universele betaalmiddel geld zuinig zijn betekent dat alle dingen die ooit voor geld in zijn bezit zijn overgegaan in waarde toenemen. De twee keer omgedraaide euro laat de waarde van de marmeren Mammon met het kleine piemeltje die ze ooit voor omgerekend tweehonderdvijfig euro op een achteraf gelegen markt in Damaskus hebben meegenomen, ineens enorm stijgen. Zuinigheid is het meest voor de hand liggende spel dat we spelen met ons bezit, en het meest effectieve. De waarde en de betekenis van hetgeen we vergaard hebben neemt toe en af met de vakkundigheid waarmee we het spel beheersen. Wanneer we ineens gaan verkwisten met dure vakantiereisjes zullen we spoedig onze geldberg waarnemen als tien retourtjes Malediven, en niet langer als zeven levens lang iedere dag voldoende kikkererwten voor ons hele gezin. En dan zijn we er al mee begonnen, onze ooit zo heilige* zuinigheid belachelijk te maken.

Maar zuinig zijn op geld en wat je allemaal ermee kunt ruilen heeft zijn limitaties, daar het toch slechts een symbool is. Om de illusie van het bezitten echt te bevorderen moeten we zuinig zijn op iets dat we niet kunnen inruilen tegen geld, op iets dat we desalniettemin denken te kunnen bezitten en waarvan we ook nog eens zeer aangenaam vruchtbruik van kunnen maken. We moeten zuinig zijn op ons lichaam. Een gezonde leefstijl om ons 'kostbaarste bezit' in *shape* te houden, Indiase ontspanningsoefeningen doen om de rek erin te houden, angstvallig de cholesterolspiegel in de gaten houden en het zich ophopende heup- of buikvet al naar geslacht in de wandgrote badkamerspiegel bekijken. De zuinigheid op het eigen lichaam is onbetaalbaar. Ja, daardoor hebben we die andere zuinigheid eigenlijk niet meer nodig. Hoe bewuster je met je eigen lichaam omgaat, hoe minder je de zuinigheid nodig hebt om jezelf ervan te overtuigen dat je van alles en nog wat bezit. En dat is dan niet eens meer zo belangrijk ook. En zo kan iemand die zo zuinig is op zijn eigen lichaam dat hij er zich steeds van bewust is hoe kwetsbaar en eindig het is (en hoe absurd alle zuinigheid dus eigenlijk is), zorgeloos toeterend met een snelle sportwagen langs de villa's van zijn achterlijke buurmannen rijden zonder dat bezitten voor hem minder betekent.

* Zie heiligheid.

Aardigheid

Je hebt een doosje Belgische pralinés gekocht om een vriendin te bedanken die je met je verhuizing heeft geholpen. Na een copieus gezamenlijk diner haal je licht blozend het keurige pakje uit de plooiën van je winterjas te voorschijn. Je overrijkt het met zo min mogelijk theater en praat er druk overheen, hoe hun vakantie was enzo. Je vriendin kijkt je lang en dankbaar aan. „Wat een verrassing! Dat had je niet hoeven doen.“ „Ach“ stamel je, „het is maar een aardigheidje.“ Maar een aardigheidje! Je verschuilt je achter een gebruik. Voor de aardigheid, je had het eigenlijk ook achterwege kunnen laten. Vrijblijvend is ze, de aardigheid.

„Nett“ zegt de Duitser; „alleraardigst“ gaat over Nederlandse lippen wanneer ze iets vreselijk saais van woorden moeten voorzien en een botte opmerking ongewenst is. Schilderijen van goede vrienden die hun penseel hanteren als een oude wc-borstel zijn wel aardig. Het smakeloze interieur van een belangrijke collega boven je in de hiërarchie is wel aardig. De gedichten van een hevig puberende jongen die zichzelf wat zou aandoen als hij niet in z'n genialiteit wordt bevestigd zijn heel aardig. En mensen die we kennen maar niet tot onze echte vrienden rekenen zijn wel aardig. Aardig is de muziek van de hitparade, de smaak van de massa, aardig zijn de vakantiefoto's van je schoonouders op de Malediven. Reuze aardig zijn alle volwassenen tegen je als je net je zwemdiploma hebt gehaald. Je ziet hun aardige gezichten en glimlacht veeg naar ze, terwijl je trappelt op je beentjes omdat je moet plassen.

Het is niet moeilijk, paranoïa tegen de aardigheid te ontwikkelen. Alles en iedereen wat we van die afgrijselijke titel voorzien, kan definitief worden afgeschreven. Iedere ontzettend aardige man is een kinderlokker; de aardige interpretatie van een Beethoven-sonate is een verkrachting van het genie uit Bonn; aardige resultaten op de beurs laten je hand voor de komende dertig jaar op de knip houden. Aardig is nooit goed genoeg, en daarom is het kwaadaardig. Het werkt verstoppend, remmend. De aardigheid heeft de neiging, met een week handje alles weg te vegen wat naar perfectie streeft. Alle aardigheid is obstipatie, verkeerde zuinigheid. We hebben genoeg aardige burens, kranten, boeken, producten. Een aardig leventje? Nee, groots en meeslepend moet het zijn. We willen wel aardig lijken, maar niet zomaar. Het moet een maskertje zijn dat we opzetten om onszelf verstaanbaar te maken bij het voetvolk. Ondertussen leven we een onvoorwaardelijk leven. Alles stellen we in dienst van een hoog doel, en wanneer er dan iemand komt die uitgerekend dat doel „wel aardig“ durft te noemen, dan snijden we het liefst zijn tong eruit en roosteren die ritueel boven een open vuur. Ja, geweld moeten we gebruiken, want we weten dat hij gelijk heeft. De hoogste toppen van ons ideaal zijn slechts aardigheden. We willen het niet weten, we klemmen onze oren dicht en tetteren ertussendoor. Het aardige is vergelijkbaar met andere aardige dingen, het is een egalitair legioen van aardigheid, zonder pretenties, zonder zorgen, zonder het uitzonderlijke. De aardigheid is de dood van de *Übermensch*, dat wil zeggen, van de gedachte „Übermensch“. Ach, Nietzsche is ook wel aardig. Het verhaal gaat, dat hij in Sils-Maria iedere ochtend een glas melk bestelde voor bij het denken, en de dorpsbewoners nieuwsgierig kwamen kijken naar die echte filosoof, die vanwege zijn kwakkelende gezondheid in het Zwitserse Oberengadin zijn zomers doorbracht. Ook hij: wel aardig. Juist hij. En zijn bovenmenselijke inspanningen, de geslepen snedigheid van zijn aforistische *Marmortafeln*? Zijn Zarathustra, zijn diepste gedachten ontstaan tijdens lange wandelingen aan de Middellandse Zee? Allemaal wel aardig? En Cioran, Schopenhauer, Dostojewski? Allemaal brave creaties, zoals ook wij brave creaturen zijn, die mankwillig meewaggelen in het legioen der aardigheden? Geen woord, geen zin, geen inzicht is te diep om als aardig woord van de dag de scheurkalender op de wc te sieren, tussen andere aardigheden. En wij zitten op die wc. Want dat is de paranoïa: we hopen op een apotheose, een verlossend inzicht dat de navelstreng met de moederkoek der aardigheid eindelijk doorhakt, maar we kunnen er alleen naar grijpen met onze aardige, aardse, tien vingers.

Minderwaardigheid

Een overzicht van heden is niet compleet zonder de minderwaardigheid. Heel verdienstelijke kunstenaars, zeker niet de minsten van naam, hebben de minderwaardigheid voelen knagen aan hun ziel. Schrijvers die hun pennevruchten het licht der openbaarheid niet wilden gunnen omdat ze zich zo nodig minder waard moesten voelen dan andere schrijvers. Muzikanten die vinden dat het geluid van de wind die door de wilgen huilt mooier is dan dat van hun viool, die ze er juist aan hebben gehangen. Schilders die alles wat op hun ezel ontstaat voor geklungel houden en hun handtekening eronder zetten uit een masochistische drang naar automutilatie.

Het beroemde minderwaardigheidscomplex komt hierop neer: men gelooft dat alles wat door ons organisme stroomt, dat via hun zintuigen wordt opgenomen, wordt vermalen door onze kaken en hun gitzwarte gedachten, en uitgescheiden als substanties, bezigheden of geluidsgolven, dat het geheel wat door het medium van hun lijf gaat per se minder waard is dan wanneer het door een soortgelijk medium wordt gepompt. En aangezien de meesten van ons vergelijkbare lijven hebben, voldoet normaal gesproken de eerste de beste bedelaar op straat om hun die minderwaardigheid te doen voelen.

Minder waard dan een ander. Maar kan dat wel? Kunnen we onszelf wel voor minder waard houden? Zelfs als we volkomen op de bodem zijn beland, als al onze pogingen erbij te horen zijn uitgelopen op niets, en we dan in een café ons vol gaan gieten. Kunnen we dan zeggen dat we minder waard zijn dan de man achter de bar? We voelen ons zo, laten een gezouten pindanootje over de bar springen en houden onze schouders zo dicht mogelijk bij elkaar in ons ongeluk. Al die andere mensen om ons heen, die hebben het allemaal wel gered, kijk hoe waardig ze hun drankjes drinken. Ze hebben beslist de hele dag hard gewerkt. Ja, ze hebben het zeker verdiend, in tegenstelling tot ons, denken we. Want wij hebben ons alleen maar druk gemaakt over onze eigen minderwaardigheid. En dan komt er iemand naast ons zitten die ons vraagt wat we doen. Met een zucht beginnen we dan te mompelen hoe we hier en daar projecten hebben lopen, en als we geen projecten hebben lopen dan geven we een rondje maatschappijkritiek. Soms zijn we zo driest, openlijk te zeggen dat we minderwaardig zijn. Dan oogsten we laconieke gezichten en joviale schouderklappen. We voelen ons weer eens niet serieus genomen, en beginnen de waterdichte bewijzen voor onze minderwaardigheid op te sommen. Hoe we op school nooit gevraagd werden als er groepjes moesten worden samengesteld voor het volleybal; hoe we een gestaag naar boven stuwende groep carriëristen op het werk hebben moeten laten voorgaan; hoe onze lezersbrieven aan de lokale krant nooit worden gepubliceerd; hoe slecht we Russisch spreken; hoe onze tekeningen voor de schoolkrant in veel te klein formaat werden afgedrukt; hoe onze stem verloren is gegaan omdat we niet zijn gaan stemmen; hoe we alleen maar schoolvriendjes hadden uit medelijden en ga zo maar door. Het slachtoffer van dit geweeklaag zou zijn hoofd schudden en een pul bier voor ons bestellen. „Doe niet zo minderwaardig. Hier is iets tegen je droge keel.“ Dank u, zouden we mompelen, en onze minderwaardigheid heerlijk bevestigd zien. We kunnen als minderwaardige wezens overleven, en dat is niet eens zo onaangenaam. Dat is de wijze les die we leren, en als we dan om half vijf over de drempel van het café naar buiten struikelen, waardeloze sujetten die de hele volgende dag hun onverdiende roes gaan uitslapen, dan voelen we daar niets bij.

Minderwaardigheid voor voortgeschreden. We vergelijken ons niet meer met willekeurige soortgenoten, maar kiezen ze uit om het complex in stand te houden. We kiezen zorgvuldig mensen uit die iets beter kunnen dan wijzelf. De voortgeschreden minderwaardige heeft het druk met kiezen, in zijn hoofd loopt hij lijstjes af met mensen die meer waard zouden kunnen zijn dan hij. Als hij die dan na lang zoeken heeft gevonden zegt hij „zie je wel“. Het complex vindt altijd zijn weg naar zelfbevestiging. En daarin ligt natuurlijk iets van een paradox.

En als we dan het café verlaten, er is toch altijd wel iemand anders die het beter kan. Maar die is er op het moment niet. Dus we moeten zelf aanklooiën. Waardig gestuntel omdat wij nu eenmaal hier zijn en niet die het beter kan. Iedere vierkante meter schenkt waardigheid, en wanneer we erin gaan staan worden we daarmee bekleed of we willen of niet. Dat moet wel, want die waardigheid hebben we niet alleen voor onszelf. Het is een ster aan het firmament van iedereen die ons kent.

Ijdelheid

„Vind je me nog mooi?“ vraagt een goed gesitueerde vrouw aan haar man, vlak voordat ze naar het theater willen gaan. Ze heeft zich opgemaakt zoals altijd, en zichzelf in de spiegel beschouwd. Haar gezicht is gepoederd, boven haar ogen rusten lange donkere wimpers, ze heeft lippenstift op. Net voordat ze zouden moeten vertrekken komt haar vraag. Haar man draait zich naar haar om en zegt zo overtuigend als hij kan „Ja, natuurlijk vind ik je nog mooi.“ Ze is zelden tevreden met deze lapidaire bevestiging. Ze wil meer horen. Er volgt een andere vraag. „Vind je niet, dat mijn tranenzakken te diep liggen?“ En weer antwoordt haar man ontkennend in alle toonaarden. Daarop laat ze dan nog een vraag volgen, en nog één, net zolang totdat haar echtgenoot zich laat ontvallen „Ja, maar nu moeten we echt gaan.“ En dan heeft ze hem waar ze hem hebben wil. Hij is tekort geschoten in zijn lof. Nu staat hij weerloos voor haar. Maar ze weet niet wat ze tegen hem moet zeggen. Ze mompelt iets van „zie je wel, ik ben niet meer echt de moeite waard.“

Want ze gelooft niet meer in haar eigen schoonheid. Haar ijdelheid begint haar te plagen. Haar ijdelheid kan niet meer bevredigd worden door eenvoudige bevestigingen en bloemetjes op een koude donderdagmiddag. Haar ijdelheid is bloeddorstig geworden en wil alles verslinden wat ze op haar weg tegenkomt. Lofredes op haar hemelse schoonheid zal ze aan stukken scheuren en terugslingeren naar de slijmerige bron waaraan ze zijn ontsproten. Complimenten zal ze overweldigend onder zich verdelgen zoals de heilige Joris de draak versloeg. En als iemand haar in haar gezicht zegt dat ze lelijk is, dan voelt de ijdelheid weer dat ze gebruikt wordt. Dan zal ze even slikken maar daarna deste harder terugslaan. Ze zou er zelfs niet voor terugdeinzen de hele uiterlijke schoonheid te relativiseren en de blik naar binnen te richten. Want dat ze van binnen beeldschoon is, dat valt natuurlijk niet te ontkennen.

Maar in het geheim sluipt ze naar de spiegel of klapt ze haar ronde handspiegeltje open als er even niemand kijkt. Ze bekijkt zich snel om vooral de status quo bevestigd te zien. De ijdelheid kan met veel lelijke puisterigheid leven, ze moet alleen wel precies weten hoeveel. Mannen kunnen goed met hun oprukkende kaalheid leven, ze moeten alleen wel weten hoe kaal ze dan zijn. Mensen verzwijgen graag uit ijdelheid hun leeftijd, maar ze moeten wel precies weten welke leeftijd ze dan verzwijgen.

Ontsproten in de afgesloten slaapvertrekken van mensen die zichzelf bekijken bij het ouder worden, heeft het onkruid van de ijdelheid sinds het begin ook publiek gewoekerd. Direct buiten de slaapkamers begint de jaarmarkt der ijdelheden. En dat is ook goed zo. Francois de la Rochefoucauld heeft gezegd dat de deugd alleen zo ver heeft kunnen voortschrijden omdat de ijdelheid haar altijd heeft begeleid. De maatschappij hangt ervan aan elkaar. De mode, het meer willen hebben dan de buurman, het geloof in vooruitgang, het is alles ijdelheid. Jezelf laten inenten tegen dodelijke ziektes die over honderd jaar toch hun zin -jouw dood- zullen hebben doorgezet, geld opzij leggen om op de dag dat je prostaat niet meer werkt tenminste de pis met een fluwelen doekje van de vloer te kunnen vegen, bidden voor een betere toekomst voor je kinderen, naar de tandarts gaan om je tanden wit te laten spoelen, een spray gebruiken tegen zweetvoeten, betalen voor de uitstoot van koolstofdioxide die je met je vliegreis naar Barbados maakt, je kleinkinderen eens extra verwennen met zoetigheden – het is alles ijdelheid. Zonder ijdelheid zouden we elkaar waarschijnlijk weinig meer te vertellen hebben. En daarom is het alleen maar een kwestie van gezond verstand, dat mensen die hun persoonlijk meest geliefde ijdelheid willen botvieren in het in elkaar timmeren van een religie, het thema ijdelheid een bijzondere plek geven. De prediker begint en eindigt zijn mensonterende gezeur met „Ijdelheid der ijdelheden, zegt de prediker; het is al ijdelheid!“ Zo kunnen de zieltjes worden drooggestoomd voor iemand die van zichzelf beweert dat hij uitzicht biedt op iets meer dan ijdelheid.

Edelmoedigheid

Het kan ieder moment toeslaan. De meest ervarene veteraan, de meest infantiele dictator, de taxichauffeur met dertig dienstjaren, de kinderjuf, het jongetje dat altijd gepest wordt, de lezer van deze tekst – ze kunnen allemaal plotseling last krijgen van een bui van edelmoedigheid. Ze doen iets, of beter: ze voelen dat ze iets hebben gedaan dat moreel gezien bijzonder hoog in het aanzien staat en hen een ogenblik lang van de rest der mensheid onderscheidt. Ze hebben een potsierlijk schilderijtje gekocht van een straatkunstenaar die ervan moet leven, ze hebben een wildvreemde geholpen, de weg terug naar zijn hotel te vinden, ze hebben een arme natie een paar honderd ton rijst gestuurd, ze hebben „hun verantwoordelijkheid¹⁵“ genomen en hun meanderende maximale culpabiliteit betuigd, ze hebben meer overuren gemaakt dan een collega zonder er iets voor terug te verlangen, ze hebben hun belastingaangifte een keer serieus genomen, ze hebben een dozijn atoomonderzeeërs afbesteld vanuit een vlag van pacifisme, ze hebben opgeruimd wat hun hondje heeft achtergelaten in het park. Een lintje verlangen ze er niet voor juist niet, dan zou het toch weer een doodnormale ruil zijn. Nee, ze verlangen er helemaal niets voor terug, en hoe minder publieke erkenning hun weldaden ten deel vallen, desto intenser beleven ze de fase van edelmoedigheid. Als honingwijn zo zoet is ze, en ze maakt ons dronken met een vreemdsoortig geluk. Het edele, het onvergelijkbare, het is alsof we even aan het zuchten van de eeuwigheid¹⁶ mogen deelhebben, een moment lang los van alle bindendheden met onze eigen persoon al het aardse hebben overtroffen. Je hebt deze tekst gelezen en gaat ermee de straat op. Dat wil je toch ook wel eens uitproberen! Kom op, waar zijn nu die behoeftigen, dat je ze tevreden kunt stellen met meer dan ze verwachten, met een significant bedrag, dat je ze in een zachte deken van goedertierendheid hult die hun ogen vol verbazing in hun kassen doen draaien en hun monden doen zwijgen, kom op, nu je ze nodig hebt zijn ze er niet of zijn ze gelukkig. Je ziet een slordige man op een gore deken zitten en hij kauwt op een hard stuk brood. Je schuifelt er hoopvol op af en hurkt voor hem neer. „Zou u niet een slagroomgebakje lusten?“ prevel je, terwijl je hem recht in zijn glazige ogen kijkt. Hij schudt zijn hoofd en antwoordt „Ik zou wel willen, maar vanwege mijn diabetes... u weet wel... de dokter heeft gezegd.“ Je staat op en vloekt binnensmonds. Een slagroomgebakje, denk je nog, is helemaal niet zo'n gek idee en je bestelt er eentje voor jezelf in een luxe banketbakkerij. Dat gedoe met die dakloze is sowieso maar wat voor amateurs, denk je als je met een stevige espresso de Sahne van je verhemelte spoelt. Je besluit het grootser aan te pakken. Een paar deuren verder is een vestiging van een weldadigheidsorganisatie, en je stapt er vol goede moed naar binnen.

„Heeft u iets bijzonder edelmoedigs?“ zeg je direct bij het binnenkomen.

-“Neemt u eerst eens plaats. Kijk, we hebben deze folder met weeskinderen uit Zimbabwe en Burma. Voor vijftig euro per maand kunt u...”

„En zijn er veel mensen die dat doen?“

-“Uw buurman doet het ook.“

„Aan welke kant?“

-“Aan allebei de kanten.“

„Heeft u niet wat anders?“

-“Dat vroeg uw buurman van de linkerkant ook. Hij is nu ook beschermheer van een anti-mijnen programma in zuid-Laos.“

„Ik dank u hartelijk“ zeg je en je loopt het keurige geventileerde kantoortje uit. Er moet toch wat te bedenken zijn, vraag je je af. Iets moeten ze toch over het hoofd gezien hebben. Je bijt op je lip en wandelt door de halflege winkelstraten. De edelmoedigheid is iets onbereikbaars, iedereen heeft alles al – behalve jij. Je wordt niet weinig depressief van de gedachte en waanzinnig moe. Je rukt een oude deken uit een uitpuilende prullenbak en spreidt hem tegen de gevel van een warenhuis uit. De man met diabetes van voorheen strompelt aan je voorbij en knielt voor je neer. „Heeft u geen honger?“ vraagt hij. Je knikt vaag. „Zou u niet een stuk brood lusten?“ Hij duwt je een homp brood in je handen en knikt dankbaar daarbij. „We zijn er voor elkaar hè?“ zegt hij, zichtbaar gelukkig dat iemand hem nodig heeft.

15 Zie verantwoordelijkheid.

16 Zie eeuwigheid.

Kwaadaardigheid

Weet je hoe het zich aanvoelt, iets kwaads in de zin te hebben? Niet een incidenteel ondeugendheidje, dat je van plan bent in betere tijden weer goed te maken, maar iets authentiek, onbetwifelbaar kwaads. Hoe het zich aanvoelt, een gruwelijke multipele moord in de zin te hebben, niet om een onontkoombare moordlust in jezelf te stillen, noch om een mierzoete wraak uit te oefenen, noch om een diepliggend religieus gebod te gehoorzamen, maar gewoon, om het kwade te doen. Hoe zou het zich aanvoelen? Onder de schaduw van de bomen te sluipen met een geslepen mes onder je kleding verborgen, vastbesloten kwaadaardig te zijn, leed te veroorzaken dat zijns gelijke niet kent, hoe het aanvoelt dan de twijgjes onder je voeten voelen kraken als je het pad naar een willekeurig huis inslaat, het hek in zijn ongesmeerde scharnieren horen kraken, een katje op de vensterbank zien vluchten, het slot van de voordeur open te boren, het houtstof van het boorgat weg te blazen, het huis te betreden en de slaapkamer in te gaan met het mes boven je hoofd in je trillende vuist geklemd.

Kunnen we ons dat wel voorstellen? Of zouden we daarvoor moeten denken, dat het kwaad dan toch weer iets goeds is, omdat het voor afwisseling zorgt of de geest scherp houdt? Het lijkt erop, dat we altijd denken dat wat we bewust doen ergens goed voor is. Zodra we bewust handelen, stellen we ons een doel voor en het bereiken daarvan als iets goeds. Een bedelmonnik doet dat, een overspelige minnaar, een paranoïde dictator, een geniaal kunstenaar, een seriemoordenaar. Gewetensbezwaren hebben ze dan als ze nog iets bewaard hebben van de algemeen gangbare voorstelling van het goede, en anders gaan ze geheel in hun bezigheden op. Dat betekent ook, dat we niet zeker kunnen weten of onze voorstelling van het goede correspondeert met het absoluut goede. Maar laten we daarover ophouden. Deze tekst gaat tenslotte over de kwaadaardigheid. Bij het schrijven van deze woorden voel ik mij steeds verleid, het over het goede te gaan hebben, en het kwade dan als een omkering daarvan bij wijze van voetnoot in ijlt tempo af te handelen zoals men een lastige enquête over de zin van schoothondenbelasting (schofthoogte onder 20 cm) afhandelt. Een paar zinnen verderop zal ik het wel weer over het goede hebben. Maar laten we de moed niet opgeven, een blik te werpen in de heksenkeuken der kwaadaardigheid. Ergens moet het Kwaad zich schuilhouden, het is alleen steeds sluw genoeg zich steeds te vermommen, en steeds als we menen, één van zijn verraderlijke staarten in de hand te houden blijkt ons het Beest zelf te zijn ontglipt. De pestepidemie die de bevolking van Europa in de middeleeuwen heeft gedecimeerd - daar hadden we 'm bijna te pakken. De aardbeving van Lissabon in de achttiende eeuw, die juist de hoerenbuurt spaarde, daar leken we 'm in hoogsteigen persoon voor ons te hebben, en het legioen Leibniziaanse deskundigen hadden er een hele kluit aan, te bewijzen dat God desondanks almachtig is. De hel van de twintigste eeuw, de loopgraven, de concentratiekampen, de gulags, de *killing fields* – daar hadden we het Kwaad open en bloot voor ons. En dan ervaren we van de gruwelijkheden van lang vergeten generaties, waarna het Kwaad weer heeft kunnen onderduiken. Zal dat ook gebeuren met de generatie die slachtpartijen van de voorbije eeuw heeft mogelijk gemaakt? „Het waren toch niet allemaal...“ - voilà.

Maar laten we ons niet blind staren op het identificeren van de kwaadaardigheid teneinde het uit te roeien. Misschien is het wel beter zo. Hoe lang zou het Goede kunnen blijven bestaan zonder saai te worden? Dat is natuurlijk een cynische gedachte, en niet geschikt voor het onvoorbereide publiek. Je moet er dan maar snel overheen lezen. En de volgende paar zinnen kun je maar beter helemaal overslaan. Is het niet een interessante gedachte, dat alles wat we doen een staartje van kwaadaardigheid in zich draagt, houdt dat niet onze gedachten levendig? Dat we beseffen dat de kwaadaardigheid altijd meesnoept van onze goedertierende daden, en dat we altijd op onze hoede moeten zijn dat ze onze intenties niet verder bezoedelt. Is het niet een gedachte die ons tot bescheidenheid¹⁷ noodt, en ons tot bezinnelijke, verstandige mensen maakt?

17 Zie bescheidenheid.

Welsprekendheid

Je hebt er voldoende dienst- of huwelijksjaren opzitten om een groot gezelschap te noden voor een min of meer officieel banquet. Als je met een zilveren theelepel tegen een opgeheven wijnglas tikt en de lange tafels hullen zich alledrie in een verwachtingsvolle stilte, dan hoop je op één vakkundige begeleidster: de welsprekendheid. Er wordt van je verwacht dat je een goedlopende toespraak houdt die iedereen tevreden stelt, niet te droog is, doorspekt met anecdotes waar iedereen zich in kan verplaatsen, voorzien van kwinkslagen en een schuine dubbelzinnigheid hier en daar, met genoeg niveau om aan te tonen dat je mentaal nog niet bent afgeschreven, en eenvoudig genoeg om je opvolgers niet naar de kroon te steken, en naar het einde toe een beetje moraliserend en poëtisch. Je schraapt je keel en je begint.

Een paar weken daarvoor heb je met een slimme *copywriter* aan tafel gezeten, die het allemaal voor je heeft uitgedacht. Hij heeft het je allemaal uitgelegd: het gebruik van spreekwoorden en redewendingen op de juiste momenten, alliteraties en poëtische opsieringen om de zinnen gladder te maken, het juiste ritme om de toehoorders in de gewenste stemming te krijgen, de grapjes. Jullie hebben extra tijd besteed aan de overgangen tussen de thema's en aan de plaatsing van de citaten en curiositeiten die er nu eenmaal bij horen. Samen hebben jullie een mooie toespraak in elkaar geknutseld die je zorgvuldig met grote letters op een papiertje schrijft voor het geval dat je je leesbril vergeet. Het punt is alleen, je bent het bewuste papiertje op de jubileumsavond vergeten. Daar sta je dus en je schraapt je keel. Je haalt de leesbril van je neus en begint gewoon:

Geachte dames en heren,

Het heugdelijke feit van mijn joviale jubileum zal niet ongevierd aan jullie voorbij gaan. Na dertig lange jaren is het tijd, de knuppel in het hoenderhok te gooien, zoals men zegt. Dat zal me een gekakel zijn! Ik bedank de vereerde collegae en collega-innen voor hun aanwezigheid in deze nederige stal, en mijn fijne familie daarenboven. „Hemelhoog juichend“ heeft de gigantische Goethe ooit eens gezegd, „dodelijk bedroefd.“ Bitter bedroefd ben ik bij dit afschuwelijke afscheid. Het ga jullie goed, en dat ook na mijn tijd de tijd niet blijft stilstaan. Vooraleerst vermag ik het mijn al te liefvallige assistente te bedanken met deze weelderige woorden die speciaal haar toekomen. Merci. Dientengevolge verblijft mij de eer naar eer en geweten mijn abjecte adjunct-directeur, mijn secretarisvogel, en mijn hele huzaren-hofhouding te bedanken. Moge het mij vergund zijn, nog lange tijd, want tijd is geld, het groeien en bloeien van dit bezige bedrijf in ogeschouw te kunnen nemen. Mijn volbloedige vrouw zij, als *last but not least*, dank voor al haar trouwe jaren achter het gasfornuis. Waar de koffie klaarstaat, daar voel ik me thuis. En als er zeven schapen over de dam rennen, dan is de lente niet ver, zeg ik altijd maar.

De welsprekendheid fladdert om je heen als een bonte kolibrie om een tropische boom en je merkt niet dat er mensen opstaan.

Goed ingezet, is ze het brandende enthousiasme dat de taal voor zichzelf opbrengt. Ze krijgt het voor elkaar, met de juiste technieken, hele volkeren onder een grotesk banier te scharen en halve waarheden als verlossende woorden te openbaren. Er gaat natuurlijk geen weg aan haar voorbij. „Zuiveren van rhetorica“ is een nuttige rhetorische figuur die onder politici schaamteloos wordt ingezet. Ik vind dat we moeten toegeven dat we in het web der welsprekendheid vastkleven, en dat we niet kunnen ontkomen aan de sluimerende spin namens schijn, die ons ooit te pakken zal krijgen.

Maar de welsprekendheid kan ook de herinnering aan de oorsprong van de taal bewaren: de roes van de allereerste menselijke abstractie, de verwondering over de oneindige wijde en stilte van het heelal, de verbijstering over de sterfelijkheid van ons mensen. We kleden onze woorden warm aan, met een extra dikke sjaal en een mutsje tegen de kosmische kou, we kleden ze warm aan en vermogen het soms, ons daarbij bewust te worden van het feit dat we dat sinds mensenheugenis hebben gedaan.

Gulzigheid

Het is het schransen, dat ons volledig in zijn ban kan slaan. We knikken bedremmeld bij het betreden van het middenklasse restaurant, wrijven over onze lege buiken en nemen plaats aan lange metalen tafels waarvan voor onze ogen de restanten van de vorige eters worden weggepoetst. We zien hen nog afdruipen, waggelend en glimmend van het vet schuifelen ze met hun volgepropte pensen het restaurant uit, en we nemen hoofdschuddend plaats. Een keurige kelner schuift ons geplastificeerde menukaarten onder de neus, en we beginnen nauwgezet de prijzen te bestuderen. De à la carte-gerechten zijn naar verhouding toch wel erg duur, en na enig overleg besluiten we met z'n allen het buffet te nemen. De kelner heeft het al begrepen, en komt terug met een wijnadvis en een stapel lege borden. We slenteren met de borden naar een enorme tafel die uitpuilt met schalen gepocheerde vis, kreeftenscharen, een mosselpan met drie sausjes, een sushihoek met een torentje van bamboe, zalmototen met dillespikkels, vers aangesneden roastbeef, Chateaubriand, filet mignon, lamsruggen à la minute met mintsaus, gerookte hammen, gegrilde kippenieren, lichtbruine loempia's, waldorfsalade, pommes frites, haricots verts, geprepareerde ananassen, rijstebrei, tiramisu, karaffen met alle soorten ijsgekoelde vruchtensappen en een scheefstaand aluminium staketsel met flan en caramelgebakjes erop. We scheppen voorzichtig ons bord vol en houden elkaar nauwlettend in het oog. We laten het ons goed smaken, en als de borden leeg zijn lopen we voor een tweede keer naar het buffet. De verschillende sauzen beginnen zich te versmelten. We scheppen de borden nog voller dan de eerste keer, en zien plotseling al die gerechten die we nog niet hebben geprobeerd. We willen alles hebben, en eten sneller en sneller. Iemand verslikt zich. Hij krijgt subiet wijn bijgeschonken. We lopen een derde keer naar het buffet, nemen alles wat op onze borden past, en schuiven weer aan tafel aan. De sauzen lopen langzaam van de borden af. We schrokken de lekkernijen naar binnen, vet kruipt langs onze mondhoeken en druppelt op onze stropdas of in ons décolleté. We vreten wat er te vreten valt, rennen een vierde keer naar het buffet. De gulzigheid heeft ons volledig in haar ban. De kelner komt langs om te vragen of alles naar wens is, en we knikken met volle mond van ja. We betalen de rekening en druipen af, waggelend en glimmend van het vet.

Gulzigheid overkomt ons, en als we er eenmaal door bevangen zijn laten we ons er niet zo gemakkelijk weer vanaf brengen. Omdat echter openlijk schransen slechts op enkele momenten in onze levensloop wordt geduld, en we niet eeuwig lid willen blijven van de studentensociëteit, moeten we een alternatieve manier vinden om deze nood te stillen. In plaats van onze magen gaan we onze portemonnee of porceleinkast vullen: de maatschappelijk geaccepteerde versie van gulzigheid is de verzamelwoede. We verzamelen de gekste dingen. Postzegels, sigarenbandjes, en bierviltjes waren in mijn jeugd de begeerde objecten. Maar het was kinderlijk onschuldig. Mijn broers verzamelden allebei wat anders dan ik dus er was geen concurrentiedenken van wie een heel speciaal of zelfs uniek exemplaar bezat. Ik was degene die postzegels verzamelde en ooit had ik voor mijn verjaardag een catalogus van alle Nederlandse zegels gekregen, maar de begeerte om ze compleet te krijgen, om alle vakjes in de voorgedrukte albums vol te krijgen met echte, liefst postfrisse zegels, die begeerte ontbrak. Ik bezat geen voorgedrukt album. Een schoolkameraadje presenteerde me eens op een kinderfeestje zo'n album en benadrukte dat het voor alle postzegels van Nederland *en overzeese gebiedsdelen* zo'n voorgedrukt vakje had. De gulzigheid had bij hem reeds z'n maatschappelijk geaccepteerde masker opgezet voordat hij de echte, eerlijke, excessen van de puberteit had doorleefd. Die was erdoor in de kiem gesmoord. Hij is altijd een keurige jongen gebleven – maar echt ver heeft hij het niet geschopt. Hij serveerde in een espressobar toen ik al bijna was gepromoveerd (hoewel ik espresso een grotere aanwinst voor het mensengeslacht vind dan mijn proefschrift, maar dat is een ander verhaal). Wat ik wil zeggen is dit: De gulzigheid moet een tijd lang ruim baan krijgen, een periode moeten we alles in ons opschrokken om daarna melancholisch te concluderen dat het ook geen steek heeft geholpen. We zouden dan later zonder die surrogaat-gulzigheid kunnen en speldeknoppen kunnen verzamelen zonder ons er druk over te maken of we wel exemplaren uit alle landen hebben. We stoppen ze in lucifersdoosjes en bekijken ze af en toe, waarbij we ontzettend gulzige blikken werpen, dwars door het doosje heen.

Hufterigheid

Heden vooral geassocieerd met het gemotoriseerde personenverkeer en de schromelijk armoedige communicatie tussen de deelnemers daaraan: de hufterigheid. Verkeershufters zijn kleingeestige snel ontvlambare persoontjes, die zich, eenmaal in hun bliken kooi gehesen tot machtwellustelingen ontpoppen. Gewapend met de decibels van hun claxon, luidsprekers en stem, met een bovengemiddelde handigheid om zich door het verkeer te manoevreren, en met afval dat ze als teken van hun nonchalante superioriteit op het plaveisel kunnen kieperen, zijn het karikaturen van zichzelf geworden.

Jammer eigenlijk, want de hufterigheid is zoveel rijker. Ze kan ook met fantasie¹⁸ bedreven worden, met een zekere speelsheid zoals kinderen die katekwaad uithalen dat kunnen. Ik heb eens met een paar vriendjes twee deurklinken aan elkaar vastgebonden en vervolgens bij beide burens aangebeld. Van een afstand konden we dan gadeslaan hoe ze in vreselijke toorn ontvlamden. Katekwaad kan de wieg der hufterigheid zijn. Hufterigheid zou eigenlijk uit goede, fantasievolle kwajongensstreken moeten ontstaan. Maar in plaats daarvan is ze vaak zo eentonig, lomp en dom. De man die in zijn breedbandige sportwagen iemand anders de weg afsnijdt en hem zijn opgestoken middelvinger toont omdat hij het waagt te claxoneren, zijn hufterigheid is niet uit katekwaad geboren. Zijn hufterigheid is uit *Langeweile*¹⁹ en verstilling voortgekomen. Er had zich veel narigheid in hem opgekropt dat er met alle geweld uit moest. Hij wil over iedereen heen walsen om de stilte in zijn ziel te overschreeuwen. Nee, de hufterigheid heeft veel meer potentieel wanneer ze maar op een gezonde bodem wordt opgekweekt. Hufterigheid kan dan een prachtige manier zijn om ons aan de relativiteit van het bestaan te herinneren. Maar de middelvinger moet dan wel met een bepaalde elegantie, een bepaalde ironische lichtvoetigheid worden opgestoken. Dan zouden we ons er allemaal van bewust worden dat het één groot theater is, de hufter met zijn asociale gedouw, onze verantwoordigde zeikerige reactie daarop, de omstanders die angstvallig hun lippen met hun handen bedekken, en de eventuele gesneuvelde rekwisieten. Het is een poppenkast. En als in die poppenkast het slachtoffer of een omstander de relativiteit begint te verkondigen, dan zullen zijn woorden geen gehoor vinden. Het is hetzelfde gezeik in een iets scherper toonsoort. Nee, dat is aan de hufter. Hij kan, precies door zijn hufterigheid met een vleugje zelfbeschouwing, ironie, met een vleugje katekwaad te voorzien, ervoor zorgen dat we een kort moment deelnemers en toeschouwers van het aardse theater tegelijk zijn. En dat is niet niks.

Helaas is het de meeste hufters niet vergund hun hufterigheid op een gracieuse en lichtvoetige manier vorm te geven. Toch moeten zij de eerste stap zetten door tenminste te doen alsof ze hun hufterigheid spelen. En dan moeten de anderen reageren door op te houden met jengelen. Dat is het moment waarin we tegelijk toeschouwer en deelnemer van het wereldtheater zijn. En dan zou iedereen in bulderend geschater moeten uitbarsten. Zo stel ik me de beste vorm van hufterigheid voor.

Maar misschien is dat teveel verlangd. Misschien zijn hufters juist hufters omdat ze het niet voor elkaar krijgen hun eigen hufterigheid te spelen. Een aardige meneer die iemand de weg wijst zou het niet erg vinden zijn hulpvaardigheid voor de afwisseling een keer te spelen. Een weduwe die creatief collecteert voor de kankerbestrijding krijgt te horen dat ze een act opvoert en heeft daar geen problemen mee. Maar een hufter, die wordt verteld dat zijn hufterigheid een spelletje is dat hij met zichzelf en zijn omgeving speelt, kan daar helemaal niet tegen. Het is hem bittere ernst en hij weet niet eens waarom. Hij blijft de stilte in zichzelf overschreeuwen, zo bang²⁰ is hij ervoor. We moeten de hufter helpen, deze angst te overwinnen, maar zijn hufterigheid niet meteen helemaal op te geven. Misschien kan hij dan toch nog een paar keer zijn hufterigheid elegant opvoeren en een paar mensen heel erg diep in de waarheid²¹ van ons bestaan laten kijken. Hij kan de radio keihard zetten, maar dan met de lievelings-operette van zijn buurman. En als die buurman dan komt om te vragen of het niet wat zachter kan, dan steekt hij met een ritmische zwier zijn middelvinger op.

18 Zie vindingrijkheid.

19 Zie saaiheid.

20 Zie angstigheid.

21 Zie waarheid.

Vergeetachtigheid

Je kijkt je liefste diep in de ogen en glimlacht als je bedenkt hoe gelukkig je elkaar kunt maken. De persoon tegenover je glimlacht dunnetjes terug. Verbaasd trek je je wenkbrouwen op.

"Is er iets?" laat je je ontvallen. De ander zucht hoorbaar. "Heb je iets verkeerd gegeten?"

Je denkt alle mogelijke scenario's uit, alsof je aan de lopende band scripts produceert voor moeilijke films die mensen bij de strot moeten grijpen. Alles laat je door je hoofd gaan, het zou kunnen zijn dat de persoon tegenover je jarig is. Zou het kunnen zijn dat er sprake is van ziekte of zwangerschap? Een terminale aandoening? Een overleden Golden Retriever? Een economische crisis die de aandelen heeft gedecimeerd? Misschien een tornado die alles heeft opgewoeld op zijn pad. Of je hebt de persoon op de andere stoel zojuist ernstige beledigingen naar het hoofd geslingerd. Een diepe, lelijke frons ontsiert je voorhoofd als een drooggevallen sloot een dorre landstreek. De ander²² schudt het hoofd en zegt dan "Je bent het echt vergeten he?" Je hersens lijken uit je hoofd te puilen, zo zeer span je je aan om te achterhalen wat er aan de hand zou kunnen zijn. Je kijkt zo onopvallend mogelijk om je heen om indicaties te vinden, aanknopingspunten. Het helpt niets. Je zucht hoorbaar, zodat het je tegenover opvalt en hoopt dat er de conclusie aan verbonden zal worden dat je je tenminste hebt ingespannen. Dan tikt je liefste met de steel van een vork op tafel en zegt "Je zou nog een litertje melk gaan halen."

Vergeetachtigheid is een aandoening die onverbiddelijk huishoudt in onze sociale omgeving en de contacten reduceert tot een selecte groep mensen die er geen problemen mee hebben, je voor halfvol aan te zien. Want zonder de faculteit van een gedegen herinnering brokkelt de hele fresco van geloofwaardigheid af die anderen met zoveel tijd en moeite onze persoon betreffend hebben opgebouwd. Zonder een flink herinneringsvermogen verdwijnt ons profiel in de hoofden van de anderen. We zijn niets meer, want we zouden alles kunnen hebben vergeten. We worden niet meer waargenomen als persoon, maar als medium van wat we toevallig nog niet vergeten zijn. Het is een kwaal waarin anderen zich niet kunnen verplaatsen. Zouden ze dat kunnen doen, dan zouden ze de ene pool die het contact nog begrijpelijk maakt, namelijk zichzelf, moeten opheffen.

Voortijdige dementie is een nachtmerrie, een horribele kwaal. Onze dagen zijn doorspekt met heldere momenten die ons zoveel pijn doen dat we ze niet eens meer willen. Dat we onze dromen vergeten is normaal. Daarom zullen de anderen de kwaal niet zo gauw herkennen. En een tijdlang denken we hem zelf te moeten verdonkermanen.

Het is een marteling, zo te moeten leven als een persoon die we steeds meer willen zijn en die we steeds minder kunnen zijn. Onze liefsten willen ons begrijpen, en klampen zich vast aan die persoon die naast hen wakker wordt. Maar hoe meer ze zich inspinnen, hoe nauwkeuriger ze de contouren van die persoon verscherpen in hun geest, hoe minder we erin slagen, die scherpte te illustreren, en hoe meer de ander zich inspant etcetera. Het is als een lens die wordt scherpgesteld boven een gelachtige substantie. Hoe fijner de vergroting, hoe groter de frustratie dat er niets te zien valt.

Vergeetachtigheid kan dan uitlopen op hopeloosheid van de geliefde persoon ergens tegenover ons, die ons dan rood aangelopen toeschreeuwt "Je had verdomme beloofd, een liter melk te halen!"

22 Zie andersheid.

Veiligheid

Een motief om bijna alles plat te bombarderen is de veiligheid. En al mocht het appèl aan de veiligheidsbehoefte in abstracto niet werken, concrete beelden zoals *live* op elf september 2001 van bedreiging hebben een overredingskracht die zelfs de gewiekste makelaar in assurantien als een onbenullige babbelaar doet voorkomen. Veiligheid is plotseling zichtbaar gemaakt door haar tegendeel, de brandende megalomane tweelinglucifers tegen de doorrookte skyline van de stad van de vrijheid. Het tegenovergestelde van die bittere ellende, van die gruwelijkheden die iedere theodicee tartten, die smerige grijze walm die zich in onze huiskamers binnenvreet, die levensverachtende extremisten die vriendelijk glimlachend door de controlepoortjes wisten te komen, die brandende, vliegende, verkoolde, en niet meer identificeerbare lijken, het tegenovergestelde daarvan, dat is de veiligheid. Het motief kan iedere analfabeet in een handomdraai worden uitgelegd. Mondige burgers, intellectuelen, vrijmetselaars, couch potatoes, allemaal scharen ze zich gewillig achter de politiek die de grootste veiligheid belooft. Bombarderen bij verdenking van terreur, willekeurige controles van mensen met een stoppelbaard en een Arabische teint, astronomische miljardenuitgaven voor het leger, allemaal mag het uit naam van de homeland security, van de veiligheid.

Cynici komen met statistieken, de kans op terreur is nog altijd kleiner dan de kans op een doodgewoon auto-ongeluk of een stroomstoot door een defect koffiezetapparaat. Maar de veiligheid die becijferd wordt met statistisch vernuft, is geen auratische veiligheid. Ze is niet exotisch genoeg, en niet absoluut. Absolute veiligheid is onmogelijk, maar de belofte ervan deste levendiger. En die belofte is de president, die de terroristen belooft uit hun hollen te roken. Dat de veiligheid reëel gesproken aanzienlijk zou toenemen, wanneer dezelfde president met bepaalde lieden de vredespijp zou roken, is een uiterst onpopulair idee. Veiligheid is nooit totaal, net zomin als vrijheid²³, en daarom kan een regering er een kaartenhuis van beloftes op bouwen. Het gevoel van veiligheid is net als vrijheid een valuta, die naar behoefte kan worden bijgedrukt. De burger wil er meer van hebben als je hem vertelt dat hij er meer van kan bezitten. Veiligheid is een vrijbrief, onaanvechtbaar voor critici, die zichzelf voor achterlijk verklaren omdat ze „hun eigen kinderen moedwillig laten ontvoeren“. Een goed redenaar heeft hier vrij spel. Alles voor de veiligheid. autogordels altijd, vingerafdrukken in het paspoort, auto's die niet starten als ze een alcoholwasem detecteren, chips onder de huid. Controle in de achteruitkijkspiegel, universele controle door de Staat.

Veiligheid is door de helse terreur en de draconische reactie erop geërotiseerd. Het is geil²⁴, voor de veiligheid te vechten. Het is geil, zich Bin Laden voor te stellen in een grot, de Grote Wederzaker van onze veiligheid, en er bommen en granaten op af te schieten zodat hij eruit wordt gerookt en als een boze geest met een vuile rooksluier in de lucht verdwijnt. Het maakt de veiligheid weer zichtbaar, nu de torens zijn geblust.

Natuurlijk is het gevaar reëel, dat ontken ik ook niet. Maar het gaat om het verslaan van de Vijand, niet om de veiligheid für jeden Preis. Tijdens de koude oorlog waren nonproliferatie-onderhandelingen noodzakelijk. Er ontstond een romantiek van James Bond, een mild vijandsbeeld. De mannen die zich met beelschone Helena's en Natasja's omgeven kunnen niet het absolute kwaad zijn. De terroristen worden als het absolute kwaad gezien, en jammer genoeg deels terecht ook. Bin Laden heeft geen vrouwen, want hij moet de dood representeren. Het is een mechanisme, een spel, dat de exorbitante defensie-uitgaven uit naam van de veiligheid precies zo ver kan uittrekken omdat er een kern van juistheid in zit.

23 Zie vrijheid

24 Zie geilheid

Heiligheid

Wanneer je de wereld tracht te beschouwen door de lens van wetenschappelijke verklaringen blijft er niet zelden een rest over die we dan het sacrale noemen. Iets of iemand zullen we altijd heilig blijven noemen. Wanneer doortrapte anarchisten boos en opgewonden tegen al het heilige aantrappen dat ze op hun pad aantreffen, dan is dat het doopsel van hun heilige voeten. Wanneer cynische metawetenschappers hun omineuse hyperfysische verklaring van het hoe en waarom van ons bestaan in een breedbandig geschrift neerleggen, dan doen ze dat nooit zonder een klein beetje het menselijk denkvermogen te sacraliseren. Wanneer verlate literaten een serie bravoureuse prosastukjes neerschrijven, dan is het hun heilig dat we als mensen iets van elkaar kunnen begrijpen. Al deze tijdgenoten hebben hun persoonlijke heiligdommen, maar vanwege de grote abstractie en enige logische paradoxen is het hun niet vergund dit heilige in een bloeiende cultuur om te zetten. Wat zonde is, daar deze cultuur op de huidige officiële heiligheid qua vriendelijkheid mijlenver vooruit zou kunnen lopen.

Santa zo-en-zo, de heilige stad met haar heilige kerken en heilige oorlogen. De sacrale klikjes die elkaar qua heiligheid proberen de loef af te steken. Het heilige woord, de heilige drievuldigheid. Een geniale *Bubenstreich* was het, op dat punt in onze cultuur tweeduizend jaar geleden (en wat andere regionen betreft plus of minus zeshonderd jaar), een bepaalde indertijd zo frisse nieuwe kijk op de zaak heilig te verklaren. De geniale attributen om het spelletje zoveel eeuwen vol te houden zijn op één verminkte hand te tellen: de schuld van het vlees dat noodzakelijk is voor de reproductie en die zo door de generaties wordt gereikt; de onbegrijpelijke 'logica' van de drie-eenheid waarop kritische geesten hun tanden stuk hebben gebeten zodat ze de heilige hosti daarna gewillig naar binnen zuigen; de voorstelling van een verlosser die geen concurrentie toelaat. Deze geniaalste beduveling ooit begint nu langzaam aan werkzaamheid in te boeten. Nog gaat van een groep traag schredende mijters een bepaald sacraal élan uit, nog kunnen ze hun heiligheid overtuigend in scène zetten, en betekenen de besprenkelingen door hun wapperende wierookvaatjes nog iets. Maar de dag kan zomaar ineens aanbreken, dat haar uiterste houdbaarheidsdatum is bereikt (sommigen zeggen, bij het aanbreken van een nieuwe astronomische periode van onze planeet). En dan kan binnen korte jaren van panische zinzoekerij die hele religie met wortels en al uit de grond worden gerukt en met een fiere zwaai overboord zal worden gekieperd, samen met al hun bewierookte relikwieën en clericale zwammelarijen.

Mocht dat gebeuren, en mochten we dan nog willen dat de panische zinzoekerij de mensheid niet zal doen verblubberen, dan is het zaak goed daarop voorbereid te zijn. Want dan moeten de ongewilde erfgenamen van de celibataire prevelaars ineens hun plaats innemen, en ze moeten dat overtuigend doen ook. Ze zullen merken dat het niet zo eenvoudig is als het hen altijd geleden heeft. Ze zouden nu al brochures moeten drukken en zeven miljard keer kopiëren, de beste rhetorici²⁵ in dienst moeten nemen om hun heiligdommen onder het volk te brengen. En ze zouden er eens goed over moeten nadenken of we ondertussen wel in staat zijn, zonder barbaarse symboliek en bloederige wraakengelen uit te komen. En dan zouden ze ook nog over hun eigen schaduw heen moeten springen en hun boodschap als de enige ware moeten presenteren – tenzij ze een sluwere overredingsmethode utivinden, maar dat houd ik voor zeer onwaarschijnlijk. Vanaf de eerste dag zouden ze er klaar voor moeten zijn, ieder mens op deze planeet een onomwonden antwoord kunnen geven op zijn dringende persoonlijkste vraag, wat hij vandaag heilig moet noemen. Want ieder mens heeft dat nodig, en ieder mens heeft daar recht op. Maar of de persoonlijke heiligdommen van anarchisten, wetenschappers en literaten overtuigend kunnen worden omgezet in culturen van heiligheid die de oude restloos kunnen aflossen, blijft zeer de vraag.

En zo zal de nieuwe heilige wereldreligie moeten beginnen met het offeren van hen, die zich eraan willen onttrekken. Ze zal net als alle andere religies op de één of andere manier het geweld een plaats moeten geven. Ze zal net als alle andere religies haar oorspronkelijke ideaal dat *groter* is dan het geweld op moeten offeren om zich te kunnen etableren. En ze zal alles op alles moeten zetten om de vriendelijkheid van de heden gevestigde wereldreligies ook maar minimaal te overtreffen.

25 Zie welsprekendheid.

Behoeftigheid

Heden leeft een groot deel van de wereldbevolking in bittere armoede, volgens de statistieken. Een groot deel leeft iedere dag met allerlei heimelijke wensen die ze nooit zullen kunnen vervullen. Ze leven voor minder dan twee dollar per dag. Twee dollar! Hoe spelen ze dat klaar, denk je. Daar kun je net een klein zakje borrelnootjes voor kopen.

We moeten onderscheiden tussen lichamelijke behoeftigheid die door honger, dorst, en ziekte wordt veroorzaakt en materiële armoede, die te maken heeft met bezit. Want de laatste is relatief. Je bent arm als je minder dan je buurman bezit. Je kunt rijk zijn met een inkomen van een paar dollar per dag. Ik heb eens een documentaire gezien waarin kinderen in Nairobi op straat spelen met autotjes die ze van blikrestanten hebben gemaakt, en deze kinderen waren heel gelukkig. Hoe je dat kunt meten? Heel simpel: hun mondhoeken zaten dicht bij hun oren dan die van hun verwend Westerse soortgenoten met hun computergestuurde racewagentjes.

Wat het spook van het kapitalisme bewerkstelligt, is dat de twee armoedes op één hoop worden gegooid, zodat ze uitwisselbaar worden, en zodat het „ontwikkelen“ van landen zonder televisies, golfbanen, zonder een petroleum-economie niets meer in de weg staat. De mensen daar hebben toch ook broodroosters en afzuigkappen nodig? De goederenstroom kwam langzaam maar zeker op gang en er is geen weg terug. Het belangrijkste was de televisie. De mensen konden zo zien wat ze allemaal konden bezitten, en er werden wensen geboren. De televisie heeft zo hele continenten arm gemaakt. Plotseling hadden mensen heel veel dingen niet. In sommigen riep dat de bloedorst wakker, anderen hadden genoeg aan wat geweeklaag. Armoede was het belangrijkste exportartikel, en wat de industrielanden ervoor terugkregen was de zekerheid dat de armen er alles aan zouden doen om rijk te worden. Gestaa en voorspelbaar groeiende afzetmarkten, dat is wat de armoede heeft opgeleverd. En als iemand het dan waagt, deze harde woorden te uiten, dan wordt hem de mond gesnoerd met snoeiharde argumenten en beelden van verhongerende kinderen. De schrijnende plaatjes maken zo emotioneel dat we het verschil tussen fysiologische armoede en bezitarmoede vergeten. Iemand die geen transistorradio heeft is net zo behoeftig als iemand die geen rijst heeft. Een kind zonder cholera-vaccin is net zo arm als een kind zonder nintendo gameboy.

Materiële armoede wordt de mensen van hogerhand opgelegd. Het is een stille kracht die hen dwingt hun bezittingen te vergelijken met het heb en goed van dikbuikige suburbians. Het is een nieuwe illusie die hen ongemerkt wordt opgedwongen. Een illusie die werkt in dienst van het wereldomspannende kapitaal,

En als ontwikkeling wordt er dan educatie aangeboden. Zonder educatie, zonder lezen en schrijven leidt een mens toch een mensonwaardig bestaan? Nou, daar is iedereen het wel over eens. Dus leren kleine kinderen in India en Afrika nu Engels praten met een accent van Minnesota, zodat ze later vanuit een krap bureautje Amerikanen die problemen hebben met hun creditcard te woord kunnen staan. Ik vind dat één gore kutzooi. Maar dat is een persoonlijke mening. Als ik beweer dat ze dan maar beter bij hun oude agrarische leefstijl kunnen blijven, dan gun ik ze hun ontwikkeling niet. En ik kan natuurlijk niet bewijzen dat ze met hun oude – ons vreemde – leefstijl gelukkiger zijn dan wanneer ze worden opgeleid tot zelfbewuste moderne slaven. Ik zou theoretisch gezien met een lineaal tje de afstand tussen hun oren en mondhoeken kunnen opmeten, maar dat is natuurlijk niet te doen. We moeten het geheel baseren op een geloof. En met geloven is het altijd het eenvoudigst, van onszelf uit te gaan. Wat ons gelukkig maakt, dat ontzeggen we ook een ander niet. Dat is alles wat van ons nodig is, en dan kan het wereldomspannende kapitalisme dat verbasteren zodat het de anderen met alle geweld wordt opgedrongen.

Echte behoeftigheid is honger en dorst. En al het andere dat uit naam daarvan wordt verkondigd is propaganda om alle culturen *gleichzuschalten*. We weten allemaal wat dat betekent. Ik geef graag wat aan mensen die het echt nodig hebben. Maar of ze arm zijn is niet aan mij om te beslissen. Dat blijft iets tussen henzelf en hun bureu.

Bekendheid

Wanneer wildvreemden het in een ongedwongen onderonsje over je hebben, terwijl ze niet in professionele zin met je bezig zijn, wanneer dat ononderbroken gebeurt in supermarkten, bij tandartsen, op skivakanties, dan is het zover: je bent bekend. Dat kan natuurlijk best leuk zijn, zolang je je incognito afzijdig kunt houden. Met een verfromfaaide hoed diep over je slapen getrokken sta je dan bij de lege-flessen-kassa en beluistert de talloze gesprekken die er over je worden gevoerd. Je bent er met enige terughoudendheid aan begonnen want je dacht dat het niets zou opleveren. Maar hoe meer causerieën rond jouw persoon je ten gehore komen, desto meer raak je geïnteresseerd. Je komt dingen over jezelf te weten waar je niet het flauwste vermoeden van had. Je zou eigenlijk notities moeten maken van al die kennis die je op die manier ervaart. Als je dan thuis komt kun je tegen je vrouw zeggen, om haar te pesten „ik heb een geheime minares“, en als ze dan verontwaardigd opkijkt van haar breiwerk zegt je „kijk, hier staat het in“ en drukt haar een bont roddelblad in haar handen. Zolang de wereld nog in orde is zal ze jou geloven en niet het tijdschrift, en dan is de grap geslaagd.

Maar er zijn ook minder leuke kanten aan het bekend zijn. Er zijn plotseling zoveel mensen die je vriendschapaanzoeken doen dat je niet meer weet wie je echte vrienden zijn. Iedereen wil met je op de foto, en je wordt om de haverklap voor interviews gevraagd. Je leven raakt overvol. Het lijkt de mensen alleen maar om jouw bekendheid te gaan, en je begint je af te vragen hoe je die eigenlijk hebt gekregen. Je begint mateloos aan jezelf te twijfelen. Maar als je daarover dan iets zegt in een interview wordt dat als kenmerk van je genialiteit in dikke drukletters in serieuze bladen geciteerd. Als je met een bewonderaarster wat gaat drinken zul je vervelende vragen krijgen of ze misschien al zwanger van je is. Je wordt door journalisten met ongepaste vragen bestookt en door wellustige fans belaagd wiens bh's je dringend moet signeren. Er worden zonder jouw toestemming evenementen en voorwerpen naar je vernoemd. Er duiken zelfs mensen op die je gaan nadoen. Na een poosje wil je alleen nog maar weg.

En je belandt in een rustig dorp aan de zuidkant van Europa, een dorp waar niemand je kent als iets anders dan gezapige goedzak die voor z'n hobby tomaten en aubergines kweekt. Er breken vette jaren voor je aan, waarin je heerlijk jezelf kunt zijn want je weet precies wie dat is. Na een poosje, als de zeelucht en de mediterrane zon je huid al wat hebben geloooid en de tomatenplanten een welig struikgewas zijn gaan vormen, betrap je jezelf erop dat je in een kiosk in een roddelblad bladert op zoek naar een foto van jezelf. Maar je komt op geen enkele pagina meer voor, je bent er volledig uit verdwenen, spoorloos. En al die mensen dan die zo vol belangstelling over je spraken? Al die fans dan en die geïnteresseerden? Hebben die maar gedaan alsof? Was die hele bekendheid een farce? Ben je ontsnapt aan een illusie? Was zelfs de schijn niet echt? Je krijgt het benauwd²⁶. Maar je houdt het voor jezelf want je schaamt je er een beetje voor. Je wijdt je aan de tomatenplanten en begint aan je memoires te schrijven.

Op een dag komt er een journalist bij je langs die een interview met je wil doen vanwege één of ander jubileum. Je blijkt precies tien jaar beroemd te zijn. Je stemt toe met het interview en staat de journalist in je tuinpak te woord. Je zorgt ervoor dat je zoveel aarde onder je nagels hebt dat je hem geen hand hoeft te geven. De journalist blijkt zich aan alles te herinneren en laat je een oud t-shirt zien dat je ooit voor hem hebt gesigneerd. Je raakt ontroerd, barst in tranen uit. De journalist begint over jou te vertellen en je smeekt hem er niet mee op te houden. Je voelt je sinds lange tijd weer aanwezig. De schijnwereld van tien jaar geleden bloeit weer op. En heeft qua echtheid je huidige leven weldra overtroffen. Je hoort graag alle verhalen over jezelf en je bekendheid. Je smult ervan en je beweert na een poosje:

„Ik ben nu eenmaal bekend. Om mij te kennen heb ik veel bekenden nodig.“

De journalist kijkt je aan en noteert een korte zin.

„Mag ik dat als citaat gebruiken in de titel van mijn artikel over u?“

Je knikt opgelucht. Als dat artikel af is kun je eindelijk weer eens lezen wie je zelf bent.

26 Zie benauwdheid.

Benauwdheid

Ze kan plotseling toeslaan, op momenten dat we haar het minst verwachten. We krijgen pijn op de borst en kunnen moeilijk adem halen. Ze heeft ons volledig in haar macht. We hyperventileren hevig en horen ons eigen gerochel en gepiep, hetgeen ons gemoed met angst²⁷ vervult. Ze toont ons onze kwetsbaarheid en boezemt ons wijds ontzag in. Ze is meedogenloos, de benauwdheid. Als we door haar worden getroffen moeten we vooral proberen rustig te blijven. Ze is er namelijk op uit ons bang te maken, zodat we in paniek raken en stikken. De benauwdheid is een rare begeleidster. Ze weet dat we angstige beesten zijn en ten dode opgeschreven. Iedere ademteug brengt ons dichter bij het graf, en we kunnen niet weten hoeveel ademteugen we nog hebben te gaan. Daarvan maakt de benauwdheid dankbaar gebruik. Ze duikt op in enkele ademteugen om ons te pesten. Tenminste, dat zouden bijgelovigen over haar beweren. In werkelijkheid is de benauwdheid een defectie van ons ademhalingssysteem waarbij het tot zuurstofgebrek komt. Er kan iets met de longblaasjes aan de hand zijn, of onze luchtpijp zit verstopt. De benauwdheid is geen mysterie, en iemand die ligt te stikken kan niet met handoplegging of gebeden worden genezen. Soms helpt een keiharde klap op zijn rug, soms helpt een urenlange operatie om haar een tijd lang af te wenden. Maar uiteindelijk zal ze toch haar zin krijgen en dat weet ze dondersgoed. Want ze weet precies hoeveel ademteugen we nog te gaan hebben, en wanneer de laatste zijn aangebroken voorziet ze die van gerochel en hyperventilatie. Ze verheugt zich daarop lang in het voren. Tenminste, dat zouden bijgelovigen over haar beweren. In werkelijkheid is de benauwdheid een aandoening die we kunnen voorkomen door bijvoorbeeld niet te roken, en uit te kijken met de giftige dampen die ons industrietijdperk ons bescheert. We moeten ons niet teveel blootstellen aan dieselroet en asbest, dan zal het uiteindelijk wel meevallen met de benauwdheid. We kunnen ons adequaat beschermen door een mondkapje te dragen waar het nodig is, en als ze ons al bijna in haar greep heeft zijn er tegenwoordig ook zuurstofflessen die we gewoon met ons mee kunnen dragen. Als we maar goed uitkijken zal de benauwdheid ons nooit te pakken krijgen. We zullen haar altijd te slim af zijn en als we onze laatste adem krachtig en fris hebben uitgeblazen, weten we dat ze ons niet te pakken heeft genomen. Trots kunnen we ons voorbereiden op de eeuwige rust waar we voorgoed van haar af zullen zijn. Tenminste, dat zouden bijgelovige lieden over haar beweren. In werkelijkheid is de benauwdheid niets bijzonders. We zullen ons vaak een beetje benauwd voelen, we zullen af en toe door fases heengaan waar het ons Spaans benauwd wordt, wanneer we bijvoorbeeld worden beroofd, of een wandeling maken op meer dan vierduizend meter hoogte. We zijn hier en daar een beetje duizelig, hier en daar een beetje misselijk, en hier en daar een beetje benauwd. Het zou teveel eer voor haar zijn de benauwdheid als een soort persoon te beschrijven die bepaalde bedoelingen met ons heeft. Dat is een voorstelling die ons alleen nog maar meer angst inboezemt, en dat is precies waar ze op uit is. Dat is precies wat de benauwdheid wil. Om aan haar te ontkomen moeten we heel nuchter redeneren en de benauwdheid zoveel mogelijk negeren. Wanneer ze dan dreigt toe te slaan blijven we gewoon fier doorrademen en doen we alsof er niets aan de hand is. De benauwdheid kan ons dan niets maken. Tenminste, dat zouden bijgelovigen over haar beweren. In werkelijkheid kan de benauwdheid ieder moment toeslaan, juist wanneer we haar het minst verwachten. We krijgen dan ineens pijn op de borst en beginnen luid te hyperventileren. We kreunen en steunen en willen om hulp schreeuwen maar de lucht daartoe ontbreekt ons. We gaan door een vreselijke hel wanneer de benauwdheid onze ademwegen afknelt alsof ze ons wil straffen voor het feit dat we hebben geleefd. Alsof ze het verdicht voltrekt van een afwezige en onverschillige²⁸ god. Tenminste, dat zouden bijgelovigen over de benauwdheid beweren. Wij weten wel beter.

27 Zie angstigheid.

28 Zie onverschilligheid.

Dankbaarheid

Misschien is de stemming van dankbaarheid de meest aangename waar we in kunnen geraken. Wanneer kinderen uit onverwachte hoek iets gekregen hebben kan hen dat zo oprecht dankbaar stemmen dat het ontwapenend werkt. De meneer van de snoepwinkel die ons een chocoladerozijn geeft om te proberen, wat waren we hem dankbaar. Of papa en mama, die ermee instemden dat ons verjaardagsfeestje tot acht uur in plaats van tot zeven uur zou duren. Of de buurman die ons vergaf dat we een sneeuwbal door zijn ruit hadden gegooid. Kinderen hebben er normaal gesproken geen moeite mee, dankbaar te zijn. Wanneer we ouder worden verandert dat. We krijgen meer inzicht in de redenen van andere mensen, en begrijpen dat ze meestal uit eigenbelang handelen. We leren achterdochtig te zijn voordat we aan dankbaarheid denken, en mocht het er dan toch van komen dan zijn we het omdat dat nu eenmaal de gemakkelijkste sociale houding is. We zijn dankbaar omdat we daar zin in hebben. De man die onze kapotte auto in de Dordogne naar een dorpje heeft gesleept zijn we dankbaar omdat het zo hoort. We nodigen hem uit voor een diner in een keurig restaurant en dat was dat. We hebben het weer eens precies gedaan zoals het hoort. Een goede vriend zijn we dankbaar omdat hij onze videorecorder heeft gerepareerd, en we geven hem een cd'tje met onze natuuroptnames uit de Dordogne mee. Onze accountant zijn we dankbaar dat hij het reisje naar Frankrijk heeft kunnen declareren als zakelijk, en we geven hem een zakelijk bosje bloemen. We stromen eigenlijk over van dankbaarheid, denken we voor het naar bed gaan, en slapen daardoor heel gemakkelijk in.

Onze dankbaarheid is een ruilmiddel geworden. Een aangenaam ruilmiddel, maar een ruilmiddel. We houden in ons hoofd precies bij wie wat toekomt en de dankbaarheid is dan slechts een wat persoonlijkere vorm van deviezen. We hebben altijd onze redenen om dankbaar te zijn, en de diepste reden is dat als iedereen krijgt wat hem toekomt, dat we dan allemaal beter kunnen slapen. Wat we zijn kwijtgeraakt is het kinderlijke vermogen, overrompeld te worden door dankbaarheid, zonder te weten wat ons eigenlijk in zijn greep heeft genomen. Dankbaarheid voor de meest onbenullige kleinigheden, dankbaarheid die ons van achteren besluipt en dan plotseling twee zachte handen op onze ogen legt. En als we ons omdraaien ligt er een chocoladerozijn in één van die handen. Dankbaarheid zonder reden. Dankbaarheid met redenen die we pas overmorgen kunnen begrijpen.

De universele dankbaarheid is wat sommige goeroe's graag tot grondstemming willen verheffen. In plaats van door haar overrompeld te worden zouden we dan goed voorbereid op alles kunnen reageren met een dankbare hoofdknik. De vissen, de stenen, de bergen, de papaya's, de watermeloenen, de avocado's, alles. Dankbaarheid is de kunstmest van onze ziel geworden. We kunnen geen pap meer zeggen of we moeten er dankbaar voor zijn. Ondankbaarheid wordt tot zonde tegen het leven verklaard, of tenminste tot een onrijpe reactie; het feit dat we leven moet ons immers tot het einde onzer tijden met innige dank vervullen. De redenen voor onze dankbaarheid, daar moeten we maar op vertrouwen, krijgen we in het Nirvana wel te horen. Als we er zelf een redentje voor aandragen, bijvoorbeeld een chocoladerozijn, dan zijn we oppervlakkig bezig, en doen we de rest van het universum te kort.

Ik hoop nog vaak en goed overrompeld te worden door dankbaarheid, en om mezelf er onvoorbereid op te maken ben ik bereid van alles te doen en te laten. Maar in ruil daarvoor wil ik wel iets over de redenen ervaren, waarom ik zo dankbaar ben geweest. Dat is misschien een ijdele²⁹ karaktertrek, dat ik toch een beetje wil weten waarom en niet gewoon oneindig dankbaar kan zijn jegens alles wat op mijn pad komt zolang ik leef. Ik wil dat de dankbaarheid niet vanzelfsprekend wordt, en daarom ben ik de vissen en de vogels niet dankbaar. Tenminste, meestal niet. Op sommige momenten, wanneer ik me teruggetrokken heb in de natuur om uit te rusten van de spanningen ga ik op een rots zitten aan de oever van een kabbelende rivier, zwengel met mijn benen heen- en weer, trek een doosje chocoladerozijnen open en als niemand kijkt zeg ik tegen de vis die toevallig voorbij komt zwemmen „dankjewel“.

29 Zie ijdelheid.

Gemoedelijkheid

Alweer worden we geacht een zwaar gekoesterde illusie te beschrijven. Andermaal moeten we met een krans van zinderende woorden een mooi gevoel ridderen, dat we iedereen van ons kent die op een natuurlijke manier is uitgedragen. Wat valt er over de gemoedelijkheid te vertellen? Een gedisciplineerde sessie levert de associaties met open haarden, chocolademelk met verse slagroom, en dicht tegen elkaar aanzitten op. Een warme ruimte waarin we ons op zachte kussens uitspreiden en ons naast naast ons weten, een ruimte waarin het ruikt naar gesmolten kaarsenwas en wollen truien, en we de dennenappels in het haardvuur horen knappen tussen elkaars in zoet geluk geslaakte zuchten door. Daar hebben we dan de gemoedelijkheid. Als schrijver worden we echter geacht, het daar niet zomaar bij te laten. We moeten er iets mee doen, we moeten de grillige, onaangename kanten ervan uitvergrooten, de relativiteit ervan aan het licht brengen, we moeten in dit betoog een duidelijk hoorbare cynische ondertoon ontwikkelen die de lezer dan welgenoegd herkent met de fijne gedachte dat hij het altijd al had geweten. We zouden ons met een scherpe, nietsontziende diepte-psychologische analyse aan het werk moeten maken, om onze lezers wat meer stof tot nadenken te geven. Onze lezers het gevoel geven dat ze samen met ons het hele gebeuren van de gewone stervelingen hebben doorzien. Onze lezers houden daarvan, als we met een flinke dosis cynisme zoetgevooisde prietpraat aan diggelen slaan. Je zou bijna zeggen dat ze zich in dat cynisme gemoedelijk voelen.

Gemoedelijkheid is een primaire menselijke behoefte, ergens na water en lucht, en ergens voor sex en genotmiddelen. We hebben er allemaal een hoogst persoonlijke voorstelling van, en ik heb hierboven slechts een veelgehoord cliché geciteerd. In werkelijkheid is het aantal gemoedelijkheden bijna net zo groot als het aantal mensen. Iedere bandiet en iedere zot heeft een idee van gemoedelijkheid. En dat maakt het schouwtoneel van de mensheid wel zo interessant. Zeebonken drinken samen in een bar aan de haven, en vinden het gemoedelijk als er ook een paar betaalbare vrouwen van de partij zijn. Een overbelaste werknemer op kerstreces vindt het gemoedelijk om na het skieën samen met landgenoten de polonaise te dansen. Een ter dood veroordeelde vraagt om een laatste sigaret om nog iets van zijn gemoedelijkheid te kunnen uitleven. Als we te horen krijgen dat we over een week doodgaan, en wat we in die week dan zouden willen doen, roepen we „Bahama's! Ferrari's! Cocaïne!“ maar als we er even over nadenken bedoelen we de gemoedelijkheid. Die willen we nog even beleven voordat we kapot gaan, en een beetje intensief als het kan. Een week te leven hebben, dat kan ons behoorlijk doen vertwijfelen. En gemoedelijkheid is ons beste antwoord op vertwijfeling. Gemoedelijkheid is altijd een sfeertje, er komen altijd attributen aan te pas zoals de open haard, de sigaret, de jukebox, of de barkruk. Het is een sfeetje vol requisieten die we zo goed kennen dat ze ons vertrouwen inboezemen. Je zou ons, zittend in dat sfeetje van gemoedelijkheid, met grote brandweerhelicopters kunnen optakelen en aan de rand van een gapend ravijn neerzetten – we zouden er zelf ook van gapen. De gemoedelijkheid is ons sterkste wapen tegen de chaos.

Misschien is het met de gemoedelijkheid allemaal begonnen in het moederlijk, met navelstreng en vruchtwater op constante temperatuur, de oer-gemoedelijkheid waar we sinds de dag van onze geboorte een vervanging voor zoeken. Je hoort dat soort verklaringen vaak. Ik denk dat we ons andersom het moederlijk zo gemoedelijk voorstellen omdat we er niets hoefden te doen. Want ieder mens, zodra hij zich te ruste legt en wegdroomt, treedt binnen in het sfeetje van zijn persoonlijkste gemoedelijkheid. In onze dromen zijn alle voorstelbare rekwisieten aanwezig, de ruimtes zijn precies zo verwarmd als we het willen hebben, en de medespelers lijken precies zo veel (of zo weinig) op onszelf als we dat wensen. We hebben het hier niet over boze dromen of zelfs nachtmerries. Het gaat om de soort dromen waar we in geraken als we wegdutten op een moment dat we behoorlijk tevreden zijn. De gemoedelijkheid van die dromen is onovertroffen. Waarom we niet altijd willen blijven dromen? Louter omdat we ons om het realiteitsgehalte van al onze gemoedelijkheid bekommeren. Bijvoorbeeld door elkaar af en toe in de zij te porren en te vragen of de ander³⁰ het ook zo gemoedelijk vindt.

30 Zie andersheid.

Goedheid

Iedere dag een goede daad in je kinderjaren, en ieder jaar goede voornemens wanneer je volwassen bent geworden. Wat in deze gevallen dat goede is, dat weten we gewoon, daar hoeven we niet voor gestudeerd te hebben. Een jong poesje redden dat aan het verdrinken is in de vaart, stoppen met roken, je kamer opruimen voordat je moeder je erom gevraagd heeft, meer tijd voor je kinderen vrijmaken, op school niet spieken, minder gaan drinken, een oude mevrouw helpen oversteken, netjes alle belasting betalen, dat is het goede. Daar kan geen twijfel aan bestaan. Het goede wordt ons op een presenteerblaadje aangereikt; we hoeven het alleen nog maar in de praktijk te brengen. Er zijn mensen die dat heel serieus nemen. „Es gibt nichts Gutes außer man tut's“ zegt Dürrenmatt. Zij specialiseren zich in het redden van jonge poesjes uit de vaart, ruimen hun eigen kamer maar ook die van hun broertjes zorgvuldig op, richten een betaalbare oversteek-service op voor oude mevrouwen, en betalen ook die belastingen die hem volgens het gewone volk tot een „dief van z'n eigen portemonnee“ maken. Ze perfectioneren met hun actionisme tegelijk hun overtuiging dat ze het goede doen, en ontwikkelen onvermijdelijk een zekere laatdunkendheid tegenover iedereen, die de goedheid niet zo ijverig in praktijk weet te brengen. Daarvan proberen ze natuurlijk niets te laten merken: ze hebben in beginsel niets met die sloebbers te maken, die hun potentiaal aan goedheid helaas kwanselen. Ze lijken heel minzaam, deze Gutmenschen, ze glimlachen altijd rustig en innemend als je ze in een verantwoord eetcafé tegen het biologisch-dynamisch doorvoede lijf loopt. Maar eigenlijk zijn het gore hufters³¹! Hun spastische goedheid is walgelijk om aan te zien. Hoe ze zich fixeren op onbenulligheden waar ze dan een zo groot mogelijk gebaar over maken. Met veel poeha tonen ze hun fabelachtige goedheid, tromgeroffel, serafijnen en serpentijnen omgeven hun als een mierzoet aureool. Ze maken van hun leventje als irrelevante dromers die hier en daar wat helpen een ongenaakbaar heldenepos. Hun goedheid is niets dan ijdele³² zelfoverschatting, huichelachtige lawaaimakerij, en onzinnig gezwets. Zo onmerkbaar geleidelijk hebben ze hun houding van suprematie ontwikkeld, dat we hen met des te hardere taal hun plaats moeten wijzen. Smerige moraalridders. Ze blijven maar doorgaan met geloven in het goede zelfs als het toch overduidelijk is hoe verrot de wereld is. Ze eikelen dan geniepig tussen de andere mensen door en proberen nog steeds allerlei goede daden te verrichten. In een cholera-epidemie roepen ze „Oh!“ als ze zien dat iedere hulp te laat komt. Maar omdat ze toch iets willen doen, gaan ze meestal boekjes uitdelen. Boekjes om de moed erin te houden. Boekjes die het leed relativeren aan de hand van één onverdroten klereliker die zoveel geleden heeft dat we er maar beter in kunnen geloven. Altijd zijn ze in de weer met de verwerkelijking van dat goede, ze blijven er maar over doorzeuren alsof er iets vanaf hangt. Hun groteske optreden was in het begin misschien nog grappig, al gauw wordt het buitengewoon vervelend, en als je zoveel hebt meegemaakt als ik, ondraaglijk.

Want de goedheid moeten we niet bij onszelf zoeken. We zijn maar mensen, en iedere vleug van goedheid die we bij onszelf waarnemen, ieder korreltje morele *Überlegenheit* dat in ons gemoed knistert, zal zich gaan uitzaaien, en zal uiteindelijk leiden tot een ongeneeslijke kanker; de goedheid zal ons tot kleine dictatortjes maken, die erin geloven, een geloof gevonden te helpen dat geen kwaad kan. Maar deste meer schade richt het aan, omdat het geweldpotentiaal volledig in de schaduw kan broeien net zolang totdat het een onweerstaanbare duistere macht is, en dan hebben mensen nog maar één ding om zich aan vast te klampen, het goede, en ze kunnen zich er alleen maar aan vastklampen door iedereen af te maken die zich er niet aan vastklampt. Zo zal het verschrikkelijk uit de hand gaan lopen.

Dat heb ik lange tijd gedacht. Maar zulke hypermoralistische fratsen, zulke extreem intellectualistische bekketrekkerij waar geen benauwde hond iets aan heeft, het zijn slechts postpuberale instinkten, de ander³³ op een afstand te houden. Goedheid is nooit puur. Het is gewoon opstaan in de bus voor oude mevrouwen, het is een haarspeld in haar lievelingskleur kopen voor je dochtertje, het is keihard rennen door stationsgangen om iemand zijn vergeten wisselgeld te brengen, het is luisteren naar het verhaal van een leprose sukkelaar in een park, het is schommels

31 Zie hufterigheid.

32 Zie ijdelheid.

33 Zie andersheid.

bouwen in de achtertuin van een noodlijdend weeshuis.

Kuisheid

Reinheid is een voor de hand liggend ideaal. Iedereen die heeft geleefd als mens en niet als dier zal dit ideaal kennen. Het dringt zich als vanzelf op aan het klare bewustzijn dat we sinds enige millenia hebben ontwikkeld om de dieren en elkaar te slim af te zijn. Zuiverheid, puurheid, reinheid, onbevleetheid, het komt in iedere levensvatbare religie terug en spelen een cruciale rol. Zelfs een onappetijtelijk beeld van een gekruisigde met open wonden lukt het, symbool te staan voor deze reinheid. Reinheid is vaak de verborgen reden voor smerige oorlogen. Reinheid kan als ideaal iets wat eeuwigheid niet kann: de illusie opwekken dat ze bereikbaar is. Steeds weer in de geschiedenis staan hele horden op en marcheren over de aardkorst met het doel, haar te zuiveren, haar schoon te vegen van gespuis. Want zo noemen ze voor het gemak iedereen met een ander geloof.

Kuisheid is een manier om hun honger naar reinheid concreter en geloofwaardiger te maken. Reinheid tussen de benen. Geen knisterende schuursponsjes met antibacteriële gel die in rechte, onverdachte bewegingen langs de bacillenhaard van onze geslachtsdelen moeten worden gewreven, maar symbolische reinheid. Een kuis iemand is iemand die alles wat hij doet in het openbaar kan doen zonder zich te schamen, en zonder plaatsvervangende schaamte te veroorzaken. Kuisheid wordt door de afwezigheid van schaamte gedefinieerd. De mensen in het big-brother huis zijn kuis. Niemand schaamt zich voor hen. Een enkele liefdesact voltrokken onder keurig toegetrokken beddegoed mag een gezapige poldernatie opwinden. Maar er wordt niet geschaamd en dus is het niet meer onkuis. En niet meer onrein. En dus niet meer deugdelijk als symbool voor de reinheid, waarnaar ons ongelukkige bewustzijn zo naarstig zoekt. Het zal verder moeten zoeken, het zal moeten wroeten in de aardkorst om iets lekker smerigs te vinden, waar ze dan de kuisheid weer tegenover kann zetten.

In de geschiedenis is de kuisheid altijd onopvallend meegereisd. Haar symbolen zijn de eenhoorn en hermelijn, en ze dwingt het vette engeltje amor op de knieën. De kuisheid overwint het vadzige kereltje en rijdt triomfantelijk rond op haar wagen. Maar als je haar zou vragen hoe een kuise bevruchting plaatsvindt? In een afgescheiden huwelijk, in een afgescheiden slaapvertrek, tussen afgescheiden bedgenoten die functioneel een nageslacht produceren dat nog kuiser is dan henzelf. En als het te kuis is dan mag het naar het klooster. Voor het mondane kruis te kuis, kuise kruis. Natuurlijk was kuisheid ook functioneel. Toen de rubberverwerkende industrie nog niet zo ver was voortgeschreden als nu en maagden zeer in trek, was het voor meisjes eenvoudig noodzaak kuis te blijven om hun marktwaarde niet om zeep te helpen. Maagdelijk en rein, zo traden ze in het huwelijk. Manlief kon zonder risico en zonder geitendarm zijn gang gaan, naar eer en geweten, en het bloed dat daarbij moest vloeien, de dikke kleverige scharlakenrode, stroperige stinkende substantie die tussen de vouwen van het parelmoerwitte beddegoed droop, dat was dan de bevestiging en daarmee het symbool van de kuisheid, van de reinheid. Dat is een geniaal spel van het klare bewustzijn om zich de *dreckige* wereld eigen te maken: lanceer een ideaal van zuiverheid, en als het eenmaal in een baan om onze planeet de oogjes vroom samengeknepen naar boven heeft gericht, interpreteer alles wat ons onder de voeten komt, hoe vunzig ook, als symbolen van deze puurheid.

Als het niet zichtbaar genoeg is dat kuisheid een offer is, dat de maagden daarmee hun kwalijke demonen bestrijden en door de omweg van deze heldendaad tot het mannelijke bewustzijn komen. Wanneer dat echter niet zichtbaar genoeg is, kon het met een oorspronkelijk Florentijnse kuisheidsgordel zichtbaar worden gemaakt. Een hangslot aan een nauw ijzeren traliewerk dat zegt: ik heb met deze techniek toch maar mooi de smerige natuur bedwongen. Nu mag je de sleutel omdraaien en... geen zorgen, mijn trouw is nu lang genoeg concreet om als exponaat van je reinheid te dienen. De kuisheid wordt afgelost door een goede neukpartij.

Openhartigheid

Er zijn mensen die voortdurend met hun edelste gevoelens op hun tong door het leven gaan. Ze vertellen graag aan vreemden over de tragische voorvallen die hun levenswandel hebben bepaald. Alles mag je van ze weten, en als je één keer geïnteresseerd verder vraagt houden ze niet meer op met vertellen. Over hun aan baarmoederhalskanker overleden vrouw, hun criminele kinderen, de slechte relatie met hun vader en moeder, hun mislukte beroepsleven en wat al niet meer. Het lijken de meest openhartige mensen, maar in werkelijkheid is het een fortificatie, een welhaast onneembare vesting wat ze je allemaal vertellen. Het hoopje ellende dat erin wegwijnt zul je nooit te zien krijgen.

Nee, echte openhartigheid is veel bescheidener³⁴. Ze loopt niet zo met zichzelf te koop. Ze houdt de spanning wakker, je merkt dat het kwetsbaar is wat je wordt meegedeeld. Het verhaal van een financieel fiasco krijg je opgediend op een bedje van schroom en gegarneerd met verlegen blikken. Het huwelijksdrama wordt zorgvuldig uitgebeend en in dampende schalen drijvend in dikke champignonsaus voor je neergezet. Een zelfmoordpoging vormt het dessert, stijfgeslagen en diepgevroren, opgesierd met grappige chocoladespikkels. Je proeft dat het niet zomaar wat gelul was, maar dat hier iemand echt openhartig tegen je is geweest. Bedremmeld vraag je om een kopje koffie, en je gastheer vertelt je over het vriendje van z'n dochter dat niet deugt. Het vult de maag, zo'n diner der openhartigheid. Je voelt je verplicht de ander ook eens bij je uit te nodigen en je begint te bedenken waarover jijzelf allemaal openhartig kan zijn. Veel ellende heb je niet meegemaakt, dus je moet de rooskleurige kanten proberen klaar te maken met een vleug van openhartigheid. Dat is niet zo eenvoudig als het lijkt. Als we iemand bezwerend fluisterend meedelen hoe goed onze poedel het heeft gedaan in de regionale poedelwedstrijd, zal hij dat niet bijzonder openhartig vinden. Als we opbiechten wat voor een fantastisch huwelijk we toch hebben, zal hij zijn schouders ophalen en het niet als ontboezeming zien. Met ontboezemingen moet worden geworsteld, en er moet altijd een element van leed inzitten.

„Ik ben benieuwd“ zegt je gast nadat je hem zijn servet om z'n nek hebt geknoopt tegen het knoeien. -“Ik heb niet zoveel te zeggen als u“ begin je verontschuldigend, „maar ik hoop dat het u zal smaken.“

„Als je maar eerlijk bent“ laat hij zich ontvallen. Alsof eerlijkheid³⁵ alles is! Een oneindig lang leven in rozengeur en maneschijn, opgedisd in alle eerlijkheid van de wereld blijft flauw en er zit geen beet in.

-“Ik zal u niets verzwijgen“ antwoord je en je maalt in gedachten in een poging je te herinneren aan de ellende die je geacht wordt op te dienen.

Met het voorgerecht weet je je nog te redden: je vertelt iets over een vervelende jeugdervaring, dat je gepest werd omdat je viezere puisten had dan je klasgenootjes. Je gast laat het zich smaken en kijkt je verwachtingsvol aan. Nu moet je het hoofdgerecht opdienen. Nu moet er echt iets komen. Je begint te zweten omdat je eigenlijk niets ellendigs weet wat je hem openhartig kan meedelen. Dan flap je er wat uit over het geluk dat je altijd hebt gehad en hoe zwaar dat is omdat je je zo afstandelijk voelt ten opzichte van je medemensen die wel hebben geleden. Je gast vraagt om de pepermolen, die je hem nog met een klamme hand aanreikt. Het nagerecht slaat hij over.

„Ik moest maar eens gaan“ mompelt hij. „Bedankt voor je openhartigheid.“

Je bent oprecht geweest, je hebt hem alles meegedeeld wat je te binnen schoot, maar het was niet genoeg om die unieke sfeer van openhartigheid te scheppen. Die sfeer van kameraadschappelijkheid waarin de wederzijdse ellende niet meer alleen om ermee op te scheppen wordt gedeeld, maar uit een moeilijk te doorgronden verlangen naar zwakte. Een verlangen, bij wijze van uitzondering je zwakste kanten aan elkaar te tonen. Dat maakt de echte openhartigheid uit. Niet iedereen heeft daar behoefte aan. Maar als je veel geleden hebt wil je daar meestal erkenning voor, je wilt een eilandje op de landkaart van het menselijk lijden, een bescheiden eilandje dat je moet bevoorraden via scheepsroutes. En het zijn die scheepsroutes die we vastleggen in openhartige gesprekken.

34 Zie bescheidenheid.

35 Zie eerlijkheid.

Radeloosheid

Er bestaat een toestand waarin we werkelijk niet meer weten waar het met ons naar toe moet. Een toestand waarin alle opties even uitzichtloos lijken, en alle wegen even dood lijken te lopen. We raken in zo'n toestand verzeild zonder het te merken; ineens weten we niet meer hoe het nu verder moet. We zijn op een soort kruising zonder wegwijzers beland en gaan met onze ogen dicht op een dikke graspol zitten. We zijn volstrekt radeloos.

En we zijn daar verdraaid goed in. Mensen kunnen radeloos zijn vanwege de meest onbenullige dingen. Je hebt iemand leren kennen, bent wanhopig verliefd, en het telefoonnummer werkt niet, je probeert het uit in een telefooncel, drukt de plastic hoorn stijf tegen je oor, knarsetand bij het horen van de automatische mededeling dat het nummer niet bestaat. Je probeert nog een paar cijfers om te wisselen, krijgt een paar boze stemmen aan de lijn, en smijt tenslotte de hoorn hard op de haak, waar hij direct weer vanaf floept om dan zwalkend in de cabine de bundelen. Jij hebt die cabine dan al verlaten. Je hele verschijning wordt grijs en als er een vogeltje op je schouder komt zitten dan is dat het vogeltje radeloosheid. Of je hebt een hele goede vriend plechtig beloofd een bepaald geschenk voor hem te kopen, dat uitverkocht blijkt te zijn. Je gaat alle winkels af, probeert het te bestellen, je wordt gaandeweg agressiever tegen de verkopers, totdat je beseft dat het allemaal niet baat. Diep in de nacht zwalk je naar huis, radeloos. Of je probeert de vakantiebestemming te bepalen samen met je levenspartner. Hij of zij heeft zo zijn of haar voorkeuren die van de jouwe verschillen, je onderhandelt een tijdje maar komt er niet uit. Een compromis is verraad aan jezelf. Uiteindelijk blijf je thuis, en kijkt begrijpend uit over de stad, met een minzame glimlach en licht gespannen oogleden. Of tal van dilemma's en conflicten tussen werk en privé die zich jarenlang opkroppen totdat ze zich uiten in die toestand van radeloosheid. We zijn er zo goed in, dat er geen bezigheid is die ons niet tot radeloosheid kan drijven, als we maar fanatiek genoeg zijn. We zijn namelijk in staat, ons zonder voorbehoud serieus te nemen. We doen dat om de saaiheid³⁶ op een veilige afstand te houden. We spelen volgens de zelfopgelegde regels, en wanneer die regels elkaar tegen gaan spreken worden we radeloos. Een dier zou de oude regel vergeten zodra zich een nieuwe aan hem opdringt omdat die altijd dwingender is. Maar wij kunnen dat niet, want die oude regel is een deel van wat we zijn. We moeten radeloosheid op de koop toenemen. Radeloosheid is een al te menselijke toestand waar we een beetje trots op kunnen zijn.

Als we dus in zo'n toestand verkeren, en het niet meer verder weten, is het maar het beste dit boekje te raadplegen. Het is een keurige opsomming van alle toestanden van ons emotionele spectrum, dat heel gemakkelijk te bedienen is. Identificeer je eigen toestand, sla het boekje open op de corresponderende bladzijde, lees het stukje grondig door, maar een paar aantekeningen en leg die onder je kussen. De radeloosheid zal dan spoedig verdwijnen. Dit is een kleine psychologische huisapotheek die je altijd binnen handbereik moet hebben bij bezigheden waar de radeloosheid op de loer ligt, zoals echtelijke ruzies, hemdskragen wassen, de afzuigkap schoonmaken, een levensverzekering afsluiten, de telefoon horen overgaan als je een taartdeeg met veel eidooiers aan het kneden bent, per ongeluk iemand in een rolstoel aanrijden, je kat in het kozijn zien zitten van een huis dat in lichterlaaie staat, krentenbrood bakken, in de file staan op weg naar de begrafenis van je schoonouders, belastingaangifte doen, een model mobiele telefoon uitkiezen, en het plegen van overspel. Al is de radeloosheid nog zo snel, dit boekje achterhaalt haar wel.

Nee hoor. Ik weet het zelf ook niet. Ik ben net zo radeloos als jij. Sterker nog: één van mijn credo's is „de anderen weten het ook niet“. Het probleem is, dat radeloosheid moeilijk als basis voor onze sociale interactie kan dienen. Het is weliswaar een *Existenzial*, iets heel elementairs in ons bestaan, maar het is niet te communiceren. Zodra we het erover gaan hebben bevinden we ons in de wereld van raad en daad. De radeloosheid woedt in de diepte van ieder van ons, we kunnen elkaar op aanspreken, maar ze geeft ons geen antwoord op de vraag hoe we met elkaar kunnen omgaan. Kunstenaars kunnen aan radeloosheid alluderen, en politici kunnen radeloosheid uitbuiten, maar zodra iemand beweert dat hij constructief uit het zwarte goud van ons aller radeloosheid wat kan stichten, dan weten we dat het een huichelaar is.

36 Zie saaiheid.

Rechtvaardigheid

Sommige dingen mogen alleen door de goden worden uitgesteld, en rechtvaardigheid is daar het beste voorbeeld van. Onder ons mensen dient de straf de misdaad op de voet te volgen. Uit praktisch oogpunt is het ook handiger, een moordenaar onmiddellijk na zijn delict in de gevangenis te smijten dan daar nog een tijd mee te wachten. Wij hebben, tenminste in rechtstaten, een keurig systeem van rechtvaardigheid geëtablerd. Een wetsovertreding die het witte laken der gerechtigheid verkreukelt, wordt zorgvuldig glad gestreken door retributie. Het is mooi, zo'n smetteloos laken, alle burgers weten precies waar ze aan toe zijn en wat ze van de rechterlijke macht mogen verwachten.

Toch pakken de goden het heel anders aan. Ze verzamelen van iedereen alle wandaden en tellen ze aan het eind van bepaalde tijden bij elkaar op. Voor goede daden krijg je misschien aftrek. En als de rekening dan is opgemaakt, volgt de definitieve straf. Daar valt dan niet meer aan te tornen. In hoger beroep gaan is er niet meer bij. De goddelijke gerechtigheid hoeft niet slechts een wit laken fris te houden, het moet verkreukelde zielen uitsorteren. De meest verkreukelden moeten allemaal in hetzelfde hellevuur belanden, anders zou het niet eerlijk³⁷ zijn. Dat principe hebben ze dan weer wel van hun menselijke collega's afgekeken. Zolang het er allemaal eerlijk aan toe gaat, maakt het eigenlijk niet uit hoe zwaar de straffen zijn. Niemand maakt zich druk om een graadje meer of minder van het hellevuur.

Soms zijn landen machtiger dan alle andere, en voelen ze zich natuurlijk in een positie om rechtvaardigheid uit te delen. Zoals de goden van hen hebben geleerd, zo nemen zij het dan weer over van de goden. In hun overmoed denken ze precies te kunnen vaststellen wat de scheve verhoudingen zijn, en die gaan ze dan weer recht bombarderen. Het geloof in rechtvaardigheid is weliswaar niet het motief voor de oorlog, maar wel een conditie sine qua non. De economie en de veiligheid³⁸ kunnen hun belangen doordrukken omdat de rechtvaardigheid geen bezwaar maakt. Hoe machtiger een land, desto meer gaat daar het idee van rechtvaardigheid gepaard met een bewonderingswaardige fantasie. En die fantasie lijkt de laatste decennia nog behoorlijk te zijn toegenomen. Dictators moesten vroeger openlijk hun toevlucht nemen tot rassisme en vreemdelingenhaat om de rechtvaardigheid van hun intenties te demonstreren. Tegenwoordig is het verwijs naar een al of niet geïnceneerde oer-ramp ruim voldoende. Een oer-ramp die niet in de prehistorie, maar middenin ons hyperbewuste tijdperk zou hebben plaatsgevonden vind ik bij voorbaat verdacht. De oude oer-rampen waren niet meer voldoende om er de aanvallen mee te rechtvaardigen waar de economie op begon aan te dringen. Je kunt Babylonië niet bombarderen omdat Adam en Eva er zesduizendjaar geleden uit het paradijs zijn gedonderd, dat geeft een slechte pers. De nieuwe oer-ramp zal enkele decennia garant staan voor een rechtvaardiging om vrijwel ieder land van de kaart te vegen. „We will bring them to justice“ klinkt het op een persconferentie. In hele kleine stukjes.

Het probleem is dat zolang een land meer macht heeft dan alle anderen, en zichzelf als „one nation, under God“ begrijpt, het zich niet met rechtvaardigheid kan bezighouden (waartoe het genoodzaakt is vanwege de menselijke aanleg ervoor) zonder te geloven dat ze alvast wat goddelijke rechtvaardigheid uitdeelt. Daardoor hebben ze ook zoveel fantasie. Het besef van rechtvaardigheid zal niet protesteren zolang het voor goddelijk wordt gehouden, want maatregelen van een oppermachtig militair lijken per definitie op goddelijke ingrepen.

Maar als de rookwolken zijn opgetrokken blijkt het equilibrium verre van hersteld. Er zijn nieuwe onrechtvaardigheden, en die worden met nieuwe fantasie getransformeerd tot rechtvaardigingen van nieuw geweld. Totdat er hopelijk een paar wijze³⁹ wereldleiders beseffen dat we rechtvaardigheid niet zo kunnen najagen alsof het wilde fazanten betreft. Totdat ze bedenken dat onze maatregelen van rechtvaardigheid als een manke zwerver achter de feiten aanloopt, en dat we die zwerver niet ook nog met de zweep moeten proberen vooruit te slaan. Al is de rechtvaardigheid nog zo snel, het leven ontgaat hem wel.

37 Zie eerlijkheid.

38 Zie veiligheid.

39 Zie wijsheid.

Saamhorigheid

Denk eens aan drie mensen van wie je weet dat ze dit boek niet hebben gelezen. Haal hun gezichten voor de geest. Denk nu aan drie volzinnen in dit boek waar je het wel mee eens kunt zijn (je mag bladeren) en aan mij. Als het goed is komt er nu reeds een gevoel van saamhorigheid in je op. Heel rudimentair natuurlijk, want echte saamhorigheid is niet gebaseerd op een handjevol volzinnen, maar op door merg en been gaande, doorleefde dramatische avonturen. Nachtenlang samen in een donkere natte grot waaruit je niet denkt te kunnen ontkomen. Als je elkaar niet hebt afgemaakt en je wordt uiteindelijk toch nog gered, dan moet er een enorme saamhorigheid tussen jullie zijn ontstaan. En als je niet het geluk hebt met een potentieel saamhorige in een afgesloten spelonk verzeild te raken, dan moet je aan die saamhorigheid keihard werken. Het is een kwestie van op het juiste moment op de juiste plek opduiken, maar vooral proberen verhalen te scheppen die alleen jij en je saamhorige volledig kunnen doorgronden. Wat je daarvoor moet doen is heel eenvoudig: derden uitsluiten. Om saamhorigheid te kweken zonder doodsangsten uit te staan in een grot, heb je derden nodig om buiten te sluiten. Op zich is het best makkelijk dit te doen. Ga een keer een avond goed zuipen met een potentieel saamhorige, en zorg dat je samen een uniek voorvalletje beleeft, een ontmoeting met een aan lager wal geraakte excentriekeling op doorreis bijvoorbeeld. De volgende dag (als je het allebei nog kunt herinneren) heb je dan een gezamenlijk verhaal dat derden buiten de deur houdt.

Maar er zijn complicaties. Natuurlijk staan de derden ook niet stil. De legers der derden zijn voortdurend aan het oprukken en ze bepalen hun strategie. Heb jij net een paar sterke verhalen met een potentieel saamhorige, blijken zij hem al met fantastische vertellingen te hebben ingepalmd. Of je saamhorige in wording krijgt argwaan en wil niets meer met je te maken hebben.

Maar soms ontstaan er broederschappen of zusterschappen, diepe vriendschappen met intense saamhorigheid. De verhalen die daar worden gedeeld zijn zo belangrijk voor ieder individu, dat ze er niet aan denken, de saamhorigheid op te geven. En de verhalen moeten meer dan voldoende zijn. We kennen allemaal sektes, de één nog ondergrondser dan de ander, nog duisterder, dieper, heimelijker. In die kringen wordt gretig getatoueed, gepierced en met littekens gewerkt. Bezwingingen, belofes, eden zijn er aan de orde van de dag die duister blijft. Maar alles wat hun morbide inspanningen voortbengt is surrogaat-saamhorigheid. Natuurlijk hebben ze ook legio verhalen in de aanbieding, de rozenkruizers en vrijmetselaars. Sommige sektes komen daar heel ver mee⁴⁰, maar die hebben hun activiteiten dan ook langzaam maar zeker tot het terrein van de geest beperkt, tenminste tegenover de consumenten van hun saamhorigheid. Waar teveel aan uiterlijk vertoon gedaan wordt vertrouwt ik de verhalen niet.

Echte saamhorigheid gaat dieper onder de huid dan tatoeages en bangmakerijen. Echte saamhorigheid duurt normaal gesproken een leven lang, tenzij er verraad of vergeetachtigheid⁴¹ in het spel is. Je kunt ervan opaan. Je kunt niet alleen oude herinneringen ophalen, maar je bent er allebei van overtuigd dat het niet met iemand anders mogelijk was geweest, ze te laten ontstaan. Saamhorigheid is niet hetzelfde als vriendschap. Je kunt het ervaren met personen die verder geheel vreemden voor je blijven. Maar één gedeeld verhaal waar je allebei niet zonder kunt plaatst jullie aan de ene kant van een grens en de rest van de wereld aan de andere. Maar er hoeft verder niets te gebeuren. De saamhorigheid hoeft niet geconsumeerd te worden, zoals dat met liefde het geval is wil ze productief zijn. Saamhorigheid is productief vanaf het moment dat ze ontstaat. Ze produceert goede redenen om in leven te blijven, aan de lopende band.

40 Zie heiligheid.

41 Zie vergeetachtigheid.

Schuldigheid

Zodra we onder de mensen zijn, kruipt de geniepige slang van de schuld ons om de voeten, wachtend op zijn kans om in onze tenen te te bijten. De slang die in het meest succesvolle boek uit onze geschiedenis, als je de dunnera raadgeverboekjes niet meetelt, reeds een belangrijke rol heeft gespeeld. Daar heeft hij voor heel wat opschudding gezorgd, door als de verleider op te treden. We weten allemaal wat de fabel zegt: de oerschuld ligt bij Eva die haar tanden in een onbespoten goudreinet zette, en Adam, die vast het kroos heeft afgekloven. Werkte een tijdje best goed om hele volksscharen de schuld in hun beenderen te voelen resonneren zodra ze uit de pas lopen, totdat een sekte er nog een schepje bovenop moest doen en met het verhaal van de gekruisigde verlosser kwam. Voor onze zonden. De *gag* lukte, de beenderen van veel volkeren rammelden uit louter angst van de wieg tot het knekelhuis, en dat bijna tweeduizend jaar lang. Uiteindelijk is er dan toch een einde aan gekomen, en de oorspronkelijke schuldigheid uitgedreven. Bij gelegenheid wordt nog over de zeven zonden gesproken, en de publieke opinie neigt meestal nog naar de archaische visie van de religie. Wetenschappers zijn al een stuk 'verder' en houden het hele concept zonde, en schuld, voor misleidend. Wanneer een nette mijnheer een klein meisje (dat we bij deze gelegenheid met het adjectief 'onschuldig' zullen voorzien) vervolgt op haar weg van school naar huis, en haar dan in zijn niet afbetaalde zilvergrijze SUV sleept om haar ergens in een afgelegen bos... zo'n mijnheer heeft volgens sommige wetenschappers geen schuld, maar een enge ziekte, en zo'n mijnheer zou daarvoor moeten behandeld. Er is een natuurlijke verklaring voor, het is een keten van omstandigheden die de mijnheer hebben beïnvloed, en wanneer we zeggen dat hij toch hulp had kunnen zoeken, dan zijn het weer de omstandigheden die hem daarvan hebben afgehouden. Ja de omstandigheden zijn niet alleen de beslist miserabele opvoeding van zo'n sujet, het web van omstandigheden is alomtegenwoordig, ja nog de uiteinden van de zenuwbanen van onze mijnheer, die in zijn neocortex de veile smerige verlangens smeden door allerlei natrium-, kalium- en andere ionen over hun slungelige dendrieten uit te wisselen. De omstandigheden hebben de mijnheer volledig in een onlosmakelijke houtgreep. Bij de Olympische Spelen zouden de omstandigheden beslist een gouden medaille winnen. En als we dat een onaangename gedachte vinden, pech voor ons. Wat kunnen we ook beginnen? Natriumionen aanklagen voor hun medeplichtigheden in het verdorven brein van onze mijnheer? Ik zie ze al zitten in die zwaar bewaakte rechtzaal in Den Haag waar de slachters van de Balkan hun schuldigheid zorgvuldig kregen ingeritst, op de beklagenbank met een Al Capone-grijns van ongenaakbaarheid, de natriumionen. En de rechter die de aanklacht voorleest, de détails van reeksen voorvallen in afgelegen bossen, donkere kelders, stationstoiletten en dergelijke, met een vooringenomen zelfverzekerdheid dat de lastpakken voorgoed achter slot en grendel zullen verdwijnen. Een jury zou kreten van ontzetting slaken. Maar dan zouden de natriumionen, met hun onovertroffen witte boorden (aan soda hebben ze tenslotte geen gebrek) iets voor hun verdediging zeggen. "Jullie moeten bedenken", zou het woordvoerende ion zeggen, "dat wanneer wij in een penitente inrichting verdwijnen", korte pauze om zijn nekwervels te knakken en zelfverliefd te glimlachen, "dat jullie dan zonder zout komen te zitten!" Verschrikt zouden de juryleden, de rechters, en alle aanwezigen elkaar aankijken, en kort daarop zou een oorverdovend rumoer uitbreken, waarin de hamerslagen van de voorzittende rechter volledig zouden ondergaan. Op de wandelgangen zouden de ionen dan tevreden knikken en op hun horloges kijken, om te schatten of ze hun favoriete tv-programma nog zouden halen na hun vanzelfsprekende vrijlating. De bewaking zou danig worden versterkt wanneer de zitting wordt hervat. De rechter leest het vonnis voor, met gebogen hoofd en een monotone stem. "We moeten bedenken dat dit weliswaar verschrikkelijke misdaden zijn, stuk voor stuk, en dat de aangeklaagden (woorden gecensureerd) zijn, maar aan de andere kant, we kunnen niet zonder zout. Zouteloze aardappels, flauw brood tot aan het einde der tijden, tequila zonder zout. We spreken de natriumionen daarom onvoorwaardelijk vrij." Deze zouden tevreden knikken en elkaar de handen schudden, en dan gehaast uit de rechtzaal opzouten om op tijd hun favoriete programma te vervolgen. Ze zouden dan op hun bank zitten, ongezoeten cashewnoten eten en een populaire reality-show over verkrachtingen, slachtingen, moorden, afrekeningen, en wat al niet meer bekijken.

Tederheid

Het bewegende leger van metaforen dat we taal noemen marcheert van definitie naar definitie. Bij de tederheid houdt de voorste generaal plotseling zijn paard in. „We moeten een omtrekkende beweging maken“ schreeuwt hij richting de soldaten in de achterhoede, die door de plotselinge stop lelijk over elkaar heen zijn gedonderd. De verschillende eenheden krijgen hun instructie en stuiven dan ieder in hun eigen richting.

Twee jonge geliefden zijn voor het eerst met elkaar alleen. Op een verlaten plek aan de kust zijn ze ieder op een schelpvormige rotsen gaan zitten. Hun harten stromen over van verliefdheid en ze voelen de tederste gevoelens die ze kennen. Ze durven elkaar niet aan te raken. Ze zittten met de handen over elkaar op die rots en wachten totdat er iets gebeurt, maar ze durven zich er geen voorstelling van te maken wat. Zij krapt met haar gelakte vingernagels zenuwachtig over een kalkafzetting op haar rots, terwijl ze wat gaat verzitten. Hij tikt met zijn vingers op een mossel die zich aan zijn rots heeft vastgezogen en knijpt zijn oogleden stijf op elkaar. Hij neemt in gedachten het initiatief. Hij denkt eraan, hoe hij een oneindig zacht liefdeswoordje fluistert dat zich dan door de wind laat meevoeren door de kalme zeelucht totdat het haar zachte oorschelp bereikt waar het als druppeltjes motregen zachtjes op spat, maar hij houdt dat voor te bruut. Hij broedt op andere ideeën die wel een beetje teder zijn. Hij probeert in zijn droom te dromen over hoe hij haar haar met de pure gedachte aan het voelen van haar adem in een golvende beweging brengt. Hij bedenkt hoe hij het stofje dat misschien ooit op haar vingertoppen zal neerduwarrelen met een onmerkbare beweging van zijn lippen bijna zou kussen. Hij streelt in gedachten de rots waar ze op zou kunnen gaan zitten, hij verliest bijna het bewustzijn als hij zich voorstelt hoe een oneindig kleine windvlaag die hij op zijn voorhoofd waarneemt misschien wel de trilling van haar neusvleugels zou kunnen zijn. Als deze fantasieën heeft hij, ze vullen zijn geest tot de rand, ze vullen zijn geest als een grote bak waar alles in wordt gekwakt en hij voelt dat hij te grof is. Al zijn fantasie en energie was op de leegte gericht die haar persoon voor hem was onder de fluweelzachte haren en het lieve gezicht. Hij wilde niets liever dan deze leegte opvullen. Hij voelde zich plotseling een enorme staaf om dat gat op te vullen, een ontzettend grove stijve paal, een keiharde zweterige, glanzende lul.

Zij durft niet naar hem om te zien en wacht met smart op zijn toenaderingspoging. Ze wacht en fantaseert over hoe hij ervan droomt haar in zijn dromen een kusje op de denkbeeldige plek waar de afdrucken van hun vingertoppen zouden kunnen zijn geweest te geven. Ze droomt over hoe hij met zijn tenen denkbeeldige cirkels tekent in het zand waar ze ooit zou kunnen hebben gelegen. Ze droomt hoe hij onhoorbare woordjes fluistert die door de kalme zeelucht naar haar gloeiende oorschelpen worden getransporteerd en die ze in haar verbeelding kan horen. Ze voelt hoe ze fantaseert over hoe de onmerkbare wind die door de kleinste beweging van haar wenkbrouwen is veroorzaakt zijn voorhoofd kan bereiken. Hoe langer ze wacht en droomt, desto meer komt ze zichzelf als gleuf voor. Ze voelt hoe haar fantasie is gericht op de harde knots die zijn persoon voor hem was en die haar leegte zou komen opvullen, ze voelt zich een doos van doorweekt gegolfd karton, een sponsige natte kut.

Het jonge paar zit aldus op de rotsen, en ze schamen zich diep. In een film zou hij nu een harde scheet laten en zouden ze allebei luid beginnen te lachen en over elkaar heenrollen, denkt hij nog. Films zijn daar goed in, denkt hij nog. Hij gniffelt. Ze laat zich een zacht „wat is er?“ ontvallen.

„O niks“ zegt hij.

„Waar dacht je aan?“ vraagt ze stoutmoedig.

„Aan de tederheid“ mompelt hij.

„De tederheid?“

-„Ja, en hoe moeilijk we haar kunnen bereiken.“

„Weet je wat?“ vraagt ze. „Daar dacht ik ook net aan.“

Dan werpen ze elkaar een tedere blik toe die slechts enkele seconden duurt en rukken wild elkaar de kleren van het lijf, springen naakt van de rotsen af in het schuimende water waar ze wilde sex hebben alsof ze de eersten waren van het mensengeslacht.

Triestheid

Je loopt door een troosteloos landschap en de aarde onder je voeten is zwartgeblakerd. Wilde papavers staan in bosjes langs de uitgedroogde sloten, die als voren door het land zijn getrokken door een geruisloos grijs ossenspan. De bloemen zijn droog en wenden zich van de zon af, die haar stralen in de vale grond verliest. Er liggen verlaten beenderen onder het stof zonder dat er iemand is om ze te hebben vergeten. De levende dieren sjokken op manke poten naar een horizon die gemarkeerd wordt door grijze bergruggen. Hun ogen zijn glazige ondieptes die niets weerspiegelen. Hun rosse vachten hebben kale plekken waar de zwerende huid zichtbaar wordt. Insekten maken knisterende dode geluiden en vallen kleurloos uit de lucht. De vogels hebben het vliegen verleerd en ploegen rusteloos met hun vleugels te droge aarde om. Er zijn weinig mensen om de tristesse van deze wereld op te tekenen. In hun ogen glanst mat een voorgoed voorbijmiddag. Ze hebben zich bij de dieren gevoegd. Hun gesprekken zijn toonloos; met de stotende klanken die over hun ingevallen lippen vertrekken herhalen ze enkel de triestigheid van de wereld om hen heen. De mensen zetten dikke rondgespoelde stenen in hun midden en zuchten bij de aanblik ervan. Uit de koude aarde delven ze cobalt en andere felgekleurde mineralen waarmee ze hun ingevallen haarloze gezichten besmeuren. Ze eten en drinken plichtmatig; ze copuleren en slapen uit stomme gewoonte. Er is niemand die hun het verschil tussen licht en donker kan verklaren. En diegene die dat toch probeert, wordt in een laf emotioneel ritueel geofferd. De mensen zijn ermee begonnen, de glanzende dingen bezit te noemen en elkaar misgunstig te bekijken. Ze maken er elkaar voor af. Dan zijn ze alle dingen bezit gaan noemen, en de misgunst werd alomtegenwoordig. Ze boodt hun woekerende bewustzijn een thuis. Het stond hun toe, met de dieren mee te blijven sjokken naar de grijze bergruggen aan de horizon. Het stond hun toe, de kleine koortsachtige fonkeling in hun ogen waar te nemen en de troosteloosheid zelf te vergeten. De zon gaat slepend onder achter de grijze bergruggen; de mensen dromen van hun ambities, ze dromen door de fonkeling van binnen waar te nemen, en het zwak flakkerende licht geeft hun de illusie van hoop. Hoe zwakker het licht, hoe purer ze die hoop ervaren. Ze dromen onder de koude nacht afgesneden van de zwarte wereld om hen heen. Ze dromen zodat ze kunnen ontwaken met dat kleine virus in hun ogen, met dat valse vlekje dat zich hoog boven de grijze bergruggen als Isis of één van z'n meer verheven en meer verbeterde navolgers weerkaatst. Ze ontwaken in de grijze wereld die ze steeds bonter inkleuren. Ze slepen zich door de steeds onherbergzamere, steeds drogere en dodere voren die door hun eigen toedoen in de weerloze aardkorst worden gebaggerd. Sommigen falen erin, de kleurigheid waar te nemen. Ze hebben de druk niet kunnen volhouden. De fonkeling in hun ogen is langzaam verschoven. Ze zien niet de illusie die de mensen om hen heen zien. Ze voelen zich alleen; ze weten van de triestheid om hen heen. Ze hebben de nietigheid van de hoop doorzien. Ze begroeten elkaar met een lichte, wetende hoofdknik. De melancholie is hun manier van leven. Hun hongerig bewustzijn dat schreeuwt maar bezigheden, doelstellingen, *Endlösungen* en dergelijke dingen meer, matten ze af door het onmogelijke te proberen, door te proberen hun melancholie met elkaar te delen. Ze nodigen elkaar dan uit voor een avondmaal waar ze elkaar vriendelijk beluisteren en knikken met hun hoofden. Ze zingen, ze dansen, ze huilen, soms vrijen ze met elkaar, vallen in elkaars armen in slaap. De groteske ontkenning van wat zij hebben ingezien gaat buiten op straat gewoon door. Ze houden elkaars handen vast en laten hun onbegrepen tranen over hun wangen stromen. Met doffe stemmen vragen ze elkaar of ze het koud hebben, of ze honger hebben, of ze moe zijn. Hun bewustzijn heeft de diepe zinloosheid verinnerlijkt. Met moede ledematen weren ze zich nog tegen de ijdele⁴² zin die hen wordt opgelegd, tegen het geweld dat iedere zingeving betekent. Tegen de hopeloze futuliteit van de meeste mensen, die de fonkeling midden in hun ogen hebben en niet in hun blinde vlek. Tegen het geweld dat iedere zin over de wereld uitstort. En ze verontschuldigen zich voor hun eigen geweld, voor de schaarse woorden die ze zelf zeggen, ze verontschuldigen zich daarvoor in hun dromen, in hun dromen van een wereld waar de fonkeling midden in hun ogen straalt, van een wereld waarin het geweld is opgeheven. Ze dromen het onmogelijke. Als ze elkaar 's ochtends weer ontmoeten, knikken ze elkaar nog iets dieper toe, en gebaren ze nog iets vermoediger tegen de mensen. Ze dromen, ze waken, ze houden zich in leven om

42 Zie ijdelheid.

zo min mogelijk gewelddadig te zijn. Timide fluisteren ze elkaar dan hun waarheid toe en de futiliteit zelfs van het ideaal waar zij zich aan vastklampen. Je loopt door dit landschap en je knijpt je oogleden strak op elkaar.

Vermakelijkheid

Het volk wil plezier hebben. Het volk moet vermaakt worden. Om in die behoefte te voorzien, die bestaat sinds we van „het volk“ spreken, moeten de specialisten der vermakelijkheid weten wat het volk leuk vindt om daarop in te kunnen spelen. Ze stellen zich een abstracte persoon voor, laten we die de Große Schenkelklopfer noemen. Deze Schenkelklopfer reageert positief op alle vermakelijkheid die ze over hem uitstorten. Hij slaat zijn dijen blauw en giert het uit. In de werkelijkheid is hij de meerderheid van het volk, en die werkt aanstekelijk, zodat de overgrote meerderheid van het volk voor het vermaak ontvankelijk is. Ze drommen in overvolle bioscoopzalen en worden daar vermaakt door kirrende pinguïns, grijnzende panda's, groene monsters, dansende robots, gierende motoren, knappe gezichten en grote borsten terwijl de gepofte maïsvlokken om hen heen in het rond springen en de cola in grote bekers klotst. De *Unterhaltungsindustrie* houdt ons nauwlettend in de gaten. We kunnen er als individuën niets tegen beginnen. We worden onvermijdelijk gevormd naar het beeld dat de ingenieurs der vermakelijkheid van ons gesneden hebben.

Maar sommigen kunnen daar niet mee leven en weren zich. Zij consumeren hoge cultuur, zij zijn naarstig op zoek naar diepe boeken, diepe films, en diepe schilderijen. En als hun Jules Verne, [boorfilm] en de perspectivische Renaissance-schilderkunst dan toch tegenvallen, nemen sommige hun toevlucht tot diepe ravijnen. Serieuze kunst, serieuze kunst moet de pijn van ons bestaan voelbaar maken. Wat er vermakelijk aan is, is per se verdacht. Wie Dostojewski, Proust, Thomas Mann, Schostakovitsch, Berlioz, Schönberg „wel grappig“ vindt, heeft er niets van begrepen. Neem nu dit:

„~~God~~. To whom may concern: Vermaakt ons heden en tot in het vuur van onze dood. Haalt ons niet van onze plaats, maar laat ons op ons zitvlees rusten, zoals ook wij U op uw Zetel laten rusten. Amen.“

Vind je dat leuk? Het is toch bittere ernst? Het is toch verschrikkelijk, ik bedoel de zijnshouding die erin is verwoord? Eigenlijk zouden we allemaal zwaar voorovergebogen en met dikke grijze wallen onder onze ogen waar de bitterste tranen onophoudelijk overeen vloeien door het leven moeten gaan. En eigenlijk is er maar één ding dat ons soelaas kan bieden: de vermakelijkheid. Waarschijnlijk lees je deze tekst zittend, in een pauze tussen twee besprekingen, in bed naast een morrende bijslaap die niet met je wil praten, tijdens een lange afstandsvlucht met *on board*-vertier, op het toilet met een vermakelijke scheurkalender op twintig centimeter voor je neus, in de trein naast andere in zichzelf teruggetrokken reizigers, of op een bank die je ooit hebt uitgezocht op een hectische paaszondag. Waarschijnlijk consumeer je deze tekst – net als alle andere teksten met uitzondering van de beursberichten en je cardiogram – als vermaak, om het boekje daarna met een klein asymmetrisch ezelsoor te sluiten en hoofdschuddend naast je neer te leggen. Waarschijnlijk glimlach je mat waarbij je met vergrote druk door je neus uitademt en de ingespannen plooiën op je aangezicht iets voelt trekken. Waarschijnlijk overvlieg je deze regels, op zoek naar iets vermakelijks, op zoek naar het muntje dat precies in je vermaak-gleuf past en roze endorfine kauwgomballen wild door het epicentrum van je zelfwaarneming laat stuiteren. Het moet *auf Anhebung* vermakelijk zijn. Waarschijnlijk lees je geen enkele zin twee keer. Waarschijnlijk lees je geen enkele zin twee keer. En als de auteur er niet in is geslaagd, de vermakelijkheid vermakelijk te beschrijven, dan wil je je geld terug en ben je verontwaardigd. En dan, beste lezer, dan vermaak ik me kostelijk.

Verwaandheid

Een schilder die zich ooit met enige ambitie op zijn doeken heeft gestort, maar tegenwoordig slechts bij gelegenheid het penseel ter hand neemt omdat hij meent dat alles wat hij ermee aanstipt toch wel in goud verandert, zo'n schilder is een verwaande kwast en meestal geen aangename gesprekspartner. In zijn chaotische atelier staan meerdere ezels met middelmatige doeken erop. Hij heeft een keertje iets verkocht. Een vriendje heeft een keertje een goede kritiek over hem geschreven in een avant-garde blad, en verwaand zweeft hij sindsdien door het leven. Je kunt geen half uur met hem alleen zijn zonder dat hij je uitvoerig vertelt over zijn behaalde successen en hoe zeer zijn werk de moeite waard is, hoe zijn eigenlijke talent nog steeds niet is ontdekt. Heeft hij de relativiteit van het bestaan in de gaten, vraag je je af. Zou er niet een lachje afkunnen? Een zuchtend kirretje dat langzaam aanzwelt tot schokschouderend gebulder. Dat zou mooi zijn! De voormalig verwaande schilder krijgt een epifanie. Hij bekijkt de doeken die hij voor de hoogste kunst überhaupt heeft gehouden en schaterlacht. Hij lacht zichzelf uit. „Wat ben ik toch heerlijk menselijk!“ Hoe zouden we van dat zelfinzicht genieten. Hartverwarmend zou het zijn. We zouden misschien zelfs een doek van hem kopen.

Dat geldt voor alle artiesten en mensen die iets doen wat niet verder herleid kan worden dan tot hun eigen persoon. Een schrijver kan bijzonder verwaand klinken. Of een diplomaat. Wat te denken van een musicus? „Mijn groots opgezette opera 'de tijd vergaat in onze schoot' is het superlatief van Wagner.“ „Mijn gedichtencyclus 'onttoverd verdriet' is Dante maar dan beter.“ Enzovoorts. Steeds wanneer er persoonlijkheden aan het werk zijn, of persoonlijkheden in wording, ligt de verwaandheid op de loer. Wat mij nou leuk zou lijken is een verwaande peuterboekenschrijver. Hij zou allerlei interviews houden met *le monde* en de *Frankfurter Allgemeine*, en dan het volgende vertellen:

„Uw kinderboek is nu in een oplage van 900.000 exemplaren verschenen en in 63 talen vertaald. Wij vragen ons af: wat maakt het eigenlijk zo bijzonder?“

-“Ik zou zeggen, a-hum, uh, de genialiteit van het boek zit hem in zijn eenvoud.“

„Verklaart u zich nader.“

-“Met graagte. A-hum. Het is, uh, een heel nieuw soort boek, een concept dat enige respectabele collegae, zoals daar zijn Goethe, Schiller, Rabelais, Milton, Dante, Cervantes, Dostojewski, Baudelaire, Rilke toch volkomen over het, uh, hoofd hebben gezien, een revolutionair nieuw concept, al zeg ik het, a-hum, zelf.“

„Houdt u ons niet langer in spanning.“

-“Kijk, ziet u wel, het boek is een...“

„Ja?“

-“Het is een voelboek.“

„Een voelboek?“

-“A-hum, jarenlang hebben we, of eigenlijk, heb ik geëxperimenteerd met kunstharsen, synthetische vachten, dik borduurwerk, speciale polyesters, rubber, klitteband en ongebluste kalk.“

„Het boek bestaat uit tweeëndertig kleurplaten met voel-elementen. Zou ik u mogen vragen naar de ontstaansgeschiedenis van dit meesterwerkje?“

-“Meesterwerk. Uh, a-hum, ik heb het in een roes geschreven, zoals het genieën betaamt. Reeds binnen enkele maanden was het manuscript voltooid. Het correctiewerk, tijdens dewelke ik verbaasd stond over de geniale eenvoud, heeft dan nog eens dertien jaar in beslag genomen.“

„En de uitgever heeft het meteen geaccepteerd?“

-“Ach nee, ik had zo mijn moeilijkheden met de publicatie, net zoals, uh, menig groots schrijver. Ik herinner u maar even aan Schopenhauer en Dostojewski.“

„Dit werk heeft u ettelijke prijzen opgeleverd en het nodige geld. Gaat u zich nu terugtrekken in uw Toscaanse villa of heeft u reeds plannen voor een nieuw boek?“

-“U vraagt naar mijn volgende boek, terwijl u slechts met een half oog naar dit opus heeft gekeken? Diep moest u zich schamen! Verdwijnt uit mijn ogen, verwaande kwast!“

„Wij danken u voor dit interview.“

Vindingrijkheid

Je zit al urenlang achter je bureau of je tekentafel, in je atelier of muziekkamer en je hoopt dat er iets komt, iets nieuws, een motief voor een nieuw werk. Je probeert het uit je te persen, met alle macht, maar het lukt je niet. Je wereld lijkt dicht, alles wat je kon zeggen, heb je al gezegd. Moedeloos⁴³ verdwijnt je uit het vertrek dat je de broedkamer van je vindingrijkheid pleegde te noemen, en begeef je je in het gewoel van een drukke straat. Het vertrouwde rumoer van de schoolkinderen, de straatmuzikant met de valse harmonica tussen z'n bruine tanden, de bedelaar die z'n rechtersvoet ongemakkelijk achter zich aan sleept, de druk telefonerende belangrijke mensen, de winkeliers die hun publiek in hun winkels proberen te lokken – het geeft je het aangename gevoel van herhaling van hetzelfde. De mensen op straat lijken tevreden. Er hoeft niets nieuws onder de zon te komen, de wereld is in orde zoals ze is, en fantasie is steeds hetzelfde zeggen met andere middelen. Met andere woorden: de kunst is een aardig tijdverdrijf maar ze bouwt geen werelden. Een melancholische, een wetende glimlach tilt je wangen langzaam op. Je hebt alle vindingrijkheid weer eens gerelativeerd, je hebt weer eens de eindeloze herhaling gezien – een beeld dat zelf eenmalig is en je haastig in je broedkamer doen terugkeren. Onze fantasie blijft door het inzicht in leven, dat ze de monotone herhaling die ze zelf is kan blijven verkleden zodat ze op iets nieuws lijkt.

Er ontstaan allerlei nieuwe dingen. Fantastische vertellingen, ongelooflijke vormen, onwaarschijnlijk indringende muziek. Een echte hausse laat je als een gek met penseel, schrijfgerei, of bijtel bezig gaan. De vindingrijkheid kent geen grenzen. Halicarnassos verrijst met imponerende muren op een doek, of Cassandra staat in marmer voor ons en lacht, of een motet voor drie altviolen en scheidsrechtersfluitje heeft première. Je werkt misschien in een roes, je maakt honderden nieuwe dingen, je kunt de energie voelen die door je heen stroomt. Iets lijkt zich te manifesteren en je bent de bezeten toeschouwer en uitvoerder tegelijk. „Doe ik dit?“ vraag je in het begin ongelovig, doch na enkele werken ben je dat hele ik vergeten, en dender je door. Omhoog, tot de hoogste hoogte van deze artistieke fase.

Want die eindigt dan ook weer. Ook deze ongelooflijke werken waren slechts moddertekeningen die met het tij van de vergankelijkheid⁴⁴ zullen worden weggespoeld, en als je er een traan om laat worden ook die door de golven opgeslokt. Een fase zonder nieuwe dingen, maar met herhaling van oud gezeur breekt aan. Ze zal een periode aanhouden, dan zal het *lächerliche* ervan doorbreken, en schaterlachend gaan we weer aan het werk; dat zal in een nog grotere stroom aan nieuwe dingen resulteren.

Vindingrijkheid kan ook gewoon een nieuwe manier zijn om een oud probleem op te lossen. Alle dingen die we voor vanzelfsprekend houden zijn ooit het product geweest van vindingrijkheid. Een schroevendraaier, een kurketrekker, een deurklink. De problemen waar deze dingen de oplossing van zijn, zijn voor altijd uit de wereld geholpen. Mogelijk is de wereld daardoor een beetje armer geworden. Maar dat kunnen we compenseren door vindingrijkheid elders aan te wenden. Door nieuwe problemen op te sporen, of ze moedwillig te creëren. Vindingrijkheid houdt de geest gezond. Probeer maar eens een boshut te bouwen zonder kant-en-klaar gereedschap, of een zonnwijzer te maken zonder handboeken. Probeer maar eens je kleren schoon te krijgen zonder wasmiddel, of vuur te maken zonder zwavel en vonken. Probeer dat alles, en je vindingrijkheid bloeit op. De mens staat voor zijn oorspronkelijke uitdaging.

Vindingrijkheid beperkt zich in industriële samenlevingen tot een prop uit de stofzuigerslang halen met een bezemsteel. Het oorspronkelijke probleem, stof opruimen, en zijn oplossing, worden voor lief genomen. Dat stompt de vindingrijkheid op de duur wat af. Het wordt een combineren van voorgekauwde oplossingen, en er kunnen lijsten van worden samengesteld. Eén van de kenmerken van de oorspronkelijke vindingrijkheid is juist, dat ze niet kan worden gecatalogiseerd. Het is tegenwoordigheid van geest, *geistreich* zijn. "De mens heeft zijn fantasie om hem voor te bereiden op de werkelijkheid." zegt de dichter Cees Buddingh. En wij willen een werkelijkheid, die onze fantasie steeds blijft uitdagen

43 Zie moedeloosheid.

44 Zie vergankelijkheid.

Waarheid

Een heerlijk synthetisch concept dat in de eeuwen dat het heeft bestaan en dat er onophoudelijk over werd gepiekerd veel vroegrijze bollebozen tot gevolg heeft gehad is de waarheid. Dat waarheid iets heeft te maken met overeenstemming, daar zijn ze het allemaal over eens. De vraag is alleen, wat met wat overeen zou moeten stemmen. Zinnen die de wereld beschrijven moeten elkaar niet tegenspreken, zodat er geen flauwekul ontstaat. Dat is natuurlijk aardig gezegd, maar hoe weten we of die zinnen überhaupt de wereld beschrijven? Welnu, omdat ze met de wereld zelf overeenstemmen. De beschrijving van wat wij water noemen past precies en uitsluitend op iets daarbuiten in de wereld, iets waar onvoorbereide woestijnreizigers een moord voor zouden doen en waar we in de winter op kunnen schaatsen. Dat klinkt overtuigend, maar er zou natuurlijk een andere planeet kunnen zijn waar een vloeistof bestaat die alle eigenschappen van ons water heeft behalve dan dat het geen water *is*. En dan staan we weer met onze mond vol tanden. Wat we hier kunnen vasthouden is, dat er in ieder geval iets stemmig moet zijn, dat er iets in de stemming moet zijn, dat we poëtisch gesproken onze instrumenten moeten stemmen om ze te kunnen laten meezingen in het orkest van de hemelen. Of wij onszelf zo goed kunnen stemmen dat we meevibreren met de waarheid van het heelal moet helaas een open vraag blijven. Nietzsche zegt dat de waarheid een vrouw is, die redenen heeft om haar redenen te verbergen. Flauw hoor, ze is gewoon een stomme trut (truth) die gefrustreerd is dat haar redenen drogredenen zijn. De waarheid blijft zo lekker ongrijpbaar.

Maar er kunnen toch wel hier en daar uitspraken zijn waarvan we met goed fatsoen kunnen zeggen dat ze waar zijn? De uitspraken die de wetenschap produceert en regelmatig redigeert, die kunnen toch niet zonder een bepaald kernbestand aan uitspraken die ook waar zijn wanneer Einstein zijn klomp breekt? Jazeker, wiskunde! Dat is één en al waarheid, dat is waarheid in het kwadraat. De wortel van twee is geen rationaal getal, punt uit. Dat we niet weten wat de wortel van twee dan wel precies is doet daar niets aan af. Het bewijs is Grieks. Maar dan kunnen we toch weer achterdochtig worden. Want er zouden verschillende manieren kunnen bestaan, waar te zijn. En dat met die wortel van twee is waar op de manier waarop twee gelijk is aan zichzelf, de manier waarop de uitspraak dat deze zin eenendertig woorden heeft waar is. Maar we willen waarheid op de manier waarop een uitspraak over de wortels van onze geliefde olijfboom waar zijn, niet de wortel uit twee of drie. We willen een waarheid waarvoor we de wapenen kunnen opnemen, al het andere is maar steriel geneuzel. We willen een waarheid die machtig zal heersen over het ondermaanse, een waarheid met een drietand en een zak vol represailles die hij over ons kan uitstorten in het geval we hem belachelijk maken. We willen een vaderlijke waarheid die ertoe doet. Een lichtvoetige waarheid die we met kettingen vast moeten leggen omdat ze anders wegvliegt is een schandaal.

Hoe schandalig ook, toch is de waarheid een elfje met boterbloemen op haar hoofd dat sierlijk tussen ons door danst. Een liefvallig klein elfje dat de stemmigheid van de verhouding tussen organismen en lichamen in het algemeen doormeet met fijne tentakeltjes. Een elfje met bloesjes op haar wangen als vroegrijpe framboosjes en een neusje klein en zacht. Een elfje dat welhaast zwevend op haar voetjes trippelt met lange golvende goudblonde haren in sierlijke vlechtjes langs haar hoofd. Zes vleugeltjes hechten aan haar mooie rug, en ze bewegen zich parmantig als het elfje op ons af komt om de stemmigheid te meten tussen ons en de wereld die we mogen bevolken. Om haar beentjes draagt ze zijdezachte kousen die lijken te glanzen bij volle maan. Haar vingertoppen zijn versierd met schitterende robijntjes en op haar hoofd deint een purperen adelaarsveertje zachtjes in de wind.

En dat is niet alleen mijn mening, nee dat *is* zo, en daarvoor haal ik mijn Kalashnikov uit het vet en laad ik hem met alle onheil en rampzaligheid die ik op mijn zwerftochten over onze planeet heb kunnen vinden; daarvoor snoer ik me bommengordels en -bretels om met de zwaarste granaten, daarvoor leg ik me een arsenaal toe om dood en verderf te zaaien over de ongelovige *bastards*, die anders over de waarheid denken, ja ik zal voor haar strijden zoals nog nooit iemand voor de waarheid heeft gestreden.

Wijsheid

Wat is wijsheid? Weet ik veel. Er zijn er velen onder ons die graag wat wijsheid zouden bezitten. En er is een markt voor. Bij veel Guru's kun je wijsheid gewoon pachten. Kost je meestal een lange vliegreis met overstappen in Dubai, maar dan heb je ook wat. Als je geluk hebt tenminste. Want er is ook een boel zwendelarij. Soms krijg je iets aangesmeerd wat werkelijk niet veel soeps is. Geloof me, een langgerekte hum of een paar symbolen die de kosmologische verbreding van ons hart moeten voorstellen staan niet garant voor wijsheid. En toch zijn er velen onder ons die reikhalzend naar zo'n garantie uitkijken. Om hen voor zichzelf te beschermen, en er zelf een klein zakcentje aan te verdienen, presenteer ik hieronder een kleine doe-het-zelf aanleiding voor wijsheid. Een normale middelbare-school opleiding zou moeten volstaan om deze aanleiding in de praktijk te brengen.

Denk eraan dat het principe dat je in je achterhoofd dient te hebben „gnosi sauton“ heet, ken uzelf. Ik wens u veel succes met deze beknopte handleiding.

1. Generalisatie. Met enige zin voor het abstracte kan uit nagenoeg iedere alledaagse opmerking een wijze zin ontstaan. Tegen iemand die met het spitsuur in de file staat kun je zeggen “staan we uiteindelijk niet allemaal in de file?” Let op het gedoseerd gebruik van woorden als 'uiteindelijk', 'welbeschouwd', of 'waarlijk'. Tegen iemand die zegt „waarom is het verdorie nu oorlog?“ kun je zeggen „er is een tijd voor oorlog en er is een tijd voor vrede - Prediker“ Let op het gedoseerd gebruik van een woord als 'prediker'. Tegen iemand die is gezakt voor zijn examen kun je zeggen 'zijn we niet allemaal aan het zakken?'
2. Zelfreflectie. Door een zin direct op jezelf te betrekken kun je je wijsheid ook opvoeren. Je kunt zeggen „zodra we spreken, zoals ik op dit ogenblik doe, zijn we ingebonden in een systeem van wederzijdse verwachtingen.“ De referentie aan het 'zelf' doet het altijd erg goed. Het orakel van Delphi zegt „gnosi sauton“; verkoop je praatjes wanneer het mogelijk is voor zelfkennis.
3. Sensibilisatie. Een terugkeer naar het gevoel wekt de indruk dat je alle rationale argumenten reeds grondig hebt afgewogen en dan tot de conclusie bent gekomen dat het tijd is zich ver daarboven te verheffen. Je kunt bijvoorbeeld zeggen „Wat is er dieper dan het voelen van de kleuren in het werk van Rothko.“ Vooral in combinatie met 1) werkt dit goed, als je bijvoorbeeld zegt „ik voel hoe de tijd door ons allemaal vliedt en hoe wij allemaal door de tijd vlieden.“
4. Historisering. Zonder veel voorkennis van de geschiedenis kun je al enige rake opmerkingen blijk geven van veel wijsheid. Je kunt bijvoorbeeld zeggen „Zoals dat in democratische maatschappijen altijd het geval is geweest.“ of „Ik denk dat er een bepaalde historische noodzaak aan ten grondslag ligt.“ Let er goed op dat je nooit op je feitelijke onwetendheid wordt betrapt.
5. Kwinkslag. Door in een vastgelopen discussie plotseling een opmerking te plaatsen die beide standpunten op een humoristische wijze met elkaar verbindt, toon je je wijsheid aan. Je kunt zeggen „Uiteindelijk zijn wij zelf geëvolueerde creationisten.“ of „merken jullie dat we voortdurend aan het relativiseren én aan het objectiveren zijn?“ Let er goed op dat je kwinkslag niet te flauw wordt.
6. Herformuleren. In discussies komt het vaak voor dat de begrippen vaag worden en men elkaar daarop aanvalt. Als wijze kun je dan het beste op je beurt wachten en wanneer ze je wat laten zeggen de woorden grondig herformuleren. Gebruik begrippen die er van oudsher om bekend staan dat ze scherper zijn afgebakend dan de woorden die ze in de discussie gebruiken.
7. Zwijgen. Las regelmatig zwijgpauzes in wanneer je een antwoord geeft. Rol daarbij subtiel met je ogen zodat het lijkt alsof je aan het nadenken bent.

Zuiverheid

Ik heb me vanochtend grondig gewassen. Niet enkel met een oud geparfumeerd hotelzeepje over de plooien van mijn vette huid gewreven, maar echt alle porieën en voegen op professionele wijze gereinigd. Mijn vriendin heeft op het internet speciale tincturen, gels en schuimreinigers besteld die helemaal uit Taiwan moesten komen. Het heeft ons een kapitaal gekost. Ik heb er een paar kwakkelende aandelenpakketten voor moeten opdoeken. Vanmorgen zijn ze aangekomen, in witte geplastificeerde boxen die ze van serieuze codes hadden voorzien. Ik besloot ze meteen uit te proberen, en ontkleedde me in onze douchecabine, die we vorige week hebben laten ontsmetten. Mijn vriendin heeft me vriendelijk geholpen door me de tincturen en de schuimreinigers aan te geven, die heel indringend roken. De applicatie van mijn chemisch hoogwaardige poetsmiddelen was geen sinecure. Er was een box met acupunctuurnaalden, huidvijltjes, een hogedrukspuit, een schorpioentang en een vacuumpompje meegekomen. Wie schoon wil zijn, zo luidt het spreekwoord, moet pijn leiden. In de douchecabine begon ik meteen met de grondige reiniging. Ik vulde de spuit met de tinctuur, vijlde mijn handpalmen, en zoog het pompje om mijn navel vast. De gebruiksaanwijzing voor mijn Taiwanese reinigingspakket was waterdicht en ik kon haar aan de wand van de douchecabine aanbrenge, zodat ik mijn handen vrij had. De acupunctuurnaalden moesten op een bepaalde manier onder mijn oksels worden aangebracht. De schorpioentang moest langs het scrotum worden geplaatst en een klein knipje. De hele grondreiniging nam precies zeven uur in beslag. Ik was schoon, zuiver, voelde me als herboren toen ik uit de douchecabine stapte.

Ik heb een kleine dochter, die sinds kort naar school gaat. „Papa“ zei ze toen ik vanmiddag in mijn badjas van de trap kwam, „waarom heb je zolang onder de douche gestaan?“

Ik heb haar opgetild en zachtjes in haar oor gefluisterd „papa heeft zich grondig gewassen.“

Mijn dochter schaterde.

„Zo lang? Ik kan dat veel sneller. Heeft mama me geleerd.“

Ik keek haar aan.

„Ja, maar dat is wat anders. Papa is nu voor altijd schoon.“

-“Was je zo vies dan, papa?“

„Papa was heel vies, schat.“

-“Maar je wordt zo wéér vies. Ik word ook weer vies wanneer ik in de zandbak speel met de kleine kinderen. Of van de uitlaat van je auto.“

„Dat is een ander soort vies, engeltje.“

-“Mama zegt dat onszelf schoonmaken een ritueel is.“

„Zegt ze dat? En wat betekent dat?“

-“Dat betekent dat we heel vaak onder de douche moeten. Mama zegt dat we heel vaak vies worden, en dan weer schoon en dan weer vies en dan weer schoon worden zolang we leven.“

„Dat zegt ze dus. En wat geloof je zelf, suikerspin?“

Ze haalde haar schouders op en stak haar duim in haar mond.

-„Weet niet. Ik vind het fijn om te douchen.“

„Vind je dat? Heb je je nooit zo vies gevoeld dat je je harder hebt willen schoonmaken dan anders, zo hard als je je maar één keer in je leven schoonmaakt?“

-“Nee, nooit.“

Ze haalde weer haar schouders op, dit onverdorven, onschuldige schelpsel. Haar antwoord had me pijn gedaan. Ik kon haar moeder niet vergeten. Ik heb de hele dure Taiwanese reinigungsset in een grote grijze vuilniszak gedaan en in de glasbak gepropt omdat de andere containers vol waren. Ik zag mijn eigen grijns in de gebroken spiegels die ze ernaast hadden neergezet. Dat was aan het eind van de middag. Mijn vriendin werkt tot 's avonds laat in het afhaalrestaurant van haar vader. Ik ga lekker voor haar koken, een traditionele hollandse maaltijd met andijvie, rode kool, spruiten, achterham, en gepofte aardappels. Er zijn nog supermarkten open. Na het eten zal ik haar meedelen dat ik voor onbepaalde tijd op reis ga. Ik houd het hier namelijk voor gezien.

Afscheid

Ooit houdt het op. En ook daar hebben we een woord voor nodig. Via een linguïstische smokkelroute brengen we dat woord over de grens, warm ingepakt in glimmend cellofaanpapier. We moeten door een donker bos met het geheime pakket, waar achter elke boom een bewaker staat, om te verhinderen dat we met het afgelopen-zijn, met een Mozardisch slotakkoord in hun land van melk en heden binnendringen. We sluipen omzichtig van boom tot boom, struikelen over luchtwortels en kijken angstvallig om ons heen als we denneappels krakend in de mossige grond drukken met onze voeten. Nog zijn we veilig. We hebben geen idee waar de grens is. We oriënteren ons naar de zon die zijn gloed achter de bomen steeds dieper omlaag straalt. We moeten ons haasten. Het wordt donker. Het laatste stuk doen we op de tast. Morse stukken boomschors houden we in onze tintelende handen, brakke greppels moeten we oversteken, een oude maan helpt ons het laatste stuk en we lopen het prachtige land in. We glimlachen triomfantelijk naar iedereen die we tegenkomen en bereiken dodelijk vermoeid het hotelletje in de heuvels dat we hebben gereserveerd. Morgen zal de zon opgaan achter deze heuvels. Morgen zal heden zijn.